ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

РІЧНИК VI. — Львів — ТОМ XXIV.

Літературно-Науковий

Вістник.

КНИЖКА X. — 1903 р. — ЗА ЖОВТЕНЬ.

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЗМІСТ КНИЖКИ ДЕСЯТОЇ ЗА ЖОВТЕНЬ.

	стор.
Із пісень про визволенне, I—II . . .	1—2
Із поезій Петра Карманського, I—II . .	2—3
П. Б. Про що розповідало море, малюнок . .	4—6
Я. Гординський, Картини:	
I. Похорон	7—9
II. Ангел смерти.	9—10
III. Розведені	10—12
Одарка Романова: Пан та чабан . . .	13—52
Стефан Пятка: З кількох тисяч один . .	53—63
Гнат Хоткевич: Що бачила скеля . . .	64—72
Срдзян Туцич: I. Безіменна соната . . .	73—88

О. Терлецький: Гал.-руське письменство 1848—1865 р. Уваги й спомини (далї буде) . . 1—14
Хведір Вовк, Біля моря між Басками . . . 15—35
Новини нашої лїтератури: Вол. Дор—ко, „Зъ надъ хмаръ и зъ долынъ“ . . . . 36—42
В. Гнатюк, Ізидор Воробкевич (некрольоґ) . 43—50
В. Відслоненє памятника Котляревського в Полтаві . 51—59
Хроніка і бібліоґрафія . . . . 60—72

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Літературно-науковий

ВІСТНИК.

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

Редакцийний комітет:

Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський, др. Іван Франко.

За редакцию відповідає: **Володимир Гнатюк.**

РІЧНИК VI. ТОМ XXIV.

БІБЛІОТЕКА Ч..... І. ЧАЙКОВСЬКОГО

У ЛЬВОВІ, 1903.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

стор.

Оліва Шрайнер, Мрії і сни, пер. Н. Грінченко:
VI. Дикі бджоли . . . . . 224—227
VII. На руїнах каплиці . . . . 227—232
VIII. Дари житя 232
IX. Артистова таємниця . . . . 232—233
X. Мені снило ся, що я стою перед Богом . 233—235
Із поезій Йогана В Ґете. Пер. О. Куліша:
VI. Мандрівець . . . . . 246—250

О. Терлецький, Гал.-руське письменство 1848—1865 р. Уваги й спомини, 1—14, 73—91, 153—175
Хведір Вовк, Біля моря між Басками . 15—35, 216—232
Новини нашої літератури: Вол. Дор-ко, „Зъ надъ хмаръ и зъ долынъ“ . . . . 36—42
В. Гнатюк, Ізидор Воробкевич (некрольоґ) . . 43—50
В. Відслонене памятника Котляревського в Полтаві . 51—59
Др. І. Франко, Іван Гушалевич (конець) . . 92—120
В. Гнатюк, Уваги про галицькі середні школи . 121—137
С. Єфремов, Правда і наука sui generis. Відповідь профана . . . . . 176—208
В. До характеристики семінарських часів Івана Котляревського . . . . . 209—215
Хроніка і бібліоґрафія, 60—72, 138—152, 233—250

Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

ІЗ ПІСЕНЬ ПРО ВИЗВОЛЕННЯ.

I. Приходить час!

Прихо́дить ча́с, прихо́дить ча́с, —
Сказа́ти ко́жен му́сить з на́с,
Чи він наро́ду ві́рний си́н,
Чи ті́льки ра́б похи́лий він.
Чи раб похилий, чи боєць —
Хай кожен скаже навпростець!
І де він стане: чи до тих,
Що в путах сковані гидки́х,
Наро́д і край свій продають
Панам, що кров із його пють, —
А чи до сьмі́ливих борців,
Що серед бурь, похмурих днів
За рідний край, за на́рід свій,
За долю-волю йдуть у бій?
Приходить час, заняв ся сьвіт
І вільним душам шле привіт:
Озвіть ся всї, хто є навкру́г:
Хто ни́ций раб, хто волї друг!

II. Стяг.

Ось він, ви́соко над на́ми,
Стяг, осьвя́чений в боя́х!...
Гей, хто з нами, не з раба́ми,
Хто стоптав ганебний страх, —
Станьмо в купі й за Вкраї́ну
Биймось, биймось до загину!

Глянь, написано на йому:
Воля — сонце! Волї нам!

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Воля духові людськóму
І робітницьким рукам!
Гей за волю й Украї́ну
Биймось, биймось до загину!

Ось він кличе, ось він має, —
Станьмо всї ми навкруги́!
Грім і пекло не злякає,
Згинуть наші вороги!
Гей за стяг наш, за Вкраї́ну
Биймось, биймось до загину!

ІЗ ПОЕЗИЙ ПЕТРА КАРМАНСЬКОГО.

І. Над колискою.

Люлї, синку! Сонце скрилось,
Потонуло в темний бір;
Темне небо заяснїло,
Запінилось морем зір —
Спи дитинко, люлї, люлї.

Люлї, синку! Хай повіє
Над тобою легіт мрій;
Усьміхни ся наче сонце,
Ясна зоре, раю мій!
Спи дитинко, люлї, люлї.

Спи пахуча яра цьвітко:
Дише легіт, дощ росить.
Набирай ся росту, сили,
Бо пізнїйше, знай, жарить...
Спи дитинко, люлї, люлї.

Рим 5. II. 1903.

II.

Навіщо ті думи, навіщо ті жалї?
Пощо засївати полин і кукіль?
Весь сьвіт поринає в потопі печалї —
Чого ще співати про горе і біль?

Ой рад би я звуків гучних розпустити
Цїлий бистроногий нестримний табун;
Ой рад би я грати і сьвіт звеселити,
Та в мене не много, не много тих струн.

Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Що перша — то неньки мозолї пекучі;
Що друга — то чернї нещасні сини;
А третя між ними, найбільше болюча,
Гірке до загину ярмо вітчини.

Ударю по струнах — бандура заплаче;
Не сила мажорних акордів дібрать.
Розбив би я, брате, бандуру ледачу —
Так що-ж, коли хочесь хоч часом заграть.

Рим 30. XI. 1902.

Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Про що розповідало море.

Малюнок П. Б.

Тихий-тихий вечір. Сховалось сонце. В важкім повітрі почувало ся щось чудне. З за гори по небу випливала величезна оловяна хмара і мов та лява сунулась на море, немов би спершу бажаючи покрити собою старий приморський город, в його щоденною суєтою суєт. Усе наче-б то притихло сподіваючись на щось... Одно тільки синє море злегесенька хвилюєть ся і хвилями своїми бючись об обмурований беріг, одноманітно і жалібно шумить.

Присів я трохи відпочити на березі, заслухав ся прибоя і ніби задрімав під одноманітний його плеск... І диво дивне стало ся зі мною: здавалось мені, що море не шумить, а стиха, сумно само з собою розмовляє про минуле, немов само собі пригадує про те, чому воно було колись то сьвідком.

Заслухавсь я і зацікавив ся знехотя тією розмовою.

Багато знає синє море з того, що вже давним давно минуло. Так давно, що тільки де-не-де зоставило свої сліди, такі наприклад, як руїни тої башти, що своїми бійницями позирає на нього сумно не одну вже сотню років. В ній тепер по вечерах орхестра грає, а колись, хоч і давним-давно, вона була кріпостю Ґенуезцям, всесьвітнім крамарям і дукарям. Та... все пройшло! Вже й з Ґенуї тільки назвиско зосталось...

„Все йде, все минає...“

Віки минули — все змінилось: і городом і баштою тією заволоділи бусурмени, зробивши в нім невільничий головний ринок.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Скільки горя, скільки муки, скільки зойків чуло море від тих невільників-сердег? А що вже поту на ґалєрах, та сліз з очий їх полилось, — про те і згадувати тяжко!

Хто-ж були ті невільники? Хто-ж були ті бранці і бранки? Який народ, яка країна постачала сердег у се пекло?

Здебільш Україна-Русь давала дітий своїх туди на охвіру: за волю, віру і... дурний свій хист! Вона бач усе у спілку лізла: то до Ляха, то до Турка, а більш усього до Москаля.

— Дурна, дурна, — гомоніло море. — Багато придбала? багато взяла? На сам кінець із дурним Зіньком весь мир здивувала: з Москалем у спілці і йому на радість Ляха задавила... Тай тільки то? Зінькови-ж хоч памятник поставила „Единая и недѣлимая Россія“, а тебе-ж чим віддячила вона? Тільки й того, що декого з твоїх дітий у свою рідню перевернула, панів між ними наплодила, зробила з них „помѣщиковъ“ і степи твої неоглядні загарбавши, мов власне своє добро на вік роздарувала... Та ще кому? Хоч би-ж твоїм таки перевертням за дідівські та батьківські заслуги, — а то Німоті, Грекам, а найбільше своїм „підніжкам сьвітлого престола“, що сіпали тебе та рвали мов ті пси!

Ой Боже милий! Скільки-ж крові пролила Україна-Русь за вольну волю!... Коли-б земля ту кров звернула, то степом річка-б простяглась, не меньша, як Дніпро-Славута!...

І що-ж із того усього вийшло? Чим скінчилась боротьба?

Нічого і нічим!

Усе те, за що славетні прадіди терпіли муки, за що на тортури, на кару твердо йшли, за віщо голови і животи свої складали, дурні батьки і їх мізерні діти занедбали пригноблені і повернули в нівіщо!

Мізерні правнуки славетних прадідів завзятих! У що ви обернулись? В покірних, лагідних челядників того уряду, в чиїх руках волочите тепер своє безщасне життє!... Все віддали ви на охвіру „благонадійности похвальній“: народність, прадідівську славу і рідні звичаї свої... Вже скоро й мову віддасьте; ту саму мову, якою й Москаль і Лях колись користувались...

Якої-ж нагороди за все це сподівались ви для себе? Гадали мабуть так, що за покірність та лагоду насиплють вам повні кишені „земних благ“, — а вийшло, що й очкур останній з вас зняли!

Лях і Москаль люблять покірність. Перший через сю покірність із живих вас жили витягав, а другий краще умудрив ся: на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сам кінець добрав ся до вашої душі... Що подієш? Навіть скаржитись не можна: не хто будь се витворяє, — не Британець, не Німець і не Турок, а свій-же брат, єдиновірний Славянин!

Се не те, що у Врешені на Ляха Німець напосів! Там можна на ввесь сьвіт було кричати! Тай кричали-ж! Не тільки Лях, але й Москаль кричав, що вчинок той до Бога „вопієт“! А на нього сам Бог „вопить“, — та... він того не чує!

Чудно робить ся на сьвіті... Чи так воно й далї буде?

Нї, не повинно се статись! Не може бути, щоб народ, який служив заборолом для иньших, перевів ся нїнащо! Не може бути, щоб від нього загарбали його добро: міцний дух, живучі сили, його духове житє!

На віщо-ж він боров ся за волю? Навіщо боронив віру? Навіщо конав у неволї? Навіщо кровю поливав лани, степи широкополї? Невже тільки на те, щоб дати можність панувать иньшим?! О, нї! То була-б така неправда, що розсїла ся-б земля і гори рушили ся-б предковічні! Оттодї-б уже й камінне „возопило“!!...

...Скінчило море свою мову...

„Амінь! Да будеть так!!“ загуркотїло небо мигнувши блискавкою грізно.

...Залунав над морем грім... З за гори зірвалась буря...

І зашуміло синє море, а далї заревло мов дикий зьвір! І чулась у тім реві погроза...

Кому?

Неправдї і всьому тому, що істнує неправдою!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

КАРТИНИ ЯРОСЛАВА ГОРДИНСЬКОГО.

I. Похорон.

Присьвячую своїм найдорожшим родичам.

Розтворила ся брама військового шпиталю, заграла музика і погріб рушив...

Звичайна подія... Так усе ховають „простого жовнїра". На переді музика і два ряди товаришів-жовнїрів, далї хрест, сьвященик і караван із жовто-мальованою труною, за караваном офіцер і кілька „старшин" тай конець.

Нї, не конець... За труною йде ще хтось. Якась стара селянка. Її груди підносять ся важким хлипанєм, червоні від довгого плачу очи закриті руками, по яких спливають сльози...

— Івасю! Івасю! Івасю! — шепчуть судорожно уста.

А музика так грає — вигравае. Чудовий марш Бетговена — та безсмертна симфонія жалю, розпуки, а заразом гробового супокою — звенить і порушує серця всїх до глибини. Всї йдуть мовчки, потонувши в понурих гадках, заслухані в жалібні тони.

Та бідна селянка не чує нїчого: нї пречудової музики, нї мірового кроку жовнїрів, нї туркоту каравана; вона не видить довкола себе нїчого; вона бачить тільки мальовану труну, а в нїй її надія, її житє, її Івась...

Ах! як вона його любила! Се-ж одинак. По смерти чоловіка її одинока розрада. Всю любов цїлого свойого єства зілляла вона на ту одну істоту. Любила Івася без міри, не давала, як то кажуть, і порошинцї впасти на нього.

Ховала, годувала... Кілько то ночий вона не спала сидячи за шитєм, кілько днїв перепрацювала серед спеки або морозу, щоб

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лиш її Івась мав що їсти, щоб лиш йому була вигода. Нераз у місті за остатнє купувала коника або медяничок і несла свойому одинакови. І яка то була для неї радість, справді ангельська втіха, коли дитина з усьміхом приймала подарунок і з подякою цілувала маму...

А Івась був добра дитина. Ще був маленький, а вже так любив свою неньку. Нехай но вона чого будь скривить ся, то він уже сяде їй на коліна, обійме рученятами і ніжним-ніжним голосочком питає:

— Мамцю! що вам? Не сумуйте, а то буду плакати.

І все проганяв її смуток. Бувало прийде зажурена з роботи, а гляне на Івася і всьміхне ся: „Ні, коли Бог дав мені стільки щастя, мені не вільно журити ся“.

Літа минали, мов вода плили. Івась ріс і став гарним леґінем. Дівчата так і пропадали за ним, а вже що мати...

Аж тут, — мов грім із ясного неба прийшла бранка. Івася забрали до війська, пішов служити цісареви. Що не благала бідна вдова, що не находила ся, нічого не помогло: „пани“ мали на неї злість іще за її небіжчика.

Івась покинув маму. І вже другий рік служив у війську. Мати не могла до нього приїздити — служив у далекім місті. Тільки її потіхи, що часом дістане лист від нього.

Що день вибігала на вулицю і ждала часом ціле пополудне на громадського листоноша, щоб розвідати, чи нема що від сина...

Вже з пів року не давав про себе ні чутки. Що з ним там діє ся? Чи не розхорів ся де? Її серце прочувало щось недобре.

Раз приснив ся їй дивний сон. Здаєть ся їй, що коло неї її Івась. Стоїть сумний перед нею тай каже:

— Мамо! прощайте... я йду... ми вже не побачимось.

— Івасю! що ти?

Поглянула на нього. А він мов та стіна. Скляні очи глядять на неї, а сам зимний, мов лід. Вдова скрикнула і — пробудила ся.

Біля неї стояв громадський листонош із телеґрамою.

Сама не вміла читати. Попросила листоноша. Той прочитав.

„Вчера о $^1/_2$4 син ваш закінчив житє. Завтра погріб“.

Вдова не дослухала. Голова пішла кругом, очи зайшли чорною, зеленою та червоною краскою — наконець усьо стемніло... Що стало ся, вона не знала. Пробудила ся на лаві. Біля неї сусіди відтирали її водою.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В мить пригадала собі всьо. Плакати — не плакала, бо горе було занадто нечайне, занадто болюче — воно випило у неї всї сльози. Схопила гроші, які ховала для свойого Івася, і мерщій у дорогу...

Селянка прокинулась із своїх думок. Караван станув. Були вже на кладовищі. Жовнїри взяли труну на рамена і понесли. Вона пішла механїчно за ними. У неї не було вже слїз. На серцї якась байдужість. Тільки голова чогось так тяжить; якісь чорні, жовті, зелені та червоні огняні цятки лїтають перед очима. Станули над могилою. Почалась відправа.

Вдова нїчого не чула. З нею діяло ся щось дивне. При погребі сина така байдужість!

Тільки коли сьвященик прочитав „Вічная память!“ а на труну, що вже спочивала в сьвіжо викопаній могилї, посипались перші грудки землї і загуркотїли по віку, бідна селянка кинула ся за труною і роздираючим голосом крикнула:

— Синочку! Івасю!

Її піднесли, та се вже був труп... Лиш велика, червона пляма крови, що бухнула з грудий матери на труну сина, сьвідчила про страшну траґедію, яка розіграла ся в серцї нещасної селянки.

А там і та пляма зникла під землею.

II. Ангел смерти.

Се був ангел смерти.

У нього біла, довга одїж і чудове, справдї ангельське лице.

Він заглядав і до високих золотокованих палат і до малої лїпянки, що стояла одиноко край села. А де з'явив ся, всюди ніс із собою для одних плач та риданє, а для других спокій, забутє.

Він притягав усїх своєю чудовою постатю. На його зазив кидав можний пан свої маєтки та роскоші і кидав ся йому в обійми; на його поклик полишав бідолашний своє горе та недолю і йшов в обійми ангела. А він спокійний, величнїй трудив ся невтомно і пригортав усїх без ріжницї...

От і тепер заглянув він до Манї.

Ледви приближив ся, почулись у цїлому домі плач, зойки, нарікання. Всї згромадили ся коло ложа недужої.

Така молода квіточка вяне у веснї свойого житя. Нерозвитий пучок, що ще лиш виглянув на сьвіт, мусить із ним прощати ся і йти в сиру землю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вона була прегарна. Її лице спочивало на сніжно-білих подушках і не ріжнило ся від них барвою. Тільки те чорне волосє, що гадюкою обвилось кругом мармурового чола, відбивало якось різко і заразом так принадно. Вона ледво ловила віддих...

Кругом неї плач, тихі, придавлені стогнаня. Лиш вона спокійна. Чого-ж їй плакати? Чи може тому, що кидає сей сьвіт, на якому лиш мучилась?

Лежала непорушно.

Нараз усьміхнула ся. Над нею станув ангел смерти. Його очи голубі, мов те небо і як воно глубокі глядїли на неї слїзно-сумовито, а заразом якось так чарівно, приваблиро. Вони тягнули її до себе...

Почув ся сильнїйший зойк рідні. Маня глянула на них здивована. Її спечені уста прошептали тихим, уриваним голосом:

— Чого плачете? Що він мене кличе? Таж дивіть, який він гарний. Як глядить на мене. Як кличе мене до себе. Я мушу йти зи ним. Не плачте, менї там буде добре. Він такий тихий...

І ангел глядів на неї що раз палкійшим зором. Нї, та чудова квіточка мусить бути його. Вона не для землї.

Маня схопила маму за руку.

— Мамо... прощайте!... Я мушу йти. Дивіть... він мене... мамо...

І голос її замовк.

А ангел смерти схилив ся над Манею і витиснув горячий поцїлунок на її устах. Тим поцїлунком, тою вічною піснею любови і безмежного щастя скінчило ся житє Манї. Лишило ся лиш усьміхнене личко і зомлїла мати.

III. Розведені.

Вона сидїла під вікном та глядїла на двір. Думала про щось.

В тім здрігнула. Хтось застукав до дверий. У неї забило ся чогось серце. Сама не знає, чому задрожали її колїна.

Пішла отворити.

Отворила. Перед нею стояла нужденна постать у лахмітю.

Нараз вирвав ся їй із грудий радісний оклик:

— Степане, се ти?!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та зараз опамяталась. Їй пригадала ся дізнана кривда. Оком повним ненависти та погорди глянула на нього. Та все таки там на дні серця якась радість. От, добре, що вернув... Так давно вже бачила його...

Хотіла остро сказати йому забрати ся; та якось уста не могли отворити ся. Хотіла перед ним замкнути двері, та замісь того вступила ся з порога, роблячи йому дорогу. Сама була недобра на себе. От дурниця! Ще з давнього троха лишило ся...

Увійшов у хату. Був се коло 36-літній мужчина. Колись був мабуть гарний, та ще й тепер лишило ся дещо з тої краси. Тільки нужда і хороба витиснули свої страшні сліди на його гарних рисах і змалювали на них смуток, роздразненє, розпуку — якось викривили їх. До того та одежа, а радше якісь фалатки з неї додавали йому відразливого вигляду.

Ну, сталось — увійшов. Що-ж робити?! Ніщо великого!

Стала крутити ся по кімнаті, лиш нишком позираючи на нього. Удавала байдужну.

Мовчанка... Її переривав лиш від часу до часу страшний, десь із глубини грудий кашель Стефана.

І чого він прийшов? І як він виглядає! Боже, Боже, що то з нього зробило ся. Як кашляє! Ой, щось недобре з ним. Їй стало жалко.

Та перемогла себе. Тьфу, а йому було жаль, як покидав її? Як її вигнав на мороз із хати?... і то ще через що? Через якусь розпусницю! Най вона його поратує...

Стефан не відзивав ся. Сидів сперши ся на руку. Здавало ся, що він скаменілий. Тільки той кашель і горячі румянці на щоках, що аж пашіли від нього вогнем і здавало ся от-от виприснуть кровю, сьвідчили, що він не так спокійний, що в його душі буря.

Нараз підніс очи. В них були сльози. Кашель іще гірше стряс його груди.

— Мариню!... Я прийшов до тебе...

І урвав. Його голос був тихий, беззвучний, трохи хрипливий.

Мариню стиснуло щось за серце. От-от бухне плачем. Та поборола себе.

— Так, тепер прийшов?! Коли трівога, то до Бога! Іди собі до своєї!!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Мариню... забудь... бач, вона... мене... про...гнала... Я прийшов... до тебе... уми...рати!

Ще страшнійший кашель стиснув йому груди. На устах показала ся кров.

Мариня не знала, що з нею, щось мов обірвалось в її нутрі. Всьо забула. Перед нею стояв лиш її Стефан, її найдорожший, умираючий Стефан.

Одна хвилька і вона з риданем кинула ся до нього:

— Стефаночку! Серце!...

Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Одарка Романова.

ПАН ТА ЧАБАН.

Казка.

На горі стояв мурований замок із високими баштами та дзвіницями; вікна з ріжнофарбного скла с'яли здалека проти сонечка мов коштовне каміння; сірі, міцні стіни поросли мохом та диким виноградом. Під горою шумів старезний бір. Далї білїли сільські хатки.

В замку жив один барон із дуже довгим іменем, таким довгим, що він иноді й сам забував як його звуть. Тїтка його, вдова, що жила в замку, звала його Пуцїком (челядь теж поза очи звала його Пуцїком, а в очи ясновельможним паном бароном).

Пуцїк був тоненький мов хворостина і маленький як порцелянова лялька. Коли він дивив ся на своїх дїдів і прадїдів, що пишно визирали з золочених рям, йому здавалось, що вони дуже глумливо на нього дивлять ся.

— І в кого-ж він удав ся? — питала тїтка журливо хитаючи головою. Вона сама була міцна та висока, говорила басом і мала невеличкі вусики. Челядь перед нею нижче схиляла голову, нїж перед паном бароном, а вона вище здіймала її, нїж її небіж, власний хазяїн своєї оселї. Стїни в кабінетї були увішані турецькими килимами, шаблями та рушницями.

Коли Пуцїку пішов 21 рік, тїтка зробила великий бенкет.

Замок с'яв огнями. Музика грала, гостї веселили ся, тільки хазяїну було дуже невесело. На столї стояли ананаси, золотий виноград, дорогі вина; на срібних мисках лежали величезні риби.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Голови диких кабанів поровзявляли роти з гострими зубами, наче самі вони мусіли проковтнуть усе те, що стояло перед ними на столї, майже й самих гостий. Серед стола стояв замок із чоколяди й марципанів.

— За здоровлє нашого славного й щедрого пана барона — сказав один гість.

— Слава нашому баронови, слава! — загомонїли всї гостї й забрящали чарками. Заграла музика. Пуцїк підвів ся зі стільця і сказав усе те, що треба було сказати на всї промови гостий.

Він згадав, як колись його покійна мати казала: „Коли-б у мого маленького Пуцїка була велика душа!“

— Се мої дїди придбали славу, а я надів її на себе як пишне не на мене шите убрання — міркував Пуцїк.—Вони звуть мене щедрим. Чому пак не нагодувати ситих людий тому, хто сам ситий по горло? Се дуже легко.

— Ви все маєте, пане бароне, тільки вам одного бракує вірної дружини, — сказав один пишний гість. Усї панночки почервонїли, бо кожда думала: — Напевне барону я подобала ся більш усїх.

Кожна з них зараз вийшла б за Пуцїка. Але Пуцїк знав, що їм не він подобав ся, а його замок, землї і всяка худоба. Він упав на кресельце і вільнїйше зітхнув, коли остання карета виїхала з воріт.

— Слава тобі, Господи, що скінчив ся сей нудний бенкет — міркувала тїтка. — Я так утомилась, так утомилась витаючи гостий. Мій бідний небіж такий не балакливий, такий чудний. І в кого він удав ся? — Стара панї зітхнула і подивилась на пишну паню з трояндою, що дивилась із рями усьміхаючись. Од такої бабунї і такий унук!

Пуцїк сидячи на кресельцї теж замислив ся, потім тричі чхнув.

— Пан Кац! Доктор Кац! Ідїть сюди швидче — гукнула тїтка міцним голосом.

— Що, що моя панї кохана? — сказав Кац хапаючи окуляри, що злетїли в нього з довгого носа.

— Як що? Ви-ж чули. Ну, що ви на се скажете?

— Що я скажу? Гм, я міркую, що сього злодїя треба повісить.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Якого злодія? — Пані здивовано вирячала очі. — Прокиньтесь, очумайтесь!

— Я думав, що ви знов говорите про того злодія, що коний украв.

— Я-ж думала, що й ви чули, і ви повинні були чути, як мій небіж чхав.

— Еге — ге! Знов чхав? Скільки разів?

— Тричи.

— Погано. Буде напевне бронхіт. Але я його тепер не боюсь. Я пригадав універсальне зілля „Не чхай!“ Пре-чу-десна мікстура! Зараз побачите.

Доктор пошкандибав у другу кімнату і через хвилину приніс якусь пляшку, де було підписано червоним чорнилом: „Не чхай!“

— Воно, знаєте, трохи не гарно пахне. Перш усього, пане бароне, ніколи нічого не рознюхуйте і ковтайте, що вам дають. Швидче, швидче! О так. Пре-чу-десно. Тепер, пане бароне, ви вже ні разу не чхнете.

Пуцік сам не знав, на що проковтнув погане зілля доктора Каца. І що було найгірш усього: тоді тільки й почув, що не треба було ковтать, як уже нічого не осталось у чарці; але те зілля не було таке гірке і погане, як було гірко й погано в нього на душі. Коли він увійшов у свою роскішну спочивальню, дуже гірко всьміхнув ся дивлячись у дзеркало на свою тоненьку і кволу постать, на біляве худе обличя з маленькими блакитними очицями, на худі руки, що висіли мов дві хмелеві тичини. Пуцік не витримав і заплакав мов дитина.

— О, я тепер усе, усе оддам за силу, за міцний голос, за... за красу.

— Хто там? — спитав Пуцік, швидко втираючи сльози.

— Се я, Василь, ваш вірний слуга.

— Увійдіть.

— Мені здаєть ся, пане бароне, що нам треба шукати иньшого лікаря.

— А доктор Кац?

— Доктор Кац? Послухайте мене, стару людину! Викиньте се зілля за вікно, або шукайте иньшого лікаря.

— Ні, ні, сього не можна. Тітка не схоче. Як же ми візьмем другого доктора. Се буде дуже неделікатно.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ой, не дурно-ж усї казали, що ваш тато вмер не од хороби, а од делїкатности. Я чув, що приїхав якийсь чудовий доктор. Живе він у лїсї, в хатї вашого лїсничого. До нього багато людий ходить і такі чуда розказують. От коли-б ви, пане, до нього поїхали.

— Тїтка не пустить.

— Вибачайте, пане бароне! Хиба ви мала дитина? Коли стара панї сяде грати в карти з доктором Кацом, тодї можна в них і голову вкрасти, то вони не почують. У таку добу я вам приведу в садок коня і ви поїдете пишком у лїс.

— Добре — одказав весело Пуцїк.

Василь — старий дворецький, вийшов із кімнати. Пуцїк довго не спав. Зорі мигтїли в високому, таємному небі, ніч тихенько зазирала у вікно. Червоні й блакитні смуги простягли ся од вікон. Залїзний рицар, що держав лямпу в руцї, наче заворушив ся. Десь миши заскребли в темному кутку. Пуцїкови приснило ся, що він лежить у колисцї, а якась жінка співає йому тихенько:

Ой люлї, люлї,
Та налетїли гулї,
Сїли на воротях
В червоних чоботях.

Він чув, що його годувала не рідна мати, а якась чужа жінка, що в неї вмерла своя дитина; вона не сьміла плакать, бо се погано було для маленького барона. Але вона на певне плакала: не сльозами, а серцем. Через те може й барон був такий кволий, сумний та чудний.

— Чого-ж ти зникла? Чом не співаєш? Заспокій мою душу. Зирни ще раз на мене ласкавими, натомленими очима! Поклади менї на голову свої жорсткі, працьовиті руки! — шепотів у снї Пуцїк.

Барон не чхав і не кахикав цїлий день. Певне доктор Кац думав, що то зробило його унїверсальне зїлля „Не чхай!“ І дуже був веселий.

Коли Пуцїк вийшов у садок, кінь стояв під липою і махав головою. Дворецький довго стояв у садку, поки його пан не зник під горою. Ласий не швидко спускав ся з гори. Каміння летїло з під копит і гуркотїло падаючи в яр; але дорога була широка. Пуцїк не бояв ся, хоч йому довело ся вперше їхать без челяди. Він майже зрадів, коли побачив, що замок остав ся далеко за ним

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і мрів як пташина клїтка. Незабаром він виїхав у поле. Сьвіжі пахощі вабили і заспокоювали душу. Пуцїк не міг одвести очий од чарівної картини. Його груди наче поширшали; очицї блищали; на блїдих устах, що завше були міцно складені, сьяв дитячий усьміх. Йому хотїлось полинути туди, де співали жайворонки. Наче він вперше бачив се блакитне, безкрає небо і поле, по якому плили зелені хвилї жита.

— Ну, їдьмо, Ласий, далї! — гукав він на коняку. Запахло дубовим листом, суницями, грибами. Пуцїк спинив ся. Злїз із коня і ляг під деревом. Ласий почав щипати травицю. Пуцїк не счув ся, як заснув. Коли прокинув ся — сонечко було вже низенько.

— Лишенько! Се-ж я заснув. Може тїтка тепер турбуєть ся, що мене нема? Але я не верну ся до дому, поки не побачу лїкаря, що живе в хатцї лїсничого.

Пуцїкови здавало ся, що він памятав тую хатку, а проте заблудив ся і довго блукав у лїсї. Доріжки переплутались мов коріння дубів. Зробилось темно і сумно. Пуцїк не знав і сам, куди йде. Він сподївав ся надибати лїсничого. Гільки зашелестїли і наче жіночий голос крикнув: „Ратуйте“!

— Го, го-го-го! — одгукнулось у кінцї лїса і знов стало тихо. Ласий кинув ся в бік; брикнув ногами, скинув Пуцїка на землю, і побіг просто, не розбираючи дороги. Пуцїк не дуже забив ся, бо впав на мох.

— Ласий, Ласий! — гукав він тоненьким голосочком, прислухуючись, як хрустїли сухі гильки під його копитами. Пуцїк біг, падав, уставав і знов ішов ледви переводячи дух. Серце в нього тріпалось; у голову наче хто стукав маленькими молоточками; в горлї пересохло. Він драпав руки об тернові кущі, иноді попадав обличям у павутину, що залїпляла йому ніс і рот. Гнилий пень, що сьвітив ся в темряві, здавав ся йому вовком. Вийшов місяць. З величезних дубів та сосен потягли ся наче срібні ниточки, росинки замигтїли алмазами на квітах та етеблинах.

— Що се маячить ся під кущем? — міркував Пуцїк спиняючись. — То був маленький зайчик; він щось швиденько уминав та озирав ся на всї боки; вуха то стирчали в гору, як кінцї хустки, то знов пригинали ся до спини. Пуцїк підкрав ся нишком до зайця, щоб краще роздивить ся; гилька хруснула у його під ногою. Зайчик поворушив вусами, прислухав ся і в мить зник у кущах. Лїс почав рідїти, далї тільки де-не-де стояли молоді осики.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кущі чебрику та материнки віяли пахощами. Пуцік усе йшов та йшов. Через кільканацять хвилин побачив огнище, а біля нього ходили якісь темні постаті. Забрехали собаки.

— Мовчи Рудько! Цить Босько! — гукнув на їх чабан махаючи дручком.

— Хто ти такий? — питали в барона чабани. Пуцік не хотів казати, що він пан. Йому хотілось подивити ся на чабанів із иньшого боку. Він звик, що перед ним скидали шапки та низенько кланяли ся. Веселий сьміх втихав. Обличя робились якимись деревляними. Наче вони боялись показати свій розум.

— Я слуга з замку. Мене пан послав до лікаря, а я в лісї заблудив ся — казав Пуцік.

— Тай не добрий же твій пан. Такого малого хлопця послав у ліс. Хиба в нього челяди мало? — сказав чорнявий чабан Грицько. Пуцік нічого йому не одказав. — Нехай думають, що я малий. Побачу, що з того буде.

— Я й сам хотів порадить ся з лікарем, бо часто слабую — додав барон.

— Хлопці, юшка готова! А ти-ж чого стоїш? Сідай з нами та покоштуй нашої чабанської страви. Як вона тобі подобаєть ся після панських витребеньок? — казав Грицько сьміючись.

— Мабуть його там медом та маком годують. Ич, який кволий та білий — додав другий чабан.

Пуцік дуже виголодав ся; взяв деревляну ложку тай почав їсти — аж прицмокував.

— Які в сього Грицька гарні та міцні зуби. А сам вродливий — хоч картину з нього малюй. І на що чабанови така краса? От як би се менї — міркував Пуцік із заздрістю дивлячись на Грицька.

— Що-ж ти там, хлопче, робиш? — спитав Грицько.

— Попугая доглядаю.

— Що се таке? — спитати хлопці в одну душу.

— То така зелена птаха, що вміє говорить.

— Се ти нам побрехеньки розказуєш. Ти думаєш, що ми прості люди, то з нас можна глузувати? — сказав з серцем Грицько. Аж очи в його блиснули.

— Нї, я не брешу. От коли небудь приходь у замок, то побачиш.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Добре. А як ти брешеш, то я тобі намну чуба.

— Бережи ся його, хлопче, він підкови гне. З ним не можна жартувати — казав Охрім.

— Якого дива в сьвіті нема? Може тая птаха і справді говоре? — додав худий, довгий хлопець у постолах та в латаній свитині.

— Се-б і я собі купив таку кумедію — додав Грицько. — Скільки-ж вона коштує?

— Сто рублів.

— Сто рублів за якусь птаху, що тільки говоре? Та може й не все до ладу? Напряде сім мішків гречаної вовни, а пани втішають ся.

— От нікуди гроший кидать.

— За сто рублів я-б собі купив пару волів, що бачив на ярмарці — додав Грицько.

— А я-б поставив хату.

— Я-б купив собі чоботи, гарну свитку, смушкову сиву шапку, червоний пояс. В неділю наняв би дівчатам музику. Я-б їм дав раду! — сказав хлопець у постолах.

— Може-б тільки думав би все купити, та в один день і прогуляв би? — сказав Грицько.

Хлопець у постолах дуже образив ся. Насупив ся і вмовк. В його був батько пяниця, що зовсім знищив сімю.

— А ти, хлопче, чом не дякуєш Богови за хліб, за сіль? — спитав Грицько в Пуціка.

— Та він уже лупає очима як сова; мабуть спати хоче? Лягай, хлопче, на теплому піску, а то в тебе така одежа, що в ранці змерзнеш.

— Чого-ж ти, хлопче, не лягаєш спать? — сказав один чабан.

— Мабуть він скучає за своїм паном папугаєм? — сказав Грицько.

— Тай сам він наче приборкана пташка — додав хлопець у постолах. Чабани ще довго гомоніли; Пуцік і не счув ся, як заснув.

На другий день Пуцік прокинув ся дуже рано; простяг руку за срібним дзвінком, щоб покликати слугу, тай ухопив синій дзвонок, де заночувала якась червона комашка. Пуцік весело засьміяв ся дивлячись на квітку -- аж луна пішла по під лісом.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Гей, хлопці! Чи не проведе мене хто небудь із вас до того лікаря? — гукнув Пуцік до чабанів.

— Я піду з тобою з охотою, бо мені дуже цікаво подивити ся на такого чудосія — сказав Грицько. — Був у нас на селї ледачий парубок. Огурив ся так, що й їсти лїнував ся, а не то що діло робить. От його й навчили люди. Пішов він до того лїкаря. Не знаю, що він йому зробив, але тепер не можна хлопця пізнати: зовсїм другий став. Працює за двох, наче тая бжола.

Сї речі ще більше зацікавили Пуціка.

— Дак ходїм швидче — сказав Пуцік. Грицько як пішов, то він за ним не міг втрапити.

— Стій, стій! Куди ти біжиш? Я не можу так швидко йти — гукав Пуцік тоненьким голосочком, плутаючись маленькими ногами в траві.

— Кепська твоя справа! — казав із реготом Грицько.

Пуцік дивив ся на гарного чабана та думав: „Оддав би я вам своє богацтво, ще й баронство на придачу, що-б бути таким гарним, міцним та веселим, як сей Грицько“. В чабана тим часом з думки не йшов той попугай, що коштував сто карбованців.

— Мабуть у того пана гроший як полови? От щаслива людина! Хоч би менї в снї приснило ся таке житє.

Грицько все розпитував Пуціка про житя в замку та про панів. О так балакаючи, вони прийшли до хатки лїсничого. Грицько постукав у двері. З хати вийшов горбатий пан з гострим поглядом і сивою довгою бородою.

— Се ми до вас прийшли — почав Грицько тай спинив ся, бо не знав, чи казати йому правду. Він зовсїм не хворий, а тільки йому цікаво було подивити ся на лїкаря.

— Коли-б не розсердив ся? — міркував Грицько.

— Гм, пан та чабан у двох до мене прийшли. А яка в їх хвороба? — побачимо.

— Увійдїть — сказав лїкар.

— От і не вгадав! Вибачайте пане, сей хлопець такий же пан, як і я — сказав Грицько.

— Ви вгадали. Я барон із замку.

Лїкар подав йому руку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У Грицька очи все ширшали та ширшали і зробили ся такі круглі як у сови, що сиділа в кутку та дивила ся на його жовто-горячими очима.

— От тобі й бачиш! А я-ж думав, що то мале хлопя, та ще й глузував із його — міркував Грицько.

— Підожди трохи в сінях, а я з паном бароном побалакаю на самотині — сказав лікар Грицеви.

— Що-ж у вас болить? — спитав лікар у Пуціка. Він розказав, що в нього нічого не болить, тільки якась кволість. Дома він мало і без смаку їсть. Тільки й їв учора вперше зі смаком чабанську юшку.

— Ви маєте якесь невинне бажання, що не дає вам спокою.

Пуцік аж почервонів.

— Я повинен знати все — тоді тільки я можу вас лічити.

— Я... я завидую тим людям, що мають силу й красу; але ви в сьому не можете мені запомогти. От наприклад сей чабан; я не можу на нього дивити ся без заздрости. На що йому така краса?

— Добре. Я знаю вашу хворобу. Нехай увійде чабан — сказав лікар і гукнув Грицька.

— Слухай, хлопче, хотів би ти бути паном?

— Ой, не глузуйте з мене, пане лікарю! У мене з думки не вийде панське щасливе, безжурне житя. Що хочуть те й роблять. Як хочуть, так і живуть. Сказано — як у Бога за пазухою.

— Пане бароне, хочете ви з ним поміняти ся? Але памятайте, що я можу переробити ваш вид, а не душу. Ви мати мете його тіло, а він мов дві краплї води буде нагадувати вас. Ви будете чабаном і житимете в селї, а він буде бароном і житиме в вашому замку. Через місяць, не ранїйше, в одну годину, в одну хвилину, поки сонце не зайде, ви повинні прийти сюди і сказати, чи хочете знов на місяць остати ся кожний на своїй посадї, чи нї. Згожуєтесь, чи нї?

— Я згожуюсь — одказав Пуцік. Йому дуже хотїлось зробити ся гарним та дужим.

— Гм, з такого гарного хлопця та перевестись на казна що?

Гриць на хвилину задумав ся, потім згадав, що він буде паном, бароном, який мати ме право кидати гроші на свої примхи і житиме в роскішному замку, де челядь буде йому мов болячцї годити.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Згожуюсь — одказав Грицько міцним басом.

— Скиньте вашу одежу — сказав лікар чародій. Пуцік та Грицько почали роздягать ся, руки в їх тремтіли мов у пропасниці.

— Еге, нехай же барон дожидає коли я вернусь із замка — міркував чабан.

— Невже сї черевички, які тільки може прийдуть ся на жабячу ніжку, я зараз одягатиму? — питав себе здивовано чабан.

В маленьку чарку лікар улляв червоного зілля, а в велику зеленого. Червоне випив чабан, а зелене пан барон. У Грицька аж зуби заляскотали в переляку по чарці, а Пуцік трохи не впустив свою до долу. Він від разу почув, що в його ноги ростуть у гору, плечі ширшають, голова і всї риси теж виросли, а чабан наче впав у низ.

— Лишенько! Що се зо мною коїть ся? — міркував Грицько.

— Одягайтесь — сказав лікар.

Пуцік надів великі, важкі чоботи і всю чабанову одежу, а чабан надів маленькі черевички з баронських ноженят. Лікар підвів Пуціка до цебра з водою; він зирнув на своє обличя, тай не няв віри. Обернув ся, думав, що в цебер Грицько дивить ся, а перед ним стоїть маленький барон Пуцік в аксамитовій одежі.

— Грицько, се ти? — спитав барон.

— Та мабуть я. Чудасія тай годї! А ну-ж і я подивлю ся?

Зирнув він у воду на свою вроду, та трохи не плюнув. На його дивило ся з цебра блїде, кволе обличя з тонкими, блїдими устами і маленькими сумними очицями; русяве волося, як обсмоктане, висїло до плеч. Одежа облипла на йому, наче швець украв чимало оксаміту.

— Не забувайте-ж, що вже ви не пан барон, а чабан Грицько — сказав лікар.

— Тебе моя тїтка зватиме Пуціком — сказав барон до чабана. Дякуючи лікаря за те, що він переробив із пана чабана, а чабана на пана, гостї вийшли дуже веселі з хати. На дорозї надибали коляску, де сидїла пишна панї, поруч із нею сидїв старий пан із довгим носом, у золотих окулярах. Накопиливши товсті губи він щось нишком бубонїв до панї, а вона хитала головою і підводила маленькі очицї до блакитного неба. Коляска спинилась. Пуцік так зрадів, що не поїде в замок, що плигнув мов коза через рівчак. Чабан теж хотїв плигнуть за ним, та забув, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в нього вже не чабанські ноги, тай полетів сторч головою. Коли коляска спинила ся, пишна пані сказала дивлячись на чабана:

— Що се ти, Пуціку, зробив? Як ти нас налякав! Ласий прибіг сам у двір. Я думала, що ти неживий. Сподіваю ся, що ти не будеш у друге їздить сам у ліс.

— Поцілуй руку — казав нишком барон.

Чабан поцілував пані в руку і тітка трохи помякшала.

— А чого се ти стоїш перед паном та панією в шапці? — гукнув зі злістю на певного барона доктор Кац. Пуцік згадав, що він не барон, а чабан; скинув шапку, низенько вклонив ся і сам чув, що в нього обличя зробило ся мов деревляне.

— Як тебе звуть? — спитала пані дивлячись на чабана в льорнет.

— Пу... Грицьком — одказав Пуцік.

— Який гарний хлопець! — сказала пані.

— Що там гарного? Певний мужик — одказав доктор Кац і ще більш накопилив губи.

— Грицько, хочеш служити в замку? — спитала пані. Пуцік збілів. Не знав, що й говорити.

— На що вам такого дурня брати? — одказав чабан.

— Еге, як він швидко увійшов у свою нову ролю — міркував барон.

— Сідай швидче, Пуціку, бо коні не стоять — сказала тітка.

Чабан задер пишно голову і сів поруч із тіткою. Коні полетіли як пташки по шляху, здіймаючи пісок. Коли коляска зникла, Пуцік почав вистрибувать та співать. — Гоп-гоп! — гукав він на все поле прислухуючись до свого міцного голосу. Переходячи через мосток не витримав, щоб не вирнуть у воду. Йому здавало ся, що він упив ся міцним медом.

Тимчасом коляска під'їхала до замку. Грицько завше був сьміливий парубок; про нього товариші не дурно казали, що він і чорта схопить за роги.

Коли він зробив ся паном і ніхто не догадував ся, що він чабан, то він став ще сьмілійший. Його все зацікавило в замку, але треба було так дивить ся, наче се для нього дуже звичайна річ, яку він бачив що дня. Коли він із тіткою та доктором Кацом увійшов у кімнату, де сидів попугай, стара пані сказала:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Чи не вивчив попугай що небудь нове?

Зелений попугай, що сидів у клітці на золоченому обручику, лукаво зирнув на паню круглим оком і виразно приказав зітхаючи мов людина: „О, мій бідний Пуцік! О, мій бідний цюцік, куцік!“

— Хто се його навчив таких нікчемних річий? — спитала стара пані здивовано і почервоніла як півонія.

— Треба зараз розпитать — сказав доктор Кац здіймаючи в гору широкі брови.

— Покличте мені зараз обер-попугайщика!

Через хвилину в кімнату увійшов обер-попугайщик. В нього на шапці було попугаяче перо, а на шиї висів золотий маленький попугайчик із альмазними очицями.

— Пане обер-попугайщик! Кажіть мені, який ваш головний обовязок? — спитала люто стара пані махаючи нетерпляче віяльцем.

— Мій обовязок? Мій обовязок, ясновельможна пані, учить говорить на ріжних мовах вашої милості попугая.

— Бідний Пуцік, Куцік, Цюцік — забелкотів попугай плутаючись у словах як в огудині.

Обер-попугайщик затремтів як осиковий лист. Упав на вколїшки і промовив тремтячим голосом: — Ясновельможна пані!... Змилуйтесь! Я... я... я... не вчив пана попугая сїх нікчемних річий. Се мабуть мої вороги мені яму копають.

Зелений попугай наче дражнив ся і так весело вимовляв свого Куціка та Цюціка, наче йому повинні були дати за те велику нагороду.

— Ясновельможна пані! Се напевне мій помошник таке зробив; він спить дак і тоді баче, що сидить на моїй посаді.

— Встаньте! — сказала поважно пані. — Покличте сюди пана попугайщика.

Обер-попугайщик схопив ся з колїн, обтрусив одежу і став біля стіни. Прийшов попугайщик блїдий і стурбований. На ньому була трохи иньша одежа. На шиї висів срібний попугайчик із коралевими очицями; але шапка була без попугаячого пера: там гойдав ся соняшник. Попугай кричав усе своє — аж присїдав.

— Ви чуєте, що він говоре? — спитала в попугайщика люто стара пані.

— Чу-чу-чую; але я не вчу попугая говорить. Мій обовязок видавати йому зерна.

— Обер-попугайщик каже те-ж, що не винен! — мовила суворо пані.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Се напевне мій помошник: він тільки про те й думає, що-б бути на моїй посаді; він радий мене в калюжі втопить; але він вибрав невірну стежку і се більш належить до пана обер-попугайщика, а не до мене. Моя хата з краю.

— Покличте зараз пана помошника попугайщика — гукнула зі злістю пані. Тим часом обер-попугайщик із попугайщиком почали любенько розмовлять, як два рідні брати. Увійшов помошник попугайщика.

— Се ви навчили попугая плести таку нісенітницю? — спитала дуже люто пані.

— Ясновельможна пані! Я сього діла не знаю. Мій обовязок вашої милости попугая годувати. Присягаю ся сим пів попугайчиком, що я ношу на грудях за мою невсипущу працю, що я мій обовязок роблю з радістю і охотою. Я ніколи й зернятка не втаїв... — він скоса зирнув на попугайщика, в якого од злости захитав ся соняшник на голові.

— Я не вмію в каламутній воді рибку ловить.

— Ну, ну, ну! Се ви не діло говорите — перебив доктор Кац.

— Певне — додала пишно пані. — Треба дізнати ся, хто осьмілив ся навчати смирного попугая говорити глумливі, нікчемні річи про мойого небога, якого я зву Пуціком, казати бідний. Який же він бідний? Хто осьмілить ся назвати його бідним?

— Се напевне праця пана підпомошника — сказав помішник лукаво.

— Покличте швидче підпомошника — гукнула лютим голосом стара пані. Прийшов підпомошник; у нього на шиї, на шовковому мотузочку висів деревяний попугайчик із очицями з червоного скла.

— Се ви мого тихого, смирного попугая навчили говорити такі вільні річи? — спитала пані люто і потрощила своє японське віяльце на дрібні шматки.

— Ясновельможна пані! Я маленька, зовсім маленька людина. Мене можна задавити як комара і тільки мокра пляма зостанеть ся...

— Як ти сьмієш зо мною так говорить? Ти повинен мовчать.

— Еге-ге! Се певне його рук праця, коли він голову здіймає — сказав доктор Кац. Проте бідний підпомошник зовсім не здіймав голови.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я в сьому ділї не повинен і буду говорить, хиба ви менї рота завяжете. Хоч зараз знїміть із мене сього деревяного попугайчика і проженїть із замку.

Тимчасом у кімнату увійшов дворецький і попросив, щоб йому дали секретну „авдієнцию“. Всї вийшли з кімнати і стояли біля дверий в темному коридорі та прикладали вуха по черзї до щілини, щоб почути, кого дворецький обвинуватить, та згадували Царя Давида і всю кротость його, але нїчого не було чутно, тільки чутно було як годинник наче вимовляв: „чи так, чи не так, чи так, чи не так“.

— Вибачайте, ясновельможна панї і ви пане барон, що я казатиму. Тут нїхто не повинен — казав дворецький, що може один у замку нїколи не бояв ся казати правду.

— Як нїхто? Від кого-ж попугай, сей слухняний попугай, якому з роду не приходило ся говорить свої власні речі, ось так заговорив? — казала стара панї перебираючи товстими пальцями поломане віяльце.

— Ви колись самі з паном Кацом розмовляли про пана барона, та про слабого цюцїка, що лежав на подушцї, бо з'їв багато ласощів. Певне в попугая одбила ся в голові ваша розмова; але попугаячі мізки не дуже второпали і...

— Бідний Пуцїк, куцїк, цюцїк — почав знов попугай і таке виробляв у клїтцї, наче танцював менуета. Стара панї почервонїла як півонїя. Доктор Кац вирячив очи з під окулярів, а пан барон аж за боки брав ся з реготу.

— Що-ж нам тепер робити? Його не можна показати гостям. Попугай, яким я так тїшила ся, бо нї в кого не було такого вченого і слухняного попугая, белькоче якусь нїсенїтницю. О-о-о!

— Заспокійте ся, моя панї кохана. Може його можна як небудь перевчить. Покличте пана обер-попугайщика. Нехай він його пе-ре-учить на иньший манєр — сказав Кац.

Покликали знов обер-попугайщика.

— Переучить? О, я його знов зроблю слухняним — одказав весело обер-попугайщик і підморгнув помошнику, а помошник легенько штовхнув підпомошника і всї веселі вийшли з попугаєм з кімнати, радїючи, що кара їх на сей раз минула. Обер-попугайщик усе міркував: що б таке зробить, що-б погана птаха зовсїм забула нїкчемні річи та вивчила такі, які повинні говорити благонадїйні попугаї, що виховують ся в панському замку? Нещасний думав три дни та три ночи; не спав, обертав ся на роскішному

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ліжку, наче в перині завели ся якись кузьки, що його дуже кусали; але иньша думка, що ворушить ся в людському мозку, буває гірш усяких кузьок і не дає спати навіть спокійним людям. Обер-попугайщик хотів міцно сидіти на своїй посаді, от і пригадав у ранці чудову кантату, що починала ся так: „Нема найкращого, нема найславнійшого, нема найрозумнійшого від нашого ясновельможного пана барона. Слава пану барону, слава і нині і во вік віка“.

Пан барон так нареготав ся, дивлячись на кумедію з попугаєм, що з великим вдоволенєм сів обідати в червоній залї під музику. Але він з роду не чув такої чудової музики. Заслухав ся, тимчасом льокай витяг в його тарілку зі смачною стравою.

— Куди се вони так хапають ся? — міркував барон. — Наче під нами земля горить. Він звик їсти повагом, а тут тільки що накладе ложку, щоб трохи одпочити, як тарілка зі стравою летить із під самісінького носа. Взагалї він підвів ся зі стола не ситий й не голодний. Чогось йому не ставало. Чи він їв мало хліба? Чи юшка була рідка? Хто його знає, чого йому тоді бракувало. Чорну каву він покоштував і не пив. Пішов потім у садок дивити ся на водограї, що весело бренїли між запашними квітами. Цїлий день він похожав по садку; або дивив ся на гарних ситих коний, бачив як гнали товар із поля.

— Се все, все моє — міркував барон. Йому хотїло ся танцювать і співать. Він заспівав, та спинив ся, бо не знав, чи годить ся баронови співати сїльські пісні. Тай голос у нього був дуже тонкий і слабий, як у комара.

— Ну, те все дарма! Проте я ясновельможний пан. Он у мене дворецький пишний, коли-б я його побачив на селї, то напевне-б думав, що то сам барон, а тепер він менї низько кланяєть ся. От тільки тїтка трохи люта баба; але що-ж то вже за хлопець, щоб баби бояв ся?

— Не думайте, пане бароне, що я тут поживу з місяць, тай повернусь знов на село. Еге, на дурня напав! — так міркував чабан Грицько і увійшов у замок, де сидїла стара панї з доктором Кацом біля шахів. Дивив ся Грицько, дивив ся, тай заснув у кресельцї. Йому приснило ся, що він іще мале хлопя, пасе овець на полї. Огнище горить, у казанї кипить юшка з салом, аж булькотить, та так смачно пахне. Грицько хотїв крикнуть: „Хлопцї, ідїть вечеряти!“ Коли вийшов місяць із хмари і осьвітив усе поле, кожну стеблину, тільки ліс малював ся темною смугою. Щось за-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ворушило ся в кущах, наче загоріли ся дві сьвічки... ближче, ближче; він баче, що до овець підкрадаєть ся страшенний вовк і от-от ухопить ягня.

— Гей Панасе, Охріме, Рудько, Босько, цюцю! Переймайте його, хлопці переймайте! — гукав барон лежачи в кресельці.

— Пуціку, що се ти? Схамени ся! — гукала тітка.

— Бароне, прокиньте ся! — казав доктор Кац і трусив барона як порожню торбу. Нарешті барон одкрив очиці і здивовано озирав ся навколо; він довго не міг зрозуміти, чого се він опинив ся в замку.

— Чи не говорив я чого небудь непевного? — спитав він з жахом.

— Тобі щось приснилось страшне — одказала тітка. — Іди в свою спочивальню. Тобі пора спати, а ми трохи поговоримо з доктором Кацом.

— Гм, де-ж моя спочивальня? — сказав барон сонним голосом.

— Ото, як заспав ся! Не знайде дороги. Бережи ся, щоб не заблудить ся! — казала тітка жартуючи.

Довго барон блукав по замку, поки не надибав льокая, що показав йому спочивальню. На другий день пішла чутка по замку, що пан барон так любенько упив ся, що не міг утрапити в свою кімнату. Про се говорив обер-попугайщик із жінкою і майже тая наймичка, що ходила за свинями і в замку з роду не була. В ранці доктор Кац як тільки побачив барона, то зараз доскочив до нього і спитав солоденьким голосом: — Язик?

— Що таке? — спитав барон.

— Покажіть ваш язик.

— Гм, мене мати колись била за те, що я показував язика — одказав барон.

— Хі-хі-хі! барон жартує, — казав доктор Кац. — Але покажіть язичок.

— Може у панів такі звичаї, то чому-ж не показать.

— Поганий язик, дуже поганий. — Доктор Кац покрутив головою.

— Се я не од вас першого чую; всї кажуть, що в мене поганий язик, бо як дам кому прозвище... — барон спинив ся, зирнув у дзеркало тай згадав, що він не веселий парубок Грицько,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в якого був язик мов шило. Кац побіг у свою кімнату і приніс пляшку і велику чарку; улив туди з пляшки і подав барону.

— Дай Боже здоровлячка тітці й вам! Нехай з нашого замку всяке лихо тікає, а добро прибуває. Ще дай Боже мед-горілочку пити та весело жити. — Барон приказавши се випив чарку з одного духу, потім плюнув і скривив ся.

— Ну й горілка, цур їй! На що вже наш шинкар людий дурить та ка-зна що сипле в горілку, а такої і в нього нема. Гм, а може Німець хотів з мене поглузувати? Ич, горло наче хто нитками зшив.

— А чом же ви не випєте за моє здоровлє? — спитав барон лукаво в лікаря.

— Що се ви з мене старого глузуєте? Я, хвала Богови, не слабий.

— Тай я не слабий. Чого-ж се ви мені дали? Я думав, що се горілка.

Доктор Кац роззявив рота і вирячив очі.

— Чи ви-ж не знаєте, що се моє універсальне зілля?

— Та хиба-ж я хворий? На що мені зілля?

— Ви не хворий? Та що се з вами скоїлось, пане бароне? Я знаю вашу хворобу, як власні пальці на руках.

— Але я не буду ковтать се капосне зілля.

— Як, не... не будете? Я піду, скажу старій пані, що ви мене не слухаєте. Мій покійний дід був лейб-медиком у комашиному царстві і сам король...

— Про мене йдіть хоч до свого діда Лейби мідника у саме пекло скаржити ся на мене, а я в друге не покоштую сієї отрути — одказав сьміливо барон. — Бачите, у мене аж губи скривило на бік — додав сердито. Доктор Кац роззявив ще більш рота і впустив пляшку до долу; вона розбила ся на дрібні шматки і універсальне зілля потекло на дорогий килим. Кац скаменів. Барон упав на стілець і зареготав ся.

— Чого се Пуцік так регоче? — спитала здивовано стара пані входячи в кімнату і теж скаменіла на порозі.

Кац ожив, заворушив ся і подзвонив у срібний дзвонок. Прибігла челядь — горнишні й лакеї почали вбирать, мести, скребти дорогий килим. Та що їх було дуже багато і кожний сподівав ся, що другий вбере краще, то не диво, що на килимі остав ся шматок скла.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Улюблений мопсик старої пані, дуже ніжний і делікатно вихований мопс урізав ніжку. Стара пані розлютувала ся на доктора Каца, а доктор Кац трохи не плакав, що його універсальне зілля все витекло; поки він зробить нове, то бідний цюцік пропаде.

Барон побіг у сад, приніс подорожнику тай привязав до ніжки. Цюцік так верещав на всї кімнати, що в старої пані зробилась істерика. Коли все заспокоїлось і цюцік заснув на шовковій подушцї, тїтка сїла за шахівницю з доктором Кацом, який навмисно програвав, щоб розвеселить стару паню.

Барон засвистав і пішов у садок.

— Пуцік, Пуцік — гукала з балькона тїтка свого небога.

— Що там ще скоїлось? — спитав барон нетерпляче.

— Чи ти-ж не знаєш, що тобі не годить ся ходить у таку спеку? Може бути запалення мізку, як у твого покійного дядька.

— Чого-ж він запалить ся? Хиба там сїрники лежать? — сказав зі сьміхом барон. Повернув ся на закаблуках і пішов знов у садок.

— Пу-цїку, згадай про несподївану смерть твойого дядька — гукала з балькона тїтка; але барон уже й не чув. — Ідїть, доженїть його. Приведїть сюди перед мої очи. Що се таке? Я вас питаю, відкіля се вітер дме? — питала стара.

— Мабуть, моя пані кохана, з вікна, або з...

— Пане Кац! Де ви свій розум сховали? Я питаю, що се скоїлось із нашим Пуцїком? Коли він так зо мною сьмів говорити? Ідїть розпитайте, відкіля він сьміливого духу набрав ся. Може він з ким небудь бачив ся?

— Добре, моя пані, я розпитаю тонко, дипльоматично, розумно. Не дурно-ж колись сама маркіза Терень-Берень казала, що я найкращий дипльомат, ніж усї дипльомати взагалї і що я пішов зовсїм не по своїй дорозї. Хе, хе. Зараз, зараз, моя пані кохана.

Доктор Кац пошкандибав у садок, сїв на ослонцї; йому дуже не хотїлось робити собі ворогів; він міркував так: я тут любенько одпочину; який сон менї приснить ся, те я й скажу старій панї, або напишу на папері, або в конфіденціяльній розмові. А-а-а! — Доктор Кац позїхнув і міцно заснув. Тим часом барон міркував ходячи по садку.

— Нї за що не вернусь на село. Нехай певний барон ганяє волів, а менї й тут добре. Барон підійшов до ставка; маленькі ноженята послизнули ся і він покотив ся з берега у воду.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Рятуйте! — крикнув він тоненьким голосочком. — Як я умів плавать та поринать не гірше ніж сї гуси — міркував барон дивлячись на лебедів, що плавали юрбою оддалїк, серед ставка. Те місце, де впав барон, було не глибоке, але дуже вязке; його ноженята плутались у траві та лататтї і він не міг вилїзти на крутий берег.

Доктор Кац бачив дуже гарний сон сидячи на ослонцї в холодку; він прокинув ся, понюхав тютюну не з ріжка, як проста людина, але з срібної скринки, де намальована була маркіза Терень-Берень; далї почав прислухувать ся. Йому попереду здавало ся, що нявчить якесь котеня біля ставка, потім він догадав ся, що котеня не може казати: „рятуйте!“ Старий устав із ослонця і пішов до ставка.

— Ей Кац, Кац! Киньте менї весло з берега. Я не можу вилїзти, бо берег дуже слизький — гукав Пуцїк.

Доктор скаменїв на хвилину, потім сплеснув руками і тільки що нахилив ся за веслом, коли його руда перука звалила ся з лисої голови і поплила по водї. Барон почав реготать дивлячись на голову, що тепер більш нагадувала макогін.

— Чого ви сьмієтесь? В мене були гарні, золоті кучері. Маркіз Круть-Верть менї завше завидував. Я хотїв, що-б вони ще краще вили ся і почав їх мазать зїллям, що я сам пригадав, та мабуть трохи перемазав, то вони в мене й вилїзли, коли менї було трицять років... Але ви регочете? З кого ви глузуєте? Мій батько був першим мінїстром у Бобовому царстві у славної царицї Чечевицї. — Кац по свойому звичаю, згадуючи се велике імя, хотїв скинуть шапку і тільки ляпнув себе по лисинї.

— Давайте швидче весло, бодай вам добра не було! Поки ви будете розказувать свої байки, я завязну в глеї по самі вуха, — гукав із ставка барон. Доктор Кац подав весло; але барон не міг його достати і вдержать у руцї; сїпнув його рукою, і доктор Кац поїхав у ставок.

— Рятуй-те, рятуйте! — гукав Кац із ставка. На велике щастя він був високий і довгоногий як журавель; барон не довго думаючи, плигнув йому на плечі як маленьке жабеня і вилїз на берег. Тим часом весло поплило.

— Пане бароне, подайте отсю лопушину, а то я боюсь, що сонце розтопить мій мозок — казав доктор Кац затуляючи голову.

— Я кого небудь гукну з замку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ні, ні, мій пане ласкавий, не треба, що-б в замку знали про сю несподівану катастрофу — казав Кац і драпав ся на слизький берег і знов зсовував ся в глей та плутав ся в лататях.

— Але треба-ж що небудь робить, яку небудь вам раду дать; не будете-ж ви до вечера тут місить глей — казав барон і побіг по доріжці в мокрій одежі. Через годину прийшов підсадівник і витяг доктора Каца; але попереду він зовсім не пізнав його, що як кіт визирав із лопушини та місив ногами глей, наче баба тісто. Лебеді зібрались до рудої перуки, що нагадувала рибу камбалу. Хлопець зачепив її вудкою і витяг як рибу на берег.

— Хлопче, піди до мого лакея, спитай нову одежу, а сю висуши проти сонечка. Та нікому, чуєш, нікому не кажи про сю несподівану катастрофу. Я рятував барона; він мені повинен дати нагороду. Ти скажи всім, що я кинув ся за ним у воду, але про те що скоїлось з моєю головою, ані телень!

Кац посварив ся пальцем.

— От тобі на цигарки. Завтра будеш старшим садівником — додав він поважно.

Хлопець не чув землї під ногами. Старшим садівником! От як здивуєть ся старший, коли побачить мене на своїй посаді. Мене, якого він завше звав ледачим дурнем — міркував підсадівник весело бряскаючи грошима.

— Барон дуже потайна людина; він не буде з тіткою балакати про мою перуку; але хто його знає? З ним справді щось скоїлось; він зроду не був таким сьміливим і самостійним. Де-ж пак: без челяди поїхав у ліс; без челяди сам ходить — міркував доктор Кац, поки його перука просихала на кущі проти сонечка. Замковий фризиєр знов убрав доктора Каца, якого стара пані в конфіденціяльній розмові знов почала звать Куциком; добре, що попугай не чув.

На другий день пішла чутка в замку, що з доктором Кацом скоїлась якась „кацастрохва“ і що бідного садівника зіпхнули з посади, хто його знає за яку провинність, та посадили його помічника, що нічого не тямить; але його патроном був сам доктор Кац; проти сього не можна було нічого казати. Друга чутка була зовсім не весела і дійшла до старої пані. З попугаєм щось погане скоїлось. Мабуть бідна птаха трохи пересиділа в темній кімнаті, куди посадив її обер-попугайщик, що-б вона забула говорить нікчемні річи про ясновельможного пана барона, та вчила кантату. Бідна птаха повісила голову і нічого не хотіла говорить. Обер-по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пугайщик хапав ся за голову і видрав пасмо зі своєї міцної бороди. Його жінка була така люта, що з великим вдоволеннєм вибрала б йому й дві; вона його урікала і в день і в ночи. Вона дуже бояла ся, що їх проженуть із замку.

— Посади його в сьвітлу кімнату, може він заговорить, — казала вона чоловікови. Але попугай і в сьвітлій кімнаті не пускав і пари з рота; він так занудив ся в самотині, що не хотів і на сонечко дивить ся.

Прийшов дворецький Василь знов до свого пана барона і сказав потайне:

— Пане бароне, наш попугай ледві живий. Доктор Кац уже щось товче в своїй лябораторії, але що з того буде? Бідна птаха од його мудрих ліків зовсім пропаде. Може покликати того лікаря, що живе в лісї?

— Не... не треба! — одказав швидко барон. Він дуже збентежив ся, бо бояв ся, щоб лікар не підвів його та не розказав усім, що він непевний барон.

— За що-ж бідна птаха пропадатиме? Коли ваша ласка, йдіть та самі на нього подивіть ся.

— Ходім! Я подивлю ся — одказав барон і пішов до попугая.

— Бідна птахо, що з тобою скоїло ся? — спитав барон дивлячись на попугая, що сидів у золоченій клітці.

— Бід-ний Пуцік. — Потім попугай наче спохватив ся і почав вимовлять: „Нема найславнїйшого та найхоробрійшого“, і знов схилив голову як зовяла квітка, опустив крила і закрив очи.

— Зараз покличте доктора!

— Що буде те й буде, але я не хочу, щоб через мою недбалість пропало живе створіння — міркував барон.

Доктор Кац саморучно робив якесь зілля, що повинно було розрішити всякі попугаячі питання і хвороби; він хотів її назвати: „Антіпопугаяча михлюдія“. Він дуже радів, що пригадав таке гостре імення свойому новому зіллю.

— Чи запоможе, чи ні, а покоштувати можна — міркував весело Кац. Зілля було вже готове і доктор Кац ніс його з великим тріумфом, коли в кімнату увійшов пан із сивою бородою. Кац уклонив ся так, як може тільки кланяти ся славний унук славного діда.

— Я доктор. Покажіть менї слабого попугая.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— До-до-доктор? — Кац здивовано зирнув з під окулярів і трохи не впустив із рук „антіпопугаячу михлюдію“.

Тітка теж скипіла і нишком питала в свого небога:—На що він покликав нового доктора, коли вони мають свого замкового.

— Він лічив твого батька — додала пані.

— Що, кажуть, умер од делікатности? Се панська хвороба, а в попугая мабуть своя, попугаяча натура; він не хоче вмирать од такої хвороби — одказав барон сьміливо. Стара пані сціпила зуби і трохи не потрощила віяльце, але згадала, що воно дуже багато коштувала. Їй хотіло ся видряпати очи новому доктору, але вона згадала, що вона дуже делікатна особа і має за собою цілий хвіст теж делікатних дідів та прадідів, що визирали на неї із золочених рям. Нічого було робить, як тільки промовити солодким голосом:

— Подивіть ся, коли ваша ласка, на нашого бідного попугайчика.

Нового доктора повели в тую кімнату, де сидів старий попугай.

— Побачим, побачим, як він йому запоможе, — міркував зі злостю Кац та скоса позирав на барона; руда перука з'їхала на бік; але йому ніколи було чепурить ся. Новий доктор узяв попугая за холодну лапку, торкнув піря, полапав за головку, сіпнув легенько за хвіст і похитав головою.

— На мій погляд у нього ніякої хвороби нема; він просто голодний.

— Хе-хе-хе, хе! — засьміяв ся глумливо Кац.

— Голодний? Мій попугай голодний? Хі-хі-хі! — зареготала стара пані. Барон нічого не казав.

— А на що-ж я держу обер-попугайщика, його помошника та підпомошника? — спитала глумливо пані.

— Не знаю, на що ви їх держите, але я констатую факт: птаха голодна. У птахи зробилось гостре малокровє. Дайте їй трохи вина з хлібом.

Барон покликав дворецького і він приніс на срібному підносі те, що було треба.

— Бачите, з яким смаком він їсть, наче не їв тиждень — сказав барон.

— Уся його хвороба через те, що його погано годували.

— Скільки на вашого попугая іде зерна в день? — спитав знов лікар.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Хиба се моє діло? На те я держу обер-попугайщика та попугайщика, помошника та підпомошника; вони й повинні знать — сказала пишно пані. Доктор Кац тільки здвигнув плечима.

— Покличте сюди всїх тих, що приставлені до попугаячого діла — додав уже барон суворо.

Прийшов попугайщик і подав книжку, де записував зерна і всяку попугаячу страву.

— Дивую ся дуже. Вашого попугая годують як доброго слона; він їсть пуд зерна в день — сказав глумливо доктор роздивляючи числа, що стояли в книзї мов москалї на муштрі.

Попугайщик зблїд; його помошник прийшов поливить ся, як будуть топить його патрона і лукаво всьміхав ся та крутив вуса. Підпомошник приніс книгу, де було записано, скільки батожків згриз попугай. Числа були всї перероблені; ще й чорнило не вспіло висохнути добре. Правду кажучи, ся лїтература була зроблена в один день.

— Що-ж се таке? — спитав доктор дивлячись на дюру на книжцї.

— Се... се... се, пане, миши... ми.. миши — одказав дуже тремтячим голосом підпомошник; він попереду радїв і в души міркував на вищу посаду; але тепер щось уже не тим пахло.

— Богато ваш попугай згриз батогів. Можна ними цїлий місяць піч топить.

— Шкодлива птаха — додав Кац.

Усї підходили по черзї; підійшов і обер-попугайщик зі своєю книгою; він один не бояв ся і держав пишно голову та показав те місце, де теж стояли числа як гуси, що плили на ставку. Там було записано, скільки слів вивчив попугай.

— Се щось неможливе! Ой, ой, ой! Бідні попугаячі мозки не видержуть; він може з глузду з'їхать — сказав лїкар. Тим часом вино трохи вдарило попугаєви в голову і він весело приказав: „Нема найхоробрійшого, нема найславнїйшого, як наш бідний Цюцїк“! — Обер-попугайщик схопив ся за голову. Барон упав із реготом на кресельце і думав, що лусне. Доктор Кац розставив руки і дивив ся здивовано з під окулярів. Пані зробилась червона як варений рак і нервово махала віяльцем.

— Пропали ми тепер. Пропали! — міркували помошник та підпомошник. — Він до всього дійде. Все переверне в нашому замку. [illegible] а камені не зостанеть ся. Пропали ми, пропали з ду-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шами, жінками й дітьми — думав попугайщик пригортаючи до серця бідолашну книгу.

Обер-попугайщик зирнув зі злостю на своїх ворогів, потім на золотого попугайчика з альмазними очицями, що гойдав ся в нього на грудях, якого він повинен був купити на свої власні гроші; він з великою охотою й зовсім його не купував би, та се було неможливо. Стара пані подарувала йому сю велику нагороду за його працю і прислала офіціяльну бумагу.

Попугайщик добре знав, що не міг би надіти сю пишну одежу, щоб стати перед ясні очи старої пані, коли-б трохи не урвав од попугаячої страви. У його помошника була дуже велика сім'я і з кожним роком прибувала. Та все дочки, яким треба убраня, женихів і т. д. Підпомошник міркував, що він пропада через своїх патронів, що грабували завше і його долю; йому перепадали критхи; його тільки й держала надія на сьому сьвіті, що й він коли небудь досягне.

— От тобі й досягнув! — лунало в його голові. Перед очима стояв туман, а з тумана визирали срібні, золоті, оловяні попугайчики, що гойдались на шовкових мотузочках.

— Мабуть новий доктор житиме в замку, а Кац із великою нагородою за невсипущу працю виїде з замку в своє село? — міркував попугайщик. — Треба тікати, поки голова ціла.

Але ніхто не втік. Барон показав свою власну натуру. Він не гримав як тітка, а звелів посадить усіх попугаячих діячів у тую темну кімнату, де колись бідолашний попугай учив велику кантату, а попугая сам почав доглядати.

— Що нам робить із Пуціком? — питала стара пані в Каца.

— Пані моя кохана, я допитав ся. Я можу вам досконально сказати, в яку годину увійшов сей вільний дух у баронську голову. Памятаєте ви сей день, коли кінь пана барона сам прибіг у двір?

— О, добре памятаю. Кажуть люди...

— Не сьмію казати, од кого се я чув, що завше тиха коняка почала чогось вибрикувати.

— Се щось таке мабуть у повітрі?

— Так, так, моя пані. Колись Ласий був тільки ласий до сіна та овса, а тепер мабуть забажав чогось иньшого. Брикнув раз, брикнув у друге, а в третє і барон не витримав: полетів сторч головою та вдарив ся об дуба. Дивую ся, як він тоді не дав дуба? Мабуть через те, що в нього діди були з міцнолобих!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Бідний Пуцік — сказала стара пані зітхаючи.

— Не кажіть так, бо знов може вийти неприємний інцідент, як колись із попугаєм, — сказав потайне Кац.

Пані почервоніла і поклала палець на губи.

— Все-ж таки я щось не розумію. Я хотіла дізнати ся, відкіля взяв ся в нашого небога вільний дух? Жорстокість серця, самостійність? Пуцік наче забув усі наші тра-тра-традиції — додала пані тремтячим голосом.

— Понюхав иньшого повітря і... — сказав Кац.

— Хто се їде отам за мостом? — спитала стара дивлячись в льорнет у вікно.

— Се той самий садовник, що сіяв погане насіння.

— А-а! Памятаю, ви мені казали. А другий, що приняв його посаду?

— Не турбуйтесь, моя пані ласкава; його не можна назвати ґенієм, але, але...

— Е, на що нам ґенії! — сказала пані.

— Так, так, моя пані, нам ґеніїв не треба. Проте він сіятиме таке насіннячко, яке ми самі йому даватимем. Се зовсім иньша річ.

— Дякую вам, пане. Ви наш найвірнійший друг і порадник.

Кац цмокнув стару в пухку руку, що с'яла коштовними камінями та сипала як фортуна з торби: нагороди й кару.

Поки тягла ся конфіденціяльна розмова, садовник їхав далї. Він сидів мовчки похнюпившись, діти спали як неповинні телятка; але жінка не мовчала. О, ні! Вона добре памятала, що шлюб дав їй одно нерухоме право: точити чоловіка з ранку до вечора і з вечора до ранку. Вона не хотіла знати єзуїтську, чи то пак українську поговірку: „Хоч лихо, аби тихо“. Не хочем вірити й ми, що ся поговірка зросла на українському ґрунті. Не дурно кажуть, що „В тихому болоті може всяка нечисть завести ся“. Ні, ні, сю нікчемну поговірку треба забути. Але чого-ж хотіла жінка од свойого вбитого долею чоловіка? Чого вона хотіла? Гм, хотіла, щоб він міцно сидів на своїй посаді, а він із неї злетів як перо, на яке дмухнув вітер.

— Коли-б ти не був дурнем, то ти-б не дав себе обдурити свойому пришелеповатому підсадовнику, що підлабузнив ся до Каца. Я-б його самого пхнула в тую яму, яку він викопав для нас.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я не знав, що він такий хитрий. Я завше на нього дивив ся, як на просту людину.

— А ти-ж чого гави ловив? Треба було кадити — кади! В тебе діти, ти жінку маєш. Чого нічого не робив? Хиба мозку бракувало? Чого ж ти мовчиш?

— Цікаво-б мені знати, що-б вона мені тоді казала, коли-б я не по заслузі получив нагороду? Кого-б вона тоді звала дурнем: чи мене, чи? Пфу! які нікчемні думки лізуть у голову! Се мабуть через те, що я сегодня нічого не їв! — міркував садовник.

— Але се неможливо! Що вона осе думає? — І бідолашному садовнику здавало ся, що його хтось товче макогоном по голові.

— Який у неї колись був приємний, тихий дівочий голосок. Що з нею скоїлось? Ой, не витримаю! Ні, треба щось иньше пригадати. Якусь другу комбінацю, бо шлюб се тюрма, кайдани, се... Він не доказав своєї думки; сіпнув коняку, що закрутила головою і потягла віз під гору, напружуючи жиловаті ноги. Садовник міркував, що він везе теж віз у гору і смерть тільки дасть йому волю.

— Маєм ми й другу стежку: розлука, що дають сьвяті старці, які й пригадали сю пекельну муку. Але хто-ж схоче, щоб йому вилили на голову цілу помийницю? — міркував садовник підстрибуючи на возі.

— Ні, треба терпіти. Терпи козаче, бо отаманом ніколи не будеш — так перекрутив садовник поговірку і гірко всьміхнув ся.

— Коли-б я тебе, дурню, так не любила... — гукала жінка. (Нівроку, в неї були здорові легкі).

— Коли-б ти мене справді так не любила — міркував бідолашний садовник; але в нього язик зробив ся сухий як ганчірка і не хотів повертать ся в роті.

— Коли-б вона закохала ся в мого помішника! От була-б пара! Вони-б швиденько видряпали очи один одному і може-б розійшли ся, а тепер вона до мене прилипла як смола до чобота. І ні за що в сьвіті не одчепить ся. Ох, хо-хо!

— Чого-ж ти мовчиш? Чом нічого не говориш? Наче води в рот набрав — гукала розлючена жінка.

Не знаємо, що одказав садовник; краще повернемось знов у замок та подивимо ся, що там робить пан Кац. Він любенько спить у кресельці та бачe дуже цікавий сон. Йому снить ся, що його

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

універсальне зілля „Не чхай“ та „Антіпопугаяча михлюдія“ зробили „сензацію“. Всї попугаї, що ходили похнюпивши ся, почали здіймать носи, а люди нїколи не чхали. Чудового лїкаря дами закидали квітами, а мущини кричали міцними голосами: „Слава, слава“! Кац усьміхав ся і чмокав губами, наче їв смачну страву.

— Хоч лаври на смак гіркі, але ще нїхто не кривив ся, коли доводилось їх коштувать, — міркував Кац протираючи очи.

— Рятуйте, пане лїкарю! — гукнула якась жінка, що увійшла в кімнату без дозволу та ще з качалкою в руцї.

— Кого рятувати? І хто ви така? — спитав Кац дивлячись скоса на качалку. (В Каца було чимало ворогів і він злякав ся мов заяць).

— За-за-заспокойтесь! Що таке скоїлось? Покажіть язик.

— Нї, нї, се не зо мною, а з моїм чоловіком — одказала жінка ледви переводячи дух.

— А хто-ж ваш чоловік?

— Садовник.

— А-а! Мій протеже? Дуже приємно познайомитись із його жінкою, яку я не мав щастя нїколи бачити. — Кац подав руку стурбованій жінцї, вона переклала качалку в ліву руку і поздоровкалась із лїкарем.

— Розкажіть усе, а я послухаю — сказав ласкаво Кац і вже не позирав з жахом на качалку; видко було, що жінка не хотїла його бити, а справдї прийшла за порадою.

— Не знаю, що скоїло ся з моїм чоловіком. Він дуже любить коржі з маком.

— Розумію; він їх трохи переїв?

— Нї, нї. Коли-б то переїв. Се з ним частенько трапляло ся, а то... Ой Господи! Страшно вимовити. Осе я заходила ся коло тих коржів і тільки що почала терти мак, а він як ухопить ма-кі-тру... Ой, я не можу, не можу. Краще йдіть самі подивіть ся.

Каца дуже зацїкавило: що скоїло ся з учорашнїм підсадовником, якого зробили садовником? Справдї на нього цїкаво було подивить ся. Садовник сидїв пишно на стільцї з макітрою на голові і з ганчіркою на спинї. Коли увійшов Кац, він не встав і не почав кланять ся низенько як колись, а простягав до нього ногу і дуже здивував ся, що Кац не поцїлував його пантофлю. Бідолашний думав, що він папа римський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Mania gloriosa — сказав Кац і покрутив головою.

— Порятуйте-ж його, пане ласкавий!

— Хе, хе! Легко сказати. Се-ж не така хвороба як иньші; од неї нема ліків. Але, моя пані кохана, заспокойте ся! Може ваш чоловік сам очумаєть ся. Є маленька надія. Коли ся хвороба сидить у середині і хворий не гукає на всїх, щоб цїлували його пантофлю, а схиляє очи до долу і мовчить як стїна, а сам вяне й жовкне і не спить, то певне, що ся „mania“ точить його печінки; такі хорі зовсїм безнадійні.

Жінка схилила голову, впустила качалку до долу і скаменїла як жінка Лота. Тимчасом Кац пішов радить ся з панею: кого-б посадить на посаду хорого садовника?

— Певне такого, що-б сїяв те насїння, яке ми йому дамо — одказала пані.

— О, певне, звичайно! — одказав Кац лукаво прижмурюючи очи.

— Може дворецького? — спитала пані.

— Нї, нї, на нього напала попугаяча михлюдія; він нїчого не говорить, а тільки крутить головою мов нїмий.

— Чом же ви йому не дасьте ваші ліки? — спитала стара пані.

— Давав. Не хоче пить. Я сам підглядів, що він їх кинув у помийницю.

— Се щось незвичайне. Я з роду не чула, щоб на людий нападала попугаяча михлюдія — додала стара зітхаючи.

— Хе-хе! Тепер усе перевернуло ся до гори ногами. Коли вже смирні коняки почали брикать ся. Ох, ще й не те побачимо — сказав Кац потайне, озираючись на двері.

Нїхто так не дивував ся, що садовник з'їхав із глузду як сам пан барон.

— Мабуть він був дурень з роду. Адже-ж я, не проти ночи кажучи, зробив ся бароном, тай не втратив розуму — міркував чабан. Він позїхнув.

— Як тихо в замку! Усї говорять нишком, навіть і сварять ся якось не по нашому. Нудьга тай годї! Не розбереш, де приятелї, де вороги! Усї ласкаво всьміхають ся; але про мене — нехай нишком хоч голови собі поскусують. Нехай стара на мене шипить як гадюка, я її не боюсь.

Барон засвистав і пішов у садок.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тимчасом правдивий барон ганяв овець. Чабани дивували ся, що Грицько чогось почав лїнувати ся, а Грицькови здавало ся, що він радів більш усїх. Коли він перший раз вертав ся в село, то згадав, що забув спитати в Грицька, де його хата.

— Спитати хиба в чабанів? Але вони сьміятимуть ся. Ще скажуть, що я з глузду з'їхав, що не знаю, де моя хата. А село велике. От тобі й маєш! — Чабан став серед вулиці, коли чує, хтось його сїпає за руку.

— Іди, сину, в хату. Я галушок наварила — казала жінка з журливими, добрими очима.

— Де я її бачив? — міркував чабан. Йому зробилось соромно, коли він згадав, що повинен дурити сю добру жінку, що звала його сином; але йому так приємно було звати її мамою. Коли чабан увійшов у хату, жінка сказала з жалем: — Шкода, що ти не вмієш читать. Я зараз одібрала листа од Хведора.

Пуцїк трохи не сказав: — Дайте но, я прочитаю! — та згадав, що він чабан Грицько, що був неписьменний.

Мусїли йти з листом до писаря. Хведор був старший син Горпини (так звали жінку), що пішов у москалї.

Колись Горпина розказала про те, як давно жила в замку та годувала маленького барона, та як вона прощала ся зі своєю рідною дитиною, наче чула, що вона умре. Потім звикла до маленького Пуцїка, мов до рідної дитини.

— Тай поплакала ж я, коли прийшло ся розлучати ся. Воно й собі плаче та рученята до мене простягає. О таке то було — казала Горпина; тим часом поклала синову чорну кучеряву голову на колїна і почала шукати йому в голові, хоч вона знала, що голова в нього чиста, бо вона що суботи парила в горшку любисток, канупер, мяту, руту та сим зїллям мила його кучері; їй тільки хотїло ся пригорнути його, бо він змалку був матусиним мазунчиком; иньші дїти вмирали, а сей був міцний та гарний. Коли Горпина звертала розмову на весїлля та говорила про якусь Малашку, то Грицько тільки крутив головою.

— Се ще лишенько! Чи не думає вона мене одружити з якоюсь дївчиною, яку я й у вічи не бачив? — міркував барон.

— Але через місяць я знов поверну ся в замок, а Грицько може одружити ся з ким хоче.

— Гм, вона його любитиме щиро. Щасливий парубок! Я-ж одружу ся і знатиму добре, що жінка не мене любитиме, але моє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бароньство та богацтво. Коли вона менї казатиме, що любить мене щиро, я напевне знатиму, що вона бреше, бо я поганий. О-о! Погано бути поганим. Чи не остать ся менї на віки чабаном? Га? Бач, яка тут ідилїя. Нї, се нечесно. Я не хочу дурити дївчини та красти любов сїєї жінки, що має мене за сина — міркував Пуцїк.

У недїлю він убрав ся в нову одежу і пішов із матїрю до церкви. Гуляв із хлопцями на вулицї, але не жартував з дївчатами і не кинув оком на Малашку. Дївчата нишком говорили: „Мабуть Грицько посварив ся з Малашкою?“ А бідна дївчина в ночи хлипала лежачи в коморі та міркувала: „Що се скоїло ся з Грицем?“

Колись Пуцїк повернув ся до дому та питає в Горпини:

— Чого се ви, мамо, так плачете?

— Корова наша заслабла. Нїчогісїнько не їсть цїлий день. Я їй і хлїба дала з сіллю — не взяла. Чи я-ж її не доглядала? Мабуть хтось з'урочив? Деж пак, учора була дужа, а тепер не хоче з двора йти.

— Не плачте, мамо. Я піду до лїкаря — сказав чабан; але поки він дійшов до лїкаря, корова здохла. Жінка так плакала й сумувала, що Пуцїку хотїло ся сказати: „Не плачте! Я вам дам дві корови, бо я не ваш син Грицько, а барон, у якого товару як піску“. Але він їй нїчого не сказав, бо знав, що вона не повірить. Барон умів угадувать години по зорям. Вивчив ся плести постоли, запрягати коняку. З великим вдоволенєм носив на своїх міцних плечах усякі важки річи; міг відріжнити зазулю од ятела і граб од осики; знав у лїсї кожну стежку і вже не заблудив ся-б у ночи. Звик до Горпини мов до рідної матери, але йому було дуже неприємно, коли вона починала лаять ся з сусїдами за те, що їх свинї порали ся на її городї. Тодї ся добра жінка нагадувала фурію і з її уст сипались прикрі речі мов горох із торбини. Кожному жалко своєї працї; але на що так погано лаять ся? — міркував барон і згадував свою делїкатну тїтку, що вміла так тонко вколоти зі сьміхом на устах і тихим голосом.

Колись Пуцїк лежав на землї та дивив ся на верховіття дерев, що хитали ся, наче розмовляли про щось цїкаве й потайне.

— Коли-б можна було так зробить, щоб усї люди були такі щасливі, як я в сю хвилину! Коли-б вони жили в згодї мов брати! Тай чого справдї лаять ся та змагать ся, коли округ така природа, таке небо, сонце?... — міркував Пуцїк і повернув ся на другий бік.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Гей, ти лежень! Уставай но! Твоя черга юшку варить — гукнув на нього чабан.

— Одчепись! Я хочу хоч хвилину пожить духовим життям. На мене напало натхнення. Дивись, як гарно сонце блищить на листях. О, мати природо, як я тебе люблю!

— Гей, Грицьку! Чи тобі позакладало? Що ти там мені торочиш?

— Ось я його підведу — сказав другий чабан і вдарив його жартуючи пугою по спині.

— Як ти сьмієш мене бить? Ви знаєте хто я такий? — Чабани зареготали.

— Чого ви сьмієтесь? Ви думаєте, що я Грицько? Я не Грицько; я барон — ваш пан. — Чабани аж присїдали з реготу.

— Да чого ви, дурні, регочете? Ваш Грицько живе в замку, а як я схочу, то знов перероблюсь на барона, а він буде вам юшку варить і...

Чабани вже не сьміяли ся, бо не знали, чи їх товариш із глузду з'їхав, чи жартує.

— Я барон і зараз піду до лїкаря, нехай він мене переробить. Не вірите? А нехай менї хто небудь із вас скаже, як тая планета зветь ся. Юпітером. Еге! Я знаю скільки миль до місяця. Дайте менї латинську книжку. Я й без книжки вам скажу. Слухайте! Omnia mea me... me... Забув. Omnia mea.

— Бач, що забелькотів! Се вже не жартами пахне. Охріме, біжи швидче до ворожки. Се хтось його мабуть з'урочив, бо вже почав мекати мов барон.

— Гм, чи єсть же така людина, щоб перелїчила верстви од землї до неба? Се-ж треба було зробить таку велику драбину — міркували чабани.

Не диво, що вони не вірили, щоб Грицько переробив ся на барона, а барон так розлютив ся, що почав бить ся. Кулаки в нього були здоровенні і він дав чабанам доброго прочухана. Прийшла ворожка, бо лїкаря не було дома. Як почала його одчитувать, то барон іще більш розлютив ся. Чабани йому звязали поясом руки і посадили в порожню хату. По селу пішла чутка, що Грицька вкусив скажений вовк.

— Чого я не втїк попереду до лїкаря та став завіряти чабанів, що я барон? Вони зовсїм неповинні і я дурно їм намяв

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

боки — міркував барон сидячи в хаті.—Буду сидіти тихо, то може мене швидко випустять.

Підійшли діти, тай почали дивить ся в щілину.

— Там вова? — питала маленька дівчинка з блакитними очицями та білою як вовна головою.

— Слухайте, діти! Я вам дам медяників, сусулочок, маковників, горіхів. Дайте мені води напить ся — казав узник. Діти побігли до матери.

— Мамо, мамо! Він просить води, він хоче пить.

— Хто?

— Сей, що сидить замкнутий у хаті.

Жінка пішла радить ся до чоловіка, що мазав квачем колеса у возї, бо думав їхати в місто.

— Чуєш, чоловіче? Він просить води — казала жінка, та кивнула головою на той бік, де сидів „скажений“.

— Не давай.

— Чому?

— Ти йому даси води, а він тоді й сказить ся та, крий Боже порве дітий.

— Він нам обіцяв медяників дати — казала дівчинка.

— Ще й маковників та сусулочок — додали иньші діти і почали стрибать мов козенята.

— Бач! Хиба скажені так говорять? Диви ся, чоловіче, коли-б він зовсім не заслаб. Тепер така спекота, а він нудить ся без води. Увійди та дай йому хоч сировцю.

— Еге, нехай так перележить поки що.

— А як не витримає?

— Ви-три-має — сказав чоловік і гукнув на коняку. Віз заторохтів, стрибнув у воротях і зник у куряві.

— Лишечко! що йому казати! Може й справді сказить ся? То цур йому й пек! Або втече? Без дозволу начальства... Гм. То ви дітки грайтесь любенько на дворі та не підходьте близько до дверий, а я піду в поле. О там на припічку грудочка пшоняної каші. Як схочете їсти, дак розділіть її та не бийте ся. Чуєте? — Жінка пішла з двора. Дітям уже не каша на думці, а тії медяники, що обіцяв „він“.

— А він страшний? — питала дівчинка.

— Не знаю. Ходім, подивимось у щілину.

Діти знов стояли біля дверий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Узник знов почав просить дітий, щоб одімкнули хату та дали йому пить. Хлопець приніс йому води.

— А де-ж ма-ковники? — спитав він несьміло.

— Трівайте, зараз піду на ярмарок та принесу вам цілу торбу. — Діти зраділи, аж почали облизувать ся. Чабан плигнув через тин і мов заяць побіг городом до лікаря.

Тимчасом Грицько похожав любенько в замковому садку, заклавши руки за спину і свистав якусь пісенітницю. Хотів заспівать, та голос у нього був тремтячий і тоненький як ниточка — аж його досада взяла.

На доріжці сидів хлопчик із книгою і читав голосно літери.

— Що се ти робиш, хлопче? — спитав пишно барон.

— Читаю.

— А хто тебе навчив?

— Тато.

— Хто-ж він?

— А хиба не знаєте? Дворецький Василь Іванович.

— Приходь до мене що дня. Я побачу, як ти знаєш свою науку.

— Дивись, синку, щоб ти добре знав літери, бо сам пан барон тебе питатиме — казав батько синови.

О так барон вивчив ся читать.

Колись в ранці не встиг барон одкрить очи, коли прийшли слуги і обгорнули його в мокру ряднину.

— Рятуйте! — крикнув барон із переляку.

— Чи не пізнали вони, що я чабан та хочуть мене покарать?

Мокре рядно липло до тіла, барон тарабанив ногами по ліжку, але його держали два дужі лакеї.

— Довго ви будете мене мучить? — питав він крізь сльози в доктора Каца.

— Заспокойтесь, пане бароне, сього хоче ваша прирожденна історія, а вона-ж рідна сестра...

— Що, що? Нова родичка мабуть приїхала в замок? Женіть її!

— Схаменіть ся! Се-ж ваша звичайна хвороба.

— Знов хвороба? Та ви мене мабуть хочете зі сьвіта звести? Ніякої в мене хвороби нема. Чуєте? — гукав барон.

— Чого ви всьміхаєтесь? Ви ще глузуєте з мене?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ні, я не маю права з вас глузувати. Тепер одягайте ся швидче та поздоровкайтесь із старою панією.

Барон кинув патинок і влучив у вазу, де були штучно намальовані цар Горох та цариця Чечевиця.

Тітка почула, як щось забрящало і покотилось до долу; вбігла в кімнату і тільки промовила: Смерть! і покотила ся, мов нежива на канапу.

— Бачите, що ви скоїли; ви вбили тітку. Ви-ж добре знаєте леґенду, що звязана з сим весільним подарунком.

— Заспокойтесь, моя пані. Се нічого.

— Лийте їй воду на голову. — В барона руки тремтіли і він трохи не впустив склянку з водою.

— Може вона й справді вмерла? Сї пани таки делікатні люди. Що-ж се я наробив? Лишенько! Буде мені од пана барона.

— Цілуйте руку. Перепросіть тітку, щоб вона не сердилась. Ось вона одкрила очи — шепотів Кац.

— Простіть вашого небога; він і сам не рад. Се в нього нерви.

— Еге, нерви — казав барон як попугай за доктором Кацом, цмокаючи тітчину руку.

— Я знаю, що нерви; але розбита ваза — се звіщає мою смерть — так мені колись ворожка казала.

— Се все брехня, моя пані. Я вам скажу краще ворожки. Не будь я славним унуком славного діда, коли ви не житимете сто років. — Кац теж цмокнув її в руку; стара пані повеселіла; через хвилину вже грала з Кацом у шахи.

На другий день барона вже не обгортали в холодну ряднину, а поставили в балію та почали просто лити на нього з ведра колодязну воду.

— Рятуйте! Хиба в нас дощу не було? Учора-ж ішов цілий день — казав барон і хотів бігти, але його не пускали.

— Заспокойтесь, пане бароне. Се тільки сьогодня неприємно, а потім ви напевне звикнете. Людина до всього може звикнуть — казав ласкаво доктор Кац.

— Цур вам і пек! Я не витримаю, втечу — міркував бідний барон. Треба тільки всїх піддурити.

— Куди се ти йдеш, Пуціку? — спитала тітка ласкаво.

— Піду в садок та поміркую: кого мені краще сватати? Комар-Загуділовську, чи ґрафиню Перевертень?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— О, я дуже рада. Іди, йди.

— Бачте, як йому холодна вода запомогла — сказав нишком Кац.

Стара пані підвела очи в гору і міцно стиснула йому руку.

— Пуціку, стій! Я тобі дам пораду. Памятай, що Комар-Загуділовська не така богата, як ґрафиня Перевертень, але її ще пра-пра прадід був у великому „фаворі“ у цариці Чечевиці. З того часу Загуділовські здіймали ся в гору та в гору. А ґрафиня Перевертень має дванацять скринь із червінцями та двацять чотири з діямантами. Ніхто не знає, скільки там каміпців. Один учений хотів колись перелічить та й з'їхав з глузду.

— Чи не посватать мені справді сю панночку? От буде комедія! Може вона краща ніж моя Малашка? — міркував чабан ходячи по садку.

Хтось загомонів у кущах; голоси були дуже знайомі.

Дві жінки сіли біля ставка. Одна каже до другої: Се мабуть твого Грицька Бог покарав за мою Малашку. Одурив бідну дівчину; сказав, що буде сватів засилать, а тепер і оком не кине.

— Серденько, та хиба-ж я винна? Хиба я йому щастя в Бога не прохала? Малашка мені теж до серця прийшла ся; але що-ж я мушу робить? Здурів хлопець. Тепер кудись утік. Мабуть він справді сказив ся. Ой сину мій любий, дитинятко моє! — казала з плачем жінка.

— Матусю, голубонько, се-ж я ваш Грицько. Мене лікар переробив на барона.

Жінки побачили, що якийсь хлопець у панській одежі вискочив із кущів і плете якусь нісенітницю, дуже злякались і побігли з садка.

— Що-ж се я наробив? Невже панські ласощі та баронство засліпило мої очи? Невже моє серце скаменіло, що я й досі не згадав про неньку, про дівчину, що мене вірно любила, що може за сльозами тепев сьвіта не бачить? Невже-ж барон справді з'їхав із глузду? Куди се він утік? Мабуть до лікаря? Ой, коли-б тільки сонечко не сховало ся. Треба бігти. — Грицько згадав, як їм лікар казав: Приходьте в одну годину, в одну хвилину, поки сонце не зайде.

— Ой коли-б мені тепер мої чабанські ноги! — міркував бідолашний Грицько і вже ледви шкандибав та все позирав на сонечко.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли він увійшов у хату до лікаря, то сказав ледви переводячи дух: „Переробіть мене знов на чабана“ — і сам упав на ослонець.

— Так. Барону теж докучило бути чабаном — одказав лікар.

— Чому-ж ти не схотів бути на моїй посаді? — спитав барон.

— Ху! багато говорить та нічого слухать. Пане лікар, будьте милостиві, давайте швидче ваше зілля. — Лікар знов улив в чарки зілля і знов скоїло ся диво: Грицько виріс, а барон зробив ся маленьким; про те він уже не жалкував. Грицько трохи не танцював.

— Що-ж ти бачив у замку? — спитав лікар у парубка.

— Багато дива бачив. Там усе не по нашому. У маленького хлопчика читати вивчив ся. Тільки сеї мудрації не второпав: як із фунтів пуди робить.

— Сього щось і я не розумію — одказав здивовано барон.

— Спитайте в тих, що приставлені до попугаячого діла; вони вас навчать. — Лікар зареготав і почав розказувать про голодного попугая.

— Дак ось у мене які вірні слуги! — сказав із серцем барон. (Він як панував у Грицьковій шкурі, то навчив ся сердить ся).

— Не турбуйтесь, пане бароне; я їх посадив у тую кімнату, де сидів колись голодний попугай. Тепер їх час уже випустить, а то їм прийдеть ся покоштувать „антіпопугаячу михлюдію“.

— Щось наш Пуцік не йде. Се вже він занадто міркує, яку панночку сватать — казала стара пані.

— Моя пані кохана, я не знаю куди барон щез. Його в садку нема ніде. Скрізь шукали й гукали; проте барон не голка.

— Наче його корова язиком злизала — додав дворецький журливо хитаючи головою.

— Дивіть ся! Ось його шапка. Хлопчик, син дворецького знайшов біля ставка — додав садовник.

— Він напевне втопив ся. О, мій бідний небог! Який він був добрий! Який слухняний змалку; як він мене поважав! І через віщо се він собі смерть заподіяв? — казала тітка.

— Через зілля пана лікаря — одказав прикро дворецький.

— Як?... яке він має право так зо мною говорити? — заверещав Кац. — Я унук славного діда, що був ляйбмедиком у кома-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шиному царстві. В нашому роді було двацять два учених. Легко сказати — двацять два, а я третій.

Кац так міцно чхнув, що у старої пані задзвеніло в усі. Учений побіг за своїм універсальним зіллям „Не чхай“, а стара сказала суворо дворецькому:

— Тепер я бачу, що пан Кац мені правду казав: у вас попугаяча михлюдія; вам треба лічить ся.

Дворецький здивовано зирнув на стару паню, бо скільки жив на сьвіті, то ніколи не чув про попугаячу михлюдію. Пані задерла пишно голову і потягла свою довгу сукню в другу кімнату.

— Гм, попугаяча михлюдія. От до чого вже ми дожили! — промовив нишком дворецький. Мабуть Кац мене буде завіряти, що в мене виросла попугаяча голова. Ох-хо-хо! Нікуди тікати, а то-б пішов сьвіт за очи.

Дворецький махнув безнадійно рукою і пішов із кімнати в такому поганому настрої, що вся челядь повірила, що в нього попугаяча михлюдія.

Кац міркував, що треба написати реферат про універсальне зілля „Не чхай!“, яке повинно задоволити всіх. Люди будуть одного кольору: дуже палкі та говіркі — втихомирять ся, а тихі не будуть майже й чхати. Всім тоді буде легко на сьвіті жити.— Ап-чхі! — Що се таке? — Лікар схопив склянку і почав нюхати.

— В нашому замку коїть ся якесь диво, щось незвичайне! — казав садовник жінці. — Вчора всі думали, що наш барон утопив ся, а сегодня в ранці він любенько вийшов із своєї кімнати, та ще й питає: „Чого се ви так ладаном накурили?“ Ну, що йому казати? Пані каже: „Се, Пуціку, ми правили молебні за твоє здоровлє“. А він каже: „Спасибі! Я й так, хвала Богові, здоровий“. Але се ще нічого; коли-б ти побачила доктора Каца!

— А що таке? — спитала зацікавлена жінка.

— Та він, не при тобі кажучи, як нюхнув свого зілля, дак цілісенький день чхає без упину. Стара сидить та записує, скільки він раз чхнув; кажуть, що се треба для статистики.

Кац справді нічого не робив, тільки чхав.

— Сто і один — записувала швиденько стара пані.

— Ой, пчхі, чхі, чхі! Рятуйте, хто в Бога вірить! бо вмру!

— Чи не послать за тим лікарем, що поратував колись нашого попугая? — спитала пані.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Пошліть, пчхі! Цур йому й пек! Нехай іде, бо я чую, що як чхну ще раз, то Богови й душу оддам. Мені ще не хочеть ся Богови душу оддавать, коли вона потрібна людям. Я можу бага-то.—Пчхі!... Тут Кац як почав чхати, то в пані й руки понїміли записуючи.

— Нї, не можу. Їдьте швидче за лїкарем — казала пані челяді.

Коли лїкар увійшов у кімнату поруч із бароном, то спитав дивлячись на Каца, що аж почорнїв чхаючи:

— Що се з вами?

— Ой, пчхі, чхі, чхі! Не знаю, високоповажаний коллеґо.

— Але все-ж таки, цїкаво знати, що ви робили?

— Пчхі-чхі! Нїчого не робив.

Стара пані не витримала і розказала про унїверсальне зїлля „Не чхай". — Мабуть він його трохи перенюхав? — додала вона несьміло.

— Я вас можу в хвилину вилїчить; але напишіть на сьому папері те, що я вам казатиму. Пишіть!

— „Я Франц Кац, унук славного...

— А на що тепер дїдів згадувать? Чи не можна се пропустить?

— То пишіть просто Кац.

Кац не вдоволив ся; він завше писав своє імя з ъ, а тепер надряпав швиденько Кац (він міркував, що тільки вільнодумцї пишуть без ъ).

— Даю сю розписку в тім, що більш не буду...

— Чхать — швиденько написав Кац.

— Нї, нї! Не хапайте ся так, бо я вам ще нїчого не казав.

— Дайте прочхать ся!

— Що ви написали?

— Більш не буду.

— Людий морочить.

— Як морочить? Хиба я людий коли небудь мо-морочив? Я Франц Кац, унук — Пчхі!

— Чого ви ще змагаєтесь? Пишіть, що вам кажуть, аби не чхать — шепотїла з злостю стара.

Кац ухопив перо і почав писати.

— Дак що ви там написали?

— Людий, людий, колеґо. Ой швидче, бо знов чхну.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Морочить людий. Гаразд! Пишіть далї: І викину свої зїлля в помийницю. Підпишіть.

— Нї, я сього не можу підписать.

— Чи ви здуріли? Підписуйте швидче! Робіть уже, що вам кажуть, а то луснете — знов шепотїла в нього над вухом стара панї. Кац утер хусткою піт із лоба, стиснув перо, зарипів зубами і підписав папір.

З того часу він перестав чхати, але чув, що він уже не той Кац, що був колись. — На моїй посадї буде сей, сей... О-о!

— Тепер кінець! — Кац підпер щоку рукою, мов стара бабуся і почав стиха промовляти хлипаючи:

— Ой, що-ж менї тепер робити? Ой звик же я солодко їсти й пити, та на мякенькому спати; тепер мушу під тином помирати.

Пуцїкови зробило ся дуже жалко старого, не вважаючи на те, що він і мучив його колись унїверсальними зїллями, що зовсїм зопсували його здоровлє.

— Не плачте бо! Чого се ви так журитесь?

— Без зїлля, без працї. Що я у вас робитиму? Куди я подїнусь, яку ролю гратиму?

— Будете доглядати, щоб сей ведмідь не втїк — одказав ласкаво барон показуючи на ведмеже чучело, що стояло в кутку, вишкіривши білі зуби. Кац в мить повеселїв, витяг із кишенї скринку з тютюном, де була намальована маркіза Терень-Берень, задер пишно голову і сказав докторови:

— Колєґо, нюхнїть. Добрий тютюнець.

— Спасибі. Я не нюхаю — одказав лїкар. Стара панї зацокотїла. Подарувала новому лїкареви шовковий гаманець з грошима і дуже просила, щоб він жив у замку, але доктор сказав, що він не звик до пишних кімнат і дуже боїть ся, що на нього нападе попугаяча михлюдія.

Коли він вийшов, доктор Кац сказав скрививши на бік губи, наче покоштував чогось дуже гіркого: „Видко, що з гречкосїїв; не вміє по нашому й говорити. Заговорив би він отак із покійною маркізою Терень-Берень. Гм!...

— О, який ви невдячний! — сказала стара панї підводячи очицї до стелї. — Сей чу-довий лїкар вирятував вас од смерти.

Кац тільки тяжко зітхнув і пошкандибав у свою ляборатрію, де не було вже нї одної склянки, бо челядь із великою охотою кинула їх у помийницю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Через тиждень Грицько, що був колись бароном, одружив ся з Малашкою. Пуцік дав йому на весілля гроший, а його матери подарував дві корови. Кацови дуже подобала ся його спокійна посада, бо ще ніхто не чув, щоб ведмеже чучело бігало.

Обер-попугайщик з того часу, як сам посидів у темній кімнаті, більш не мучив попугаячі мозки, не вчив співати улесливі кантати про славного барона, бо барон сього не любив. Тільки стара тітка копилила губи, бо вона придержувала ся старих традиций. Попугай повеселів і любенько співав сільські пісні, що навчив ся од дітий, які приходили частенько в замок.

Барон Пуцік весело дивив ся з вікна на білі хатки, що стояли під горою, але не так як колись. Тепер він знав, чого бажають сї працьовиті комашки; зрозумів, що треба робити. Колись у його душі були непевні бажання, тепер він знайшов там великий скарб: любов до сього бідного люду.

Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Стефан Пятка.

З кількох тисяч один.

Усї зі школи побігли просто на селище в затїнь на свій улюблений майдан. Тут їх нї пан професор із свого вікна не видїв, анї старшина не нашибала. Тут можна було доволї і „колесом“ пускати ся, і „обороги“ ставити, і з стрімкого горбка в долину котити ся, а часом і на голодній шкапі їхати, коли буває заблудила до них. Була всяка вигода, а найлучша та, що в разї небезпеки кождий скрив ся в бодяках або в якій дупельнавій вербі, а відтак манівцями, як закон шкільний велїв, вертав чемно до дому.

День вчасної весни був гарний, місцями виднїв ся жовтенький цьвіт підбілю, і ивина „пустила“, прилагоджувала базьки на цьвітну недїлю. Хлопцї ждали на умовленім місцї на свого проводиря Василя Борзоногого. Борзоногий мав нинї нові ходачки з ветхих холявок, скочив по дорозї до тїтки, щоб їх скинути, тай чомусь забарив ся.

Наскучило троха хлопцям, стали давати знаки голосом ріжнородних ссучих і пернатих творів Господнїх, аби спішив ся.

Борзоногий Василь не спішив ся: тїтчиним огородом поза стодолу прибіг борше всїх під затїнь, вилїз на найвисшу вербу, під якою стояли товариші і кидав з гори сухими прутиками їм на голови.

— А-а-а... бодайже тебе, бодай — заглаголїли хлопцї, помітивши свого ватажка на вершку дерева. — Нас потуманило і дивимо ся на його тїтки ворота, а він он де сидить.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Борзоногий кинув на ті слова клачком волосіня з якогось старого гніздища просто в крисаню свойому супірникови Іванови Біликови і каже:

— На тепличинах благодать: бузьків тьма тьменна і нанашка Бідунка поміж ними коцюбою щось по калабанях патичить, мабуть пискорі.

— Бігаймо туди! — каже Білик. — Лишім Борзоногого, нехай нас доганяє. Коли він нам так... то ми йому так...

Борзоногий не мав часу надумувати ся, чи далеко до землї: до половини дерева сунув ся, а дальше разом із сухим конаром гопнув на мураву і перший пустив ся на луги. Вся ватага школярська гнала що сили, перескакувала рови, калюжі, калабанї, аж гуділо. Бігли без тямки і впину, наче хто розжареним зелїзом пражив їх по пятах. Опинили ся навпослїд, поставали, але де? Коло широкого вира на таких багнищах, трясавицях, що й кроком не можна було дальше на перед. Борзоногий перший застряг одною ногою по пояс у болотї і ледви при помочи иньших дістав ся на сухе. Покпив ся верховод. Треба було бігти зараз за селом тою стежкою, куди в лїтї батьки йдуть у луги траву косити, а так загородили собі самі дорогу. Глубочезний вир віддїляв їх тепер від нанашки Бідунки; вона бродила за виром по сїножатях покритих місцями водою і мордувала коцюбою щупаки.

Глядять хлопцї, хоч здалека, мовчки подивляють. Бідунцї щастить ся: раз за разом як копачі бє і в мішок ховає. Одного дуже великого вдарила в саму голову і якось хибила і він сховав ся під зелень. Тут уже не так легко можна було щупака дістати, як на простовільнім місцї: зелень обмотала ся коло нанашки, цїле веретище тягне ся за коцюбою, анї руш... Зігнула ся Бідунка, сїпає, розмотує зелень, а з мішка щупак шусть у воду.

— Лапайте, лапайте, матусуню! — скричали хлопцї, радї, що хоч тим здалека можуть прислужити ся. — Втїк, із мішка втїк, он-там за вами тріпає ся на мівкім!...

Бідунка метнула собою, пустила ся за втїкачем таки без коцюби; два рази мала його в руках, а третїй раз аж прилягла його собою і той другий також утїк; віджив у мішку і втїк.

По тій невдачі Бідунка сплюнула три рази з досадою в сторону хлопцїв, потягла за собою коцюбу разом із тою зеленою „плїнею“ і сховала ся за очеретами. Посунула в таке місце на ловлю, де не слїдили за нею „погані очи“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хлопці все ще стояли над виром. Вони й дивували ся і розважали над тим, чому щупаки такі пяні, що їх можна коцюбою забивати?

Тоту загадку розвязав троха Іван Білик.

— Вони все так із весною пяніють — каже. — Мої татуньо спускали тамтої весни воду бороздами зі своїх сіножатий і забили щось десять.

— Гіі-гіі!... а дивіть, дивіть... які тут дві зьвірюки великі — закликав куртий Федуньо Ткачик, що віддалив ся був від громади і різав собі суху тростину над берегом на цівки.

Була то дійсно гарна пара щупаків. Оба лежали на мілкім мов неживі і вигрівали ся на сонці.

— Тихо, тихо, не гікайте і не полоште їх, я їх зловлю, — остеріг Василь Борзоногий і став звільна підкрадати ся. Він перескакував проворно зрадливі острівці, аж дістав ся до „загорілих". Усі гадали, що штука Борзоногому вдасть ся, аж неправда... Тілько нахилив голову, ще й не торкнув руками, а риби гуль! ударили собою по воді і просто в вир... Удар був такий сильний, що всїх покропило холодним дощем, а сам Борзоногий з превеликого страху аж вивернув ся на мягке раковинє і так лежав добру хвильку.

— Тьфу, тьфу! — спльовував, коли підніс ся. — Повний рот болота, аж захлиснув ся...

Громадка школярська поневолї сьміяла ся.

— Чому-ж ти не накрив капелюхом? — жартував Білик.

— А чому не кажеш язиком? — відповів Борзоногий.

Вони оба часто любили „натягати" себе, але все чемно і прилично. Хоч були супірниками, то в пригодї один за другим і в огонь.

Дві ворони закракали недалеко, сварили ся над добичею. Вони тягли з води якісь тороки.

— А гушшш! а гушшш! — закричали хлопці і стали ніби метати в них той шапкою, той капелюхом, а куртий Федуньо Ткачик таки кулаками пуджав; він, бачите, мав тілько наголовач без крисів, дійсний колпачок..,

Ворони не напудили ся, тягли добич із тонї на беріг.

— Гушшш! — зашипіло щось у шувари; грудка глини мигнула понад головами хлопців, упала між ворони і розсипала ся.

Сварливі супірниці тепер підлетїли і виявили своє невдоволенє пустим проражаючим криком.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У шуварі шелепотіло щось чим раз дужше. Ткачик хотів похвалити ся, що вміє вцілити, мав охоту кинути в те місце гнилим коренем, та товариші відрадили.

— Не стріляй на сліпо, бо можеш трафить свого татуня в голову. Ануж вони там тепер тростину ріжуть на цівки до пряжі?

Ткачик послухав і як раз добре зробив: в гущі вилїз чоловічок-панок в окулярах, у широкій крисани, ростом Борзоногого і Білика, тілько дрібочку тонший і на лиці марнїйший; на борідцї виднїв ся космичок полових волосків.

Хлопцї мабуть навикли були до такої несподїванки, бо нїчого не змішали ся. Навпаки, дуже зрадїли, втїшили ся новоприбулим гостем; поздоровили, поклонили ся чемно, стали падкувати коло нього, мов дїти коло батька, що приніс із торгу кошіль з колачами. Тиха радість перетворила ся в гамір, усї стали кликати: Пан учитель з нами, пан учитель щось цікавого нам покажуть.

Учитель дав Борзоногому свою бляшану судину і велїв усїм іти за собою „журавлем“ і бережно, аби котрий не залїз у яругу.

В тім самім місцї, де перше ворони сварили ся, помічено щось біле, нїби тасьму з дрібоньких кораликів; один кусень лежав у траві порозриваний, другий під водою позамотуваний у лепеховім корінню. Учитель хотів дістати той другий кусень у цїлові з під води.

Він закотив рукави і забрав ся до дїла без помічників.

— Дякую... я то сам мушу робити — говорив. — Ви тілько висуньте менших на перед і добре уважайте. Глядїть!... Найперше оту високу бадилю зітнемо, так... А, тепер Борзоногий, витягни ще одну галузку, що менї коло рук заваджає і підстав бляшанку, глубше... глубше в воду... бо піде на спід... Ну, слава Богу, удало ся...

Розпочали ся допити: „Що се? на що придале?“ Учитель велїв їм відгадати. Він пояснив, що ті міхурцї кождий з них уже й видїв і їв не раз, а много разів.

Хлопцї стали спльовувати. Їм видало ся се неймовірним, аби таке жаборинє міг котрий із них їсти.

— Не плюйте і не бридьте ся — говорив учитель. — Придивіть ся ще раз добре тій полїтичцї: вся зложена з самих дрібосеньких міхурців, подібних до перлових круп заварених. На однім квадратовім центиметрі буде з кільканацять, а на цїлій тасьмі тисячі. І говорю вам іще раз, що нема чоловіка, котрий би того

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в своїм житю не кушав. Я вам не скажу, самі мусите прийти на ту гадку.

— Може то дійсно які крупи, бо подібне до круп — розважали хлопці. — Але які? — Ячмінні ні... гречані ні... вівсяні також ні... А може... може... ті, що пан учитель собі купують, якось то вони зовуть ся „саґо“, чи як там, але ми знов таких круп не кушали.—Перебрали всї крупи, які тілько знали і таки не відгадали.

В шкільнім огороді була керничка не дуже глубока, от така на два літри води. Вона з першу була ширша і в споді мала макітру без дна, та учитель звузив її. Один із немудренних малих букварників хотів напити ся ротом, таки без черпака, зісунув ся стрімголов у ту лійковату дучку і мало що не втопив ся. Тілько голову, лице і кусник шиї занурив у воду і не міг викоріцмати ся, аж учитель витягнув його за ноги разом з тою макітрою.

— Я хотів зразу сам вилїзти, але не міг нї руками крінути, нї ногами о що оперти ся — звиняв ся малий чудак, коли його відтелепали.

По тій пригоді вставив учитель кусень деревляної рури на саму середину тої калабаньки, обсипав довкола камінєм, зрівнав з землею. Вода відпливала тепер рурою ще лучше і в найбільшу посуху потічок журчав по каменистім руслї і ворожив шкільному сторожеви слоту або погоду. Коли „Дунай“ в огороді „сварив ся“, то мала бути слота, а коли „стишив ся“, погода.

В тім потічку на глубшім місцї поміщено ту дригльовату тасьму в деревляній скриночцї на сонцї при березї. Вода одним боком крізь сїтку припливала до скринки, а другим відпливала, все була сьвіжа і раз-у-раз мила ті міхурцї.

Кождого дня бігали хлопцї в огород, заглядали до скринки. „Міхурцї“ мало що зміняли ся; в однім тілько місцї збілїли і ті учитель бережно віддїлив і викинув геть.

Аж за тиждень отець духовий і учитель лежали над беріжком коло тої скриночки окружені купою школярів, приглядали ся через побільшаюче скло в воду. І про обід забули і про капелюхи в траві, а праведне сонечко в саме полудне гріло крепко, припікало дві ще не дуже великі лисини.

— Тьма того лїзе -- говорив пан-отець. — Велий Господь і чудні дїла його... Перший раз щось подібного бачу... Пригадую

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

собі, пригадую з „натуральної...“ Але де-де то... Нова жива книга природи розкриває свої листи і сама говорить: „внимай“ чоловіче, подивляй мудрість Вседержителя... І знов один не може на сьвіт, боре ся... Бачите, пане учитель?

— Ще й як — відповів учитель. — І того з одним оком також... Завважте, що вибалушені очи в відношеню до цілого тіла найбільші і найвидатнійші. А ті китички по боках коло зів?... То ще пожива на так довго, доки не стануть самі за насушним суятити ся. Їх було ще більше, в двоє стілько, та стала ся пригода, один „майстер“ не хотячи мало що не передобрив діло.

Нанашко сторож на ті слова почухав ся в потилицю і глядів немирно на тих, що всьміхали ся та показували йому на криничку і щось ніби полоскали. То він був тим „майстром“; полоскав шкільну губку в потічку; на щастє Борзоногий підглянув, а не то — ціле діло було би на ніщо здало ся.

Хлопці з увагою підслухували старших слідителів природи. Вони бачили тисячі дрібнесеньких животин, у воді аж кишіло. Які то були зьвірятка, чиїх родичів діти? вони мали самі вгадати, се була їх головна задача.

— Тепер, хлопці, на вас черга: дивіть ся й ви через те скло — мовив учитель і дав побільшаючу сочку першому Борзоногому.

Глядить Борзоногий крізь те скло, кривить ся. — Щось мигтить в очах, — каже — нічого не виджу... Ні, ні... виджу, виджу... Пречиста Мати!... Щож тут того чуда!... І великі страх!... Як би такі направду, мож би їх уже ловити.

Дивить ся другий, третій... останній, і всї так само дивують ся.

— Знаєте тепер, що то? — спитав учитель.

— Знаємо — відповіли громадно. — То щупаки.

— Щож ми принесли з лугів?

— Икру, щупакову икру.

Так хлопці розвязали навпослід самі загадку, з чого дуже радували ся.

Учитель пояснив їм іще при тій нагоді, що кождий рід риб икрить ся в відповідній порі, весною, літом або в осени. З моря в гору ріками пливуть тоді деякі риби „лавою“, не зважають на перешкоди, як ось греблї, гати, водопади і т. и., лише мчать горі во-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дою доти, поки не дістануть ся в місце пригідне до житя молодого поколїня; тут складають икру і вертають назад до свого давного пристановища в море або на глубші ріки, але вже обережнїйше. В часї вандрівки горі водою попадають цїлими стадами в сїти рибальські, або стають ся жертвою ріжних хижаків пернатих і ссучих, а з поворотом не держать ся стада, але втїкають незамітно. Икру таку можна зібрати подібно, як ми отсю щупакову і зарибнювати нею пізнїйше цїлі озера. Так приміром тими щупаками в скриночцї можемо заповнити всї наші потоки, калабанї, вири по лугах, але се зайве, бо щупаки і без того множать ся, а крім того вони найбільші хижаки в наших ріках, як про се незабаром самі переконаєте ся.

В невеликій судинї тисячі зимнокровів відбувало перші вправи, учило ся меткости в рухах тїла: всї проти води плили, хиба часом вітер із противної сторони подув сильнїйше, то й вони звертали ся туди мов на коменду. Годували ся первісно водними блохами. Хлопцї по ровах на селищу ловили їх полотняним сачком, нераз і цїлу коробку принесли, виляли в скринку, аж вода червонїла ся від тих дрібнесеньких животинок. Щупачки кидали ся заїло на добич, жерли безнастанно і росли, живне відь росли.

Згодом стали ся ті комашки скупою поживою в відношеню до широких пащек малих хижаків, тож почали пожирати один другого.

— Немилосерні братоїди! годї на тих ненаситних вантюхів і дивити ся — говорили хлопцї і дивили ся дальше і годували їх уже не комахами, лише дрібним здирчачим, плотичим і слизовим нарибком, який ловлено ситом у потоцї сотками.

Хижаки мали знов гаразд чим начиняти ся, але се не охоронило їх від межиусобицї: жерли нарибок, жерли й самих себе: братнє мясо знать найлучше їм смакувало.

— Треба їм більшого простору, свободи, в вибагливім житю може посмирнїють трохи, — замітив учитель.

Хлопцї зрозуміли се і зробили так: викопали понизше скринки рів двометрової довгости, на пів метра широкий, а води було в нїм гаразд на три дециметри глубоко. На серединї засадили кущик сїтнику, краї берегів зеленою ряскою, щоб мали риби під чим крити ся і нарибку насипали тьму.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В тім новім просторім басенику порозділювали ся хижаки на менші громади, заволоділи найвигіднійшими кутами, з відки вигідно нападали на иньших виставлених на постріч без усякого захисту.

З початку гадали хлопці, що при такім гаразді хоч самі себе хижі зимнокрові пощадять, та де тобі... на волї чи в неволї хижак усе хижаком. Пожирали нарибок, пожирали й себе дальше. По чотирох місяцях, десь на початку серпня лишили ся лиш два брати з тої кількатисячної родини. Гарні, вродливі шмигуни, майже по півтори пяди довгі, з широчезними пащами, а зубів, що иголки сталеві, десятки. Рівної величини і сили стали ся власниками цїлого басену. На противних кінцях, далеко від себе помістили ся розбишаки, згаданий кущ сїтнику на серединї творив природну границю і дїлив басен на дві рівні части; скоро котрий наміряв переплисти поза той сїтник до братового перила, то другий зараз кидав ся заїло на супірника і проганяв його геть.

Хлопцї не без причини прозвали обох горлорізами. То були справдїшнї горлорізи: десяткували нарибок — кождий у своїм перилї — а коли обжерли ся так, що мало їх не поровсаджувало, тодї був на короткий час спокій: лежали під поверхнею води, парили ся на сонцї, порушали постійно плавцями по боках, толочили в собі начинену добич, аби скорше травила ся. Колиж тілько дрібку котрому вантюх зменшив ся, розпочинало ся нове спустошенє: причаїть ся розбишака, лежить на водї, мов кусень патика доти, аж рибки наберуть більшої сьмілости, підплинуть близше; тодї мнимий патик згинає ся в дугу, кидає ся стрілою... Кілька відразу проковтне, і знов тихо... розглядає ся, з котрого боку найлучше повторити напад.

Часом бувало так, що один обжер ся, лежав спокійно і тодї всї рибки перепливали до того ситого. Щож робив голодний? Вилазив із противного кінця, підкрадав ся під кущик сїтнику, ждав терпливо аж усї риби вернули в його полонку і тодї замикав границю, не пускав доти, доки вантюх не начинив по горло. Иньшим разом було так, що один залїз під зелень і не показував ся кілька годин. Сусїд хіснував із нагоди, залазив до нього на лови. Колиж господар помітив непрошеного гостя, приймав його так увічливо, що брат не мав часу втїкати туди, куди зайшов, лише перескакував через сїтник до своєї полонки.

По кількоденній безнастанній зливі понесли хлопцї поживу своїм „горлорізам“. Кождий рад був знати, чи вже великі виросли?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дармо трудили ся: не застали в басені ні щупаків, ні нарибку. Переглядїли, пересмотрили понизше весь поточок і там їх також не знайшли. Втекти не могли: вода за шкільним огородом розливала ся по трясавици, майже безслїдно зникала, аж о кілька сот кроків дальше слезила незамітними боріздками і творила бездонну яругу обгороджену терном, аби хто не втопив ся. З початку посуджували, що хтось зробив збитка, а пізнїйше зложили вину на кота. Кіт часто пересиджував над басеном, навіть кілька разів кинув ся був у воду, кіт певно мусїв обох зловити.

— Стало ся, пропало — мовив учитель. — Ми своє осягнули: знаєте розвій щупака, його хижу вдачу і чогож більше хочете? Другим разом розмножимо коропи і зарибнимо ними всї калабанї.

Така розрада не вдоволила малих слїдителїв природи, а найпаче куртого Федуня Ткачика.

— Прошу пана учителя, я ще нїчогісїнько не видїв — жалував ся куртий і зазирав у воду.

— Надиви ся добре, надиви за всї рази — дотепкували товариші.

Ткачик лежав над берегом, дивив ся.

— Прошу пана, йой! йой... йой... виджу... виджу — закричав по хвили. — Покаяниє... горлоріз горлоріза заїв... дивіть ся, дивіть!...

— Де, де? — спитав учитель і став собі глядїти в воду і хлопцї також.

Вода була чиста, жаден нїчого не видїв, тілько Ткачик.

— От там... на самім днї, де та мушка крутить ся, коло того білого корінця — показував куртий.

Побачив навпослїд учитель, побачили й усї.

При самім березї на сподї лежав щупак, доїдав свого брата, тілько ще половина з хвостом стирчала йому з пащеки, а друга з головою травила ся в вантюсї. Кілька днїв лежав в однім місцї, гадали всї, що здохне. Нї, не здох: стравив брата, поїв риби, заволодїв сам цїлим басеном той опришок окаянний, що скакав через сїтник, що мав кілька знаків на хребтї від покусаня. Хлопцїв пізнїйше не лякав ся. Випливав під верх у часї корму, а навіть і до черпака кидав ся за рибами, коли від разу не дали, лише пуряли судину в воду так, що самі риби випливали.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В осени пожирав уже такі коблики, слизи, плотички, здирки великі як пальці і то по кілька нараз. Коли постуденіло і мороз став стягати воду, винесли щупака на згадане багнище і пустили в ту глубінь обгороджену тернєм. Котрийсь зі старших вітрогонів, здає ся Борзоногий або Білик, заткнув на терню дошку з надписом „Осторожно!... тут утопила ся польного корова і з відтам ніхто її не витягнув, тут перебуває також і наш горлоріз, сиріч шкільний щупак“. Щупак дійсно перебував там, не втік нікуди, бо відпливу не було ніякого, але ніхто його більше не видів ні в осени ні на другу весну. Одно всім дивно стало: коли давнійше в тій ярузї жабища верещали, аж глушили ціле село, то тепер ані одна не квакнула; розпорошили ся по всіх усюдах, покинули геть своє первісне житло. Всюдіненьки рехкали, під самою школою найбільше, а в тім місці і на сьміх одна не відізвала ся. Хто був тим страшним гонительом, ніхто не знав.

Згодом і се вияснило ся і то припадково.

Принесли хлопці десь у літї під конець жнив свому панови „професорови“ цілий цебрик раків.

— Та по що то? — питає учитель.

— Ми так для пана — кажуть. — Одну пайку занесли до двора, а три до школи...

— Я дуже вдячний вам за вашу память на школу, але школа не вміє того варити.

— Їх можна пекти... Ми вам спечемо, прошу пана...

— Нї нї, дякую... Знаєте що? Лучше занесїмо їх там, де тамтого року пустили щупака.

— Добре, добре, нехай і так буде.

Віднесли хлопці раки до виряка, поставили цебрик, міркують, куди би пустити, з котрого боку, аби кождий міг бачити нову комедию без гроший.

— Пускайте — каже учитель — відти з горбочка тою борозною, куди з нашого огорода стікає вода. З відти видно ціле водяне вікнище.

Витягли з цебрика одного з найбільшими клїщами, пустили.

Рак поліз із водою, приближав ся що раз близше до водяного вікнища. Над самою безоднею задержав ся, щось провіжував, мов надумував ся, лїзти чи не лїзти дальше? Тілько вусами над

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

глубиною рушив, а щупак із води гуль! проковтнув величезного шкаралупника, як галушку, тілько три рази зївами блиснув до сонця, як пащекою хрупав. То був той самий опришок „горлоріз“, із кількох тисяч один, що став ся пострахом жабячого роду. Гідний собі братоїд виплекав ся. Ще три раки пожер, а дальше не міг. Але дивив ся, потрясав плавцями, їжив ся, як шкаралупники коло його пащеки поринали в воду. Значило, бодай ще очима пожирав, коли в горло не лїзло.

Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ГНАТ ХОТКЕВИЧ.

Що бачила скеля.

Над морем, над вічно-шумливим, що з гомоном плеще і плеще в усі свої боки, на самій дорозї оттій, де птиці усі спочивають, у вирій летючи — з давнїх-давен, із того самого часу, як стали і небо і море від сонця сьміятись, стоїть непорушная скеля. Невпинно, що дня, що часу і в кождіський найменчий момент розлива неспокійнеє море всї власні хвилї по грудях міцних стїн скелї і ловить їх знову запінені в чисті обійми могутні, а потім знов кидає й кидає вверх і тріпочеть ся геть навкруги снїжно-білою піною. І так там од віку хвилюєть ся море, нїколи воно не спочине од працї тої безугавної,— а скеля стоїть і стоїть все над морем, спокійно приймаючи і серебро морських хвиль і поцїлунок палкий від жагливого променя сонця палючого. Пишно-прекрасна сама і щедро убрана в усякії колїри й фарби — як без кінця рівнодушно глядить вона на красоти величнього моря, нїби уваги зовсїм не звертає, хоч про те біля неї оттут найчудовнїйше море. Мов усї свої сили і змоги зібрало воно на се місце і тут показать захотїло всю міць, всю чарівную владу привабних роскошів своїх. Навіть птиці привичні, ті самі птиці, що бачуть істотам другим недоступні малюнки — навіть птиці злїтались над вечір сюди, щоб сївши на самому краї високої скелї дивитись, дивитись на роскіш блискучого моря, на смугу оту, що єднає далеко-далеко і море і небо...

І от одним вечером гарним, коли неспокійнеє сонце, втомившись нарештї в останнє купало промінє своє в позолочених гребінях моря,— на скелю оту позлїтали ся птиці морські, аби посидїти

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

над моря безоднею і подивитись, як сонце ховаєть ся ген у сутозлотую хмару. Чайки білі-білі укрили собою, мов снїгом блискучим камінє в низу біля самого моря; і притулили ся чорними плямами неповоротні баллани і усяка дрібная пташина обсїла навколо, а на самій вершинї, над краєм, над морем погордо сидїв альбатрос. Спустивши крило снїжно-біле, спокійно дивив ся він у темнозелені глибини і слухав, як хвиля далеко шумить у низу між камінєм, і иноді дзюбом він чистив перо. А море в низу безугайно взбігало шумливою юрбою хвиль на підніже скелине і білими шматками кидало в верх і одскочивши знов ворушило й гранило камінє своєю холодною грою... І почав говорить альбатрос:

— Розкажи ти нам, скеле, що сталось нове на тобі й під тобою за довгі часи, що лїтав я далеко у море?

— Нового? Нїчого нового не сталось тепер. Лише три чоловіка у море упало з того самого місця, де сидиш зараз ти.

— І?...

— І потопились, звичайно, бо — відомо — лїтать не уміють.

— Ну, і з чого-ж?

— Того я не знаю, — спокійно одмовила скеля.

— Безсилі вони взагалї, ті люди нїкчемні, — в роздумі казав альбатрос, — і лїтать не уміють і жити однаково... Сам убиває себе чоловік, а чому — невідомо.

— З безсилости все, — розгадала спокійная скеля.

Тиша над морем, на скелї повстала... В блакитному небі з'явила ся білая хмарка, в мент загорілась вона від жагливого сонця прощання, бризнула щедро розкішними фарбами кармазинових країв і попливла до заходу на зустріч коханому сонцю... В верх щось живе проповзло по ґранїтовій скелї, а камінцї покотились і булькнули в море...

— Позабав нас тепер оповіданєм, скеле, і роскажи, що за люди були то й чому вони кинулись у море?

Тихо вона почала...

— То був ранок — тихий, ясний, прозраний. Море ще спало, нїжно колишучи обширом всїм аж від краю до другого краю. Тут, над сагою блакитний туман уставав і легкомисними хвилями геть розходив ся він понад морем далеко-далеко; хвилї плескали ся в берег із розмовою ледве чутною — і в тому гомонї чуло ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ніжне, легке пробудженнє, повне будучої сили й діяльности, повне лукавства й гнучких перегибів. Так прокидаєть ся сонечним ранком краса молодая в свойому дівочому ліжку... Як похопливо обіймуть її дорогі кружева — хочеть ся кожній мережці тулити ся всій до того запашного упругого тіла; ніжить її теплим пухом коштовна шовковая ковдра, а всї пахучі квітки посхилялись, привітно киваючи їй голівками своїми... І, потягнувши ся солодко, щулить очиці вона перед промінем сонця свавольним і жартобливо висовує білую ніженьку з під укривала роскішного, щоби потім сховати її спішним рухом від прохолоди ранїшньої...

— Ще не прокинулось сонце, ще довгокрилая ластівка не полетїла над морем, не заклектїв і орел, здобич свою виглядаючи, а вже зобачила я ген, далеко-далеко від моря спішно ішов чоловік — квапив ся мабуть він, щоб іще до сходу на мене дістатись, щоб подивити ся, як засьміеть ся прокинувшись море, як поповзе перший промінь над поверхню хвилї блакитної. І таки встиг чоловік: тільки що бризнуло сонце у небо снопами сліпучими і звеселивши ся радісно крикнула птиця злїтаючи в гору; тільки що впав зза рожевої хмарки прозорий туман, перший дня провозвістник і пожадливо схопила його неспокійная хвилька, — а чоловік уже стояв на менї, молитовно зіклавши обидві руки, і дивив ся... а очи сліз повні були... І дивив ся на небо, на море, утоплював очи в блискучії проміні сонця самого, впивав ся повітрєм холодного ранку, зітхав — і все щось шепотїв, шепотїв без кінця. В ньому бороло ся щось, клекотало — і він сам шанував і плекав у собі щось величнє, могутнє, мов море отеє, а почувши душею — мов виріс од разу! Дивним вогнем засьвітили ся очи, з уст виривалось горяче диханнє — він уже любив усе, достойне любови... Спішно він витяг із кишенї малесенький зшиток, у правую руку він паличку взяв невеличку і скоро-скоро водити почав тою паличкою щось у зшитку. Все він забув — і не бачив уже більше нї моря, нї сонця... Обличє горіло йому і міняло ся в фарбах, не охолоджував ранїшник чола горячого, хоч уже й шелестїв тріпотливим гилєм по балках та байраках...

— Довго водив він оттак що разу все скоріш і скорійше, не підіймав голови від маленького зшитку. Сонце зійшло уже зовсїм і тихо пливло у блакитї небес, розсїваючи сьвітло й тепло по вселенній, як підняв він попущену голову знову і глянув очима навколо, але в очах уже тільки частина була того блиску і сяйва,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

якими горіли вони за годину... Глибоко він зітхнув, сів на камінь отсей невеличкий, голову низько схилив підперши рукою і... замислив ся тяжко... Погляд безсило блукав над камінєм у низу біля самого моря, чайка летіла — а він і не бачив її і не чув, як скиглить зголоднілая птиця. Мабуть щось иньше почув уже він у безсилій душі і не вірив йому і бороти ся з ним він хотів...

— От нерішучо він став знов на ноги, узяв свій той зшиток маленький і щось почав, роздивляючись у нього, балакать до синього моря, до сонця, до промінів сьвітло-блискучих. То він потиху щось там гомонів ледве чутно, то знов одразу увесь підіймаючи голос, дуже кричав і розводив руками, а потім впять тихо балакав та лагідно так, ніби бавив коханую любку — і довго він так говорив взагалі, мабуть стільки-ж, як скільки писав він ранійше у зшитку свойому малому. Тільки — горе — чим далї тягла ся балачка його, чим вишче він голоса в верх підіймав і чим дужче розмахував у боки руками, тремтючи всім тілом — тим усе більше одчаю і згуби надій всіх гучало в тужних його нутах, а очи... губили остатнії проміні сяйва... А коли він докінчив і підняв їх — вони були мертві... Руки безсило упали з боків його тіла, книжечка випала і шуршучи об камінє листками, геть полетіла у море... Очи закрив він рукою і... гірко, болюче заплакав...

— Але раптом здрігнув ся він весь, крикнув у море якіїсь слова і заломивши за голову руки — кинув ся у море... І упав він на хвилї, не довго боров ся: двічі він вирнув всього і... пірнув уже на віки... А бриль його довго носило ще море на гребінях білих, то викидало на берег, то знов підманивши гойдало на хвилях, аж поки забило в якуюсь печерю і там зачепило напевне за камінь підводний... А сонце тим часом уже високо стало, загнало туман у невідомі краї, проміння цікаві далеко пірнали в блакитні глибини, але вже знайти не могли отого чоловічка чудного. От як загинув найперший із трьох тих безсилих.

І скеля замовкла. Тихо сиділи на ній рівнодушно-спокійнії птиці, чистючи пера свої; тільки одна якась птичка маленька потиху спитала:

— А чи не жаль тобі, скеле, було отого чоловіка?

— Ні, — дала відповідь скеля і знову замовкла.

Декілька птиць полетіло за здобичю і кричучи, поховались вони між камінєм та піною хвилї морської. Альбатрос знов спитав:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, а що було далї?

— А далї — теж саме було... тільки то вже над вечір. Сонце оббігло вже небо і падало повагом у бік протилежний тому, на якому воно показало ся ранком. Збіглись туди всї маленькі хмарки, щоби глянуть в останнє на яснеє коло свого сьвітлодавця і аж до завтрього з ним попрощати ся на ніч; вдячнеє сонце їх щиро усїх закрасило своїми найбільше коштовними фарбами і цїлувало палким поцїлунком прощання кождїськую хмарку. А на менї вже сидїв чоловік, улаштовуючи якийсь прилад ногастий, брав відотіль побагато тоненьких кілочків і все готуючи ся, поглядав на захід...

— Сонце-ж тим часом усе йшло нижче та нижче. Якось одразу розсипав ся полумень, небо усе в одну мить запалило ся і — ось мов дише воно пурпуровими фарбами! Ось тріпотить кармазин, запалало поплавлене золото, а десь з під низу вогонь вибиваєть ся, все до останку в собі пожираючи. Нїби убито здорового велетня, кров його густо тече, розливаєть ся — все захопила у русї своїм! Смужка тоненька блакитї прорвала ся і далеченько пробігла, тїкаючи — але не їй воювати з зажерливим полумєм! Бє воно хвилями геть в усї сторони, ллєть ся навколо вогненною лявою, довгим промінєм уловлює просторонь і немов стежить розкритою пащею кожну частиночку неба блакитного!...

— Спішно узявсь чоловік до того свого приладу. От на захід він уважно подивить ся, вхопить там оком декілька промінчиків і перенести їх беріжно квапить ся на полотенце біленьке натягнуте. Він одбирає все ріжнії палички, змазує потім усякими фарбами — білою, синьою і сьвітло-жовтою... маже і маже, і знову подивить ся — знову і знову фарби перемінює. Кріпко зубами вкусив губу нижчую і, поки є ще на небі промінє рожевеє, квапить ся він докінчити малюнок свій. Сердить ся, ножиком фарбу зоскрібує, і вона падає шматтями товстими, мох і камінє собою вкриваючи.

— А сонце нижче і нижче все падає, хоче за неба край спішно укрити ся, винним у пожежі себе почуваючи. От-от торкнеть ся вогнистою кулею моря поверхнї небесно-блакитної — і вже напевне запалить спокійнеє, як оте небо усе запалило ся. Два тодї моря палатимуть полумя, плещучи від одного та до другого!

— Вже і не дивить ся бідний худог отой в небо і хмари, пурпуром одягнуті — вся вже увага його на полотенцї, поки ясніє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ще сьвітла хоч крапелька. Спішно хапає фарби розмаїтії, кида усюди рукою нервовою, ножиком знову до щенту зоскрібує — і вже туманить ся око розсерджене... Сонце тим часом за обрій спустило ся, от почала і пожежа згасати, стало уже і над морем темнішати — а він усе в полотно придивляєть ся, фарб усе потрібних для себе шукаючи: хоче безсилою волї нікчемністю ще воювать бунтівничо з природою. Тільки загасли й останнії проміні, небо в сутїнї серпанок завинулось, а на малюнку нїщо не з'явило ся... Злобно худог кинув пензлї поламані, злобно дививсь на роботу безсилую і аж стогнав від болїння душевного. От він навколо поглянув в останнеє, з небом і морем на віки прощаючись, крикнувши в гору проклятте палючеє — прилад штовхнув геть у море бездоннеє. Потім і сам, не здолївши бороти ся, в небо руками в злобі погрожаючи, кинув ся він з висоти безконечної... Вдарив ся тїлом об камінї гострії, дуже від болю завив нестерпучого і у пилї від прибою невпинного мабуть знайшов на фарбах непередане...

— А ген далеко-далеко на обрії все говорило ще небо стемнїлеє, з моря несло прохолодою тихою, берег укрив ся таємними тїнями і... нїби чуло ся, як поблизу, оттут, повний утоми житєвої тяжкої, хтось оповідає повість журливую... повість про власнеє щастє розбитеє, сумно акордами те супроводючи...

І знову скеля замовкла... І птиці мовчали. Та тільки перша маленькая птиця тихо-тихенько спитала:

— Що-ж — і сього чоловіка не шкода було тобі зовсїм, холодная скеле?

— Нї, — рівнодушно сказала вона, і на мох її сїла роса. Знову злетїли геть птиці тії, що наскучило їм оповіданє скелї, а ситий гордяк-альбатрос попрохав:

— Ну, іще позабав нас остатньою повістю. Можна ще трошки послухать, а потім летїти-мем спати. Гарно заснути нам буде сьогодня — ніч тепла та люба. Росказуй, росказуй.

— Що-ж? Теж саме, знов теж саме, бо ріжниці я не бачу, — так лїниво каже скеля. — Прийшов третїй чоловічок — тільки в лютую годину довелось йому попасти — морем страшно хвилювало в ту безщасную годину. Понад морем звисли хмари, мов проклятє помсти, чорні і важкі непереможно, мов людський гріх первородний. Низько-низько попустились, мов грозили в море впасти — і воно перелякалось, било й било ся у хвилях і стогнало тя-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жко-тяжко. Вітер, вирвавши ся, з свистом натискав на кожну хвильку, і вона росла невпинно і воркочучи несла, ся і ударивши ся в мене розсипала ся в пилинї. Море дико реготало! В білих гребінях і в пінї колихало ся сьміючись — і за тисячі миль чутно було теє колиханє. Вітер рвав ся і метав ся, прихилились всї билини, птиці й риби поховались у затишках під камінєм; чорні хмари ніч зробили, день пожерши полохливий — і в таку добу могутну чоловік оттут з'явив ся.. Чи то вирнув він з під низу, чи то з верху він прилинув? Спішно витяг він інструмент і тонесенький пруточок і над самим морем ставши, приготовив ся заграти. Вітер бриль зірвав із нього і заніс кудись далеко, і жартуючи сердито розкуйовджував волосє — але той безумець сьмілий не звертав на се уваги... Гордо голову закинув, по струнї повів по товщій і прислухав ся до згуку, що поніс ся з інструменту... О, яким блїдим, нечутним був той згук в отсьому шумі — ледве-ледве я учула, хоч і добре прислухалась.

— Боже! Як злютив ся вітер, що ще сьміє хтось співати! Грубо свиснув він над морем і на гору гору зсунув, і ударив їх в камінє — і наповнив шумом небо... Заревіло дико море, з під навислої хмарини впала громова відповідь — і нечутно вже нїчого серед голосів природи... О, даремне силкував ся чоловічок щось зробити! Дурно квапив ся водити в зад, в перед прутком тоненьким і даремне скоро-скоро пальчиками бив по струнах — все потопло в шумі моря, в свистї вітру, в громі хмари!... Тріснула струна найтонча, а за нею і останнї. Поломив ся і пруточок і до серця притиснувши інструмент отой нікчемний та заплакавши болючо — впав із мене чоловічок у бурхливе пінне море... Підхопила його хвиля, гнївно вдарила об камінь і в хвилину потопила і розбила, розкидала — в мить і слїду не зосталось!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Знову спинила ся скеля, замовкла. Все вже затихло. Повагом ніч опускалась на море. Деякі птиці вже спали спокійно, голову в бік під крило завернувши; иньші дрімали собі рівнодушно, аби дослухати скелї розмови — тільки маленькая птичка тремтїла від оповідань отих безсердечних. З журом вона ледве чутно спитала:

— Зовсїм не шкода було тобі, скеле, й сього чоловіка?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ні, — знов спокійно одмовила скеля. Вже завернулась вона у прозорий туман, парою тихо зітхнула над морем, хоче заснути й собі, як те море заснуло... Ангели ночи й спокою давно пролетіли усюди, всього торкнулись крилами чарівними і одлетіли вже пріч...

— Так скажи-ж мені, скеле, в останнє — чи було тобі шкода коли хоч малої якої істоти? — журно-журливо спитала маленькая птиця.

І напів засипаючи скеля сказала.

— Раз тільки шкода зробилось мені — не істот, а моменту одного. То вже давно було... ранком блакитним... Ранком блакитним прийшло сюди двоє: старий і малий. З чорним від сонця обличем один, з мозолистими з праці руками, а другий... то дитина була безневинна. Ще біленьке було воно, не перетомлене тяжкою працею — і так весело, чисто дивили ся оченьки, а коли усьміхалось воно — мов перлинки біленькії блискав рядок зубеняток малих. Просто одягнуті були обидва; босими стали на мхове камінє — і той старійший з очима сліз повними високо високо в небо дитині показував, потім обводив рукою навколо, над морем, над берегом, скелями, й знову показував у небо блакитне дитині малесенькій. Міцно дитина його обхопила руками тоненькими; близько-близенько до діда всім тільцем тулила ся і полохливо, з наївним перестрахом у низ заглядаючи, моря глибокого й скелї високої, бідна, бояла ся...

— І пішли вони з мене, старий і малий; повагом пляв ся старий, на дубець він увесь обпирав ся, дитина-ж мала — як метеличок степом лїтала: то до квіток побіжить і понюхає їх нахилившись, а то вже, диви ся, женеть ся за коником сьвітло-зеленим, а потім поважно листочок якийсь роздивляєть ся, брівки стуливши й наморщивши чоло... І оттоді захотілось мені, щоб іще хоч разочок постояв старий з дитиняточком милим над морем, показував у небо високе рукою дитині, вона-ж щоб очицями дуже розкритими ще раз жахливо заглянула в синєє... От і по всьому... єдиний раз стало ся...

І скеля замовкла... заснула потиху... Теплий туман, що підняв ся від моря, завинув її обережно у димку прозору; тихо плескала ся хвиля в низу, неспокійні шепочучи речі і хтось то далеко-далеко ішов по степу і співав він роскішную пісню... Птиці давно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

уже спали, за довгий весь день натомившись, тільки один альбатрос... широкі розправивши крила, набрав повні груди повітря, і кинувши покрик могутний у небо, упав він, мов куля, із скелї... Впав аж до моря і там доторкнувшись пером верху хвилї, випроставсь він і розмірно махаючи крилами, ген полетїв у отвертеє море... Довго ще видко було його горду фіґуру в жовтесенькій смужцї між небом і морем, а потім — пропав він... чи в небі чи в морі...

Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ІЗ НАРИСІВ СРДЗЯНА ТУЦИЧА.

I. Безіменна соната.

Das Geschlecht ist das ewig Schaffende,
das umgestaltend Zerstörende.
St. Przybyszewski, Totenmesse.

В руках моїх є книжочка, записана лише на кількох сторінках. Майже не вірю в сей короткий, болючий зміст... Та преці... я її знайшов перед кількома хвилинами завинену в білий папір, на якім був написаний мій адрес, у бюрку мого товариша. Дрожачими руками отворив я її, поки мої очи впились у мертве тіло на ліжку. Гарна, молодеча голова впала горілиць, а з висків стікала темна, слизиста кров. Неописаний біль стиснув моє серце... там лежала одна половина мого житя... одна вічність мого болю і моєї радости...

Я знав, що він жертва любови, тої невгамовної, дикої, першої любови, що немилосерно руйнує, бо її предмет обмежений... жертвою пакісної жіночої примхи, жертвою своєї слабости... своєї недолїтности...

Мертвий! Майже не вірю, бо не можу собі того лиця инакше представити, як лиш осяяне чистим, ясним усьміхом щасливого і невинного хлопця... А він умів так второпно говорити, мав такі здорові, гарні погляди на житє. Нїколи не був ексцентриком, усе натуральним і льоґічним, хоча часто будив подив своїми ориґінальними гадками. Нїхто-б не подумав, що молодець із таким розумом ступаючи в житє, скінчить так сумно... Тай ще так нагло. Чи се кінцева цїль сеї льоґіки, з якою він розумів покликанє чоловіка і цїль свого істнованя?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я довго вдивляв ся в його бліде, супокійне лице. Смерть витиснула на ньому якийсь особливий, неописаний вираз, якого я у нього в житю ніколи не бачив. Сей вираз говорив мені щось... щось дивного, на що нема слів, що лише неясно чуємо в глубині душі...

Ох, як я тоді зненавидів цілою силою своєї душі сю женщину, що співом сирени знищила се молоде, гарне житє, яке мало всї услівя виповнювати своїм житєм — иньші житя!...

Чи вона любила його? Всюди знали, що вона причина його смерти, а от як гордо вона проходжуєть ся вулицями з вдоволеним видом і ликуючою усьмішкою на устах, мов хоче сказати: Дивіть ся на мене, задля мене забив ся девятнацятилїтнїй хлопець!

Мимохіть зігнув ся я над трупом і шепнув: „Бач, се заплата за твою любов — дурню!“ Тоді мене щось неописано болючо стиснуло коло серця, очи наповнили ся слїзми і я дрожачи від болю довго цїлував се холодне чоло, сї склянні очи і завмерлі губи...

Я отворив книгу, одиноку спадщину мертвого друга — послїдний уступ бідного його житя...

На першій сторінцї написав він... очевидно кілька хвилин перед смертю отсе мотто: „...І ступив я в огород повний сочистих овочів і пестрих ростин. Із усїх сторін одурював мене розпусний запах і вколисував у чарівну півсонність. Мої уста горіли від спраги, тїло охляло від ослабленя. І вхопив я яблуко золоте і найгарнїйше, а на нїм отсе виписано промінєм сонця: „Я твоя...“ Я млїв за казочним соком золотого яблука і втиснув свої зуби в нього... Але зуби мої завмерли, за слабі були, щоб зломити яблуко. Лиш одна краплина сплила менї на згорілі губи — краплина отруї“.

Довго вдивляв ся я задуманий у сї зловісні слова, що так ясно малювали його душу. Відтак поволи, слово за словом прочитав я зміст книжочки і так, як він її написав, передаю Вам .. Вам, що зрозумієте його.

Бо хто на нього накинеть ся, накинув ся на найвисший ідеал, за який він умер.

*

28 цьвітня.

Яка се була ніч? Чи дїйсно все так скоїло ся? Може менї тільки снило ся?... Нї, нї, я пригадую собі, так ясно пригадую

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

собі кожду дрібницю... Знаю, що я не спав; знаю, що я лежав бездушно на ліжку і що тоді моє тіло проняло щось, наче в нього впила ся тисяча тонких, острих іголок... Тоді я крикнув... Так, так, пригадую собі зовсім добре, що я крикнув... І я заломлював руки в повітрю, немов би хотів щось ухопити... А в покою була пітьма, незносна густа пітьма... З чола стікав мені піт, так само горячий як моя розпалена голова; серце моє завмерло, а на плечах чув я, мов би хтось лоскотав мене тоненьким перцем... Ще хвилю мацав я несьвідомо по повітрю, безсильний, щоб спіймати одну, одиноку думку; я тільки чув, як моє ціле тіло дрожить від якогось переляку... від якогось страшного переляку перед чимсь неясним, незрозумілим, в чім я одначе цілком добре бачив свою погубу... Тоді вхопило мене сильне ослаблене, руки повисли вздовж ліжка... і я чув лише, як кров стукає правильним битєм о виски...

— Тепер кінець усьому, — думав я, хоча не міг собі представити, чому буде кінець.

Довго пролежав я недвижно на ліжку...

Мій Боже, я преці инакше задумав собі своє житє!

Я зачав думати. Битє в чашці полекшало, переляку поволи неставало і мене цілого обняв якийсь скаменілий супокій, повний болю, того особливого болю, що годить.

Так, так, я собі се зовсім инакше задумав... я уладив собі на будучність житє повне ідеалів, супокійне й тихе — правдиве міщанське житє...

А тепер проймає мене сей переляк, в якім мені розтвираєть ся щось зовсім нове, щось страшне... що нищить...

Дрож проняв мене.

Ні, так не сьміє бути... я не хочу, аби так було! Але в ту мить відчув я, що моя воля зломана, та стара, міцна воля...

І обняв мене невимовний жаль над самим собою... я хотів плакати.

Я хорий... я справді тяжко хорий. Мені стало лекше, як я сказав се собі. Уява хороби наче оправдала причину мого душевного стану і я зачав витревало думати про се, що мене цілого обгорнуло...

Дивно, нараз змінили ся барви... Все стало сьвітлійше... яснійше, далеко не таке грізне, як у першій хвилі.

Впрочім, чому я, коли хорий, не сьмію думати про се, що мені подобаєть ся? Та що може в кінці з того стати ся?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чи дійсно не може ніщо стати ся? Коли-б вона?...

Ні, се галюцинация... примха хорої фантазиї, се повстає лише в ночи, се не має підстави...

А коли не має підстави, то нема й погубних наслідків. Та чому не маю я роскошувати ся простою галюцинациєю, коли се менї так дуже любо?...

І цїлою силою хотїв я переконати себе, як менї дійсно любо, хоча мене в ту мить знов проняв непереможний переляк...

Сему була винна душа, моє пізнанє її сили... Глупо! наче душа істнує... Чому я собі дав се впоїти в... в... до чорта, найже буде в — душу!...

Але я хочу, я мушу тепер позбути ся сеї душі... хоч на хвильку мушу її позбути ся...

Бо... я люблю її! Чи я се сказав?... Ні, не можливо... се говорив хтось иньший... демон, пакісний демон, що засїв у мій хорий мозок, бо моє серце сього не відчуває. Воно чисте, ненарушене...

Знов облив мене піт... знов я зачав дрожати з переляку. Я відчуваю, як моїми жилами тече кров, як розводить по тїлї горячку...

Потім я лежав хвильку недвижно і менї здавало ся, що з далека чую музику... зовсїм тиху, любеньку музику...

Се був лебединий спів моєї душі...

У минї була і сила і міць і неміч і слабість.

Несьвідомо притулив я своє наге рамя до своїх уст і витиснув на ньому зубами довгий, очайдушний поцїлуй.

Відтак гинув я у всесильній владї хорої фантазиї.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Гм... уже рано і я супокійний... А чи ся ніч піде в забутє?...

*

3 мая.

Як, чи можливо, що се були лиш обмани?... І тепер іще чую на моїм лицї той теплий, розпусний подих... Ох, мій Боже, як менї було?

Ні, тепер уже не можу вирвати ся від тої непоборної правди, що запанувала над моїм єством, що бавить ся мною наче забавкою, що кидає мене з одного боку на другий, немов величезна филя слабого човна...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він мусів щось спостерегти: якось дивно тримав ся, мов би се не по його волї.

Його! а хто се він? Що я можу вдїяти, коли се не по його волї?... Се, що в менї, далеко сильнїйше... і потім так повне нового, непереможного чару...

Любов!... Любов!

Так, тепер знаю тебе, тепер маю тебе, тепер відчуваю перший раз тебе, сильну, цїлковиту, правдиву!

Я читав тебе в її оцї, глубокім і темнім, читав тебе на її устах і бажав їх доторкнути ся... а тепер читаю тебе в моїй души, в кождім битю мого пульса...

Ношу тебе в собі — всю!

Люблю тебе, бо твоє імя любов; гину в тобі, бо перший раз завитала ти до мене; замикаю тебе в своїм серцї, бо ти менї найсолодшою тайною житя!

В нїй люблю тебе... в тобі люблю її!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Як нам було гарно в тім півсумрацї! Як близько були ми коло себе... зовсїм близько...

Він сидїв хвильку біля нас, мовчазливий і холодний. Потім устав і відійшов... Біднечкий, він мене любить і думає, що я на березї пропасти... Як тяжко помиляєть ся!

„Най іде“, подумав я уперто і був вдоволений, коли він відійшов.

Ми лишили ся самі. І довго ми мовчали. Але ся мовчанка була для мене повна слів, безголосих слів, без звука і гармонії, а прецї пісня, велика, чудова пісня...

Потім говорила вона. Звичайні слова, буденні фрази, які я вже чув сто й сто разів, але в її голосї було стілько музики, що всї ті слова зложили ся в нечувану, чарівну симфонію, упоюючу мов цьвітовий пил лїлї...

Я слухав без віддиху, а цїле моє тїло дріжало-тремтїло від сильного, внутрішнього захвату; я чув, як моя душа згинаєть ся в великім, яснім пізнаню...

Вона перестала. Хвильку панувала тиша, лише я чув, як останнї звуки її голосу термосять темрявою, як пестять ся до мене, як влазять менї в тїло... в душу... в кождий нерв...

— Любите темряву? — спитав я її ледви чутно.

— Так, — відказала вона, — бо вона подібна до мого житя.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Дивно.

І більше не вмів я нічого сказати. Знов мовчали ми довго. Не знаю, чому в сю мить подумав я про нього. Немов прочував, що він терпить задля мене... В одній хвилї перейшов я в думках наше спільне житє. І я мусїв признати, що він для мене добрий, несказано добрий.

Потім я почув її близкість і забув про нього.

— Ви впали в моє житє, мов промінь лїтнього сонця.

Сказала се так тихо, а голос її дрожав легенько, мов завмираючий звук арфи.

Але я, я не відповів їй нічого, бо в менї зродив ся знов той судорожний. дурний переляк перед величиною будущого моменту.

Я хотїв узяти її за руку, притягнути сю руку до своїх уст і обсипати її вохкими, горячими поцїлуями, але я не почував у собі сили, щоб се зробити; я хотїв упасти перед нею і обняти її колїна, сховати горяче лице в фалдах її суконї, але неописаний переляк прикував мене до місця; менї було як слабій дївчинї, що дрожить перед бурею, хоча відчуває всю живлячу її красу.

І тодї я відійшов, бідний і слабий, мов вибитий песик, а в душі се сьмішне, велике пізнанє любови!

*

6 мая.

Чому то саме сьогодня мене мучать сї гадки і сї спомини? Чому нагадав я собі ту пусту минувшість без змісту і без житя?...

І знов він мусить бути передо мною! Вічно слїдить мене, як тїнь мого злого сумлїня, і наче вічно чую однотонний його голос: „Стережись!“

А чого я маю стерегти ся? Нїби не досить у мене розуму? ...Та бій ся Бога, я не ідіот!

„Він се з доброго серця“, скаже хтось.

Таже я вірю, що з доброго серця, але се не має нїякої цїли, що найменьше тепер нї.

В любови воля... в любови нема огляду, любов не знає приятельства...

Вона вчора дуже добре сказала: „Ви вже не дитина, не дайте лише своїм приятелям надзирати за собою. Вірте менї, се ваше приятельство з ним сьмішне“.

Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Я відказав їй дуже полохливо, що шаную його і що не можу зробити йому на перекір.

— Мій Боже, — сказала вона, — дивіть ся на мене, я замужна жінка, та чому мене не надзирає мій муж, хоч і любить мене і хоч мав би право до сього.

— Бо вас не потрібно надзирати.

Вона прикусила уста.

— Знаєте, менї обридливий сей ваш приятель.

Се болїло мене. Чому їй обридливий сей чоловік, котрий менї милий? А я, от, я люблю немов дурний усе, що коло неї, бо у всїм знаходжу її. А в тім, чи вона не знає, що менї сьвята її воля і що я не мав би досить сили супротивити ся одному її бажаню?...

А, ми вибудували собі приятельство на гарній підставі та прожили в нїм коротке але велике житє, що не дало би знищити ся...

*

11 мая.

Були се дві дивні, зовсїм ріжні розмови. А обі так глубоко врізали ся в мою душу. Перша з нею, знов у півсумерцї, який вона так любить, бо він подібний до її житя, а друга з ним, з моїм приятелем, що так безглуздо турбує ся за моє щастє і за мій душевний супокій.

Запишу їх у сю книжочку, бо вони так тїсно звязані з моїм теперішнїм житєм, а може й великоважні для дальшого розвою неясної будущини.

Ми сидїли в півсумерцї. Вона убрала ся в якусь дивно прозору сукню, так, що до мене доходив увесь запах її тепла й її житя. В сивім сьвітлї білїло голе тїло її рамен, упоюче і приманливе...

Як звичайно говорила вона і сим разом найперше про незначні, щоденні річи, поки не наступила отта звичайна довга перерва... Се були хвилини мовчаня, в яких кожде з нас жило своїм осібним житєм.

Нараз ухопила мене за руку і спитала нагло:

— Чи ви коли любили?

Я стрепенув ся цїлий. Сей несподїваний дотик її руки пробіг моє тїло немов огниста струя. Мимохіть скорчив я пальцї і втиснув їх у мяхке тїло... тепле... дрожаче...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На хвильку прижмурив я очи. Я віддав ся тому високому почутю її тепла, що впливало в кожду мою жилку; я чув, як се тепло в мені розтаває, як вливаєть ся в серце, в голову, в кождий нерв мого мізку... І мені було невимовно любо й солодко, мене обняла така непереможна запуда, що я почув сльозу радости в своїм оці, що можу... що сьмію любити.. її.

Тоді я пригадав собі, що треба відповісти на її питанє.

— Ні... я не любив ніколи, вірте мені, ласкава пані, ніколи. Я був лише закоханий, от так молодечо, дитинячо, звичайно в дівчатах від пятнацяти до шістьнацяти літ. Я був вдоволений і веселий, коли міг з ними розмовляти, коли через мене вони запаленіли ся, або показали ся в вікні, а преці я не чув ніякого болю, коли їх не бачив скілька днів. Може й ви знаєте сей рід любощів, коли весь чар у тім, що ми за молоді і що нам любов заборонена... Скажіть... скажіть і самі, чи се любов, чи се значить любити?

— Ні, — відповіла тихо.

Я був дуже веселий, що вона сказала „ні". Мов би в тім було щось дивного. Із самої вдячности стиснув я сильнійше її руку, але зараз налякав ся сильно і сказав: — Перепрашаю.

— Прошу.

Сказала се зовсім конвенціонально, здаєть ся мені, що всьміхнула ся при тім — у темноті не міг я сього добачити.

Настало коротке мовчанє. Я не знав, чи маю її руку затримати у своїй, чи випустити.

— Чи знаєте, що ви мені дорогий, я щаслива, коли приходите до мене...

— Чи справді я вам дорогий?

Щось мене стиснуло в горлі, я ледви вимовив отсї слова.

— Такий молодий... повний житя... Як промінь ранїшнього сонця...

В мені всьо дрожало, в голові крутило ся, хвилину було мені немов я мушу вмерти...

Одно слово дрожало мені на устах: солодке й очайдушне, повне мене, моєї душі і мого житя...

— Люблю тебе!

Але я не міг вимовити його. Я почув лише невимовний, фізичний біль, що нищить мене, відбирає мені силу, випиває моє житє...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Потім я відійшов...

Того самого вечера прийшов він до мене. Був блїдий та сумний. Я хотїв перед ним скрити своє зворушенє, але він прочував його в менї, майже відчув тим своїм осібним, тонким інстинктом.

— Не гаразд робиш, — сказав. — Забуваєш себе самого. Сї відносини запропастять тебе.

— А хто тобі сказав, що тут істнують якісь відносини?

— Я се знаю і бачу! Тобі самому навіть властиво се неясно. Ти молодий, не бачиш, куди летиш; уважаєш цїлу річ як звичайні відносини, хоч добре знаєш, що її шалено любиш. Скажи щиро, чи може ся любов принести добрі плоди?

— Перепрашаю, ти грубо помиляєш ся, коли так думаєш.

— Я нїчого не думаю, я знаю. І тому, поки ще час, прошу тебе, зроби сьому кінець.

— Не можу.

— Не можеш? А коли-б ся любов мала зірвати наші відносини?

— Мій дорогий, не мудра твоя думка, накидати менї от таку альтернативу. Перед усїм, між нами ще навіть не було мови про любов, тай коли-б навіть, то се річ лишень моя, а я думаю, що тобі се зовсїм байдуже, тай усе те повинно тобі бути байдуже.

— Думаєш?

— Прошу, розсуди сам!

— Жаль менї, що так говориш; я думав, що ми собі близші.

Я чув, як його голос тремтить від зворушеня і менї було його невимовно жаль.

— Дивись, мій дорогий, ти не сьмів би сього брати так остро...

— Можливо, коли-б вона, кого любиш, була дївчина і віком тобі рівна. Але так, коли знаю, що любиш жінку, якій лиш про се ходить, щоб із тобою побавити ся, щоб вдоволити свою тимчасову примху.

— Вибачай, забороняю тобі так говорити про неї.

Хвилину ми дивно дивили ся на себе. Потім він узяв свій капелюх.

— Бувай здоров і вибачай. Я не знав, що вже до сього дійшло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я тобі знов кажу, що ти помиляєш ся...

— Нічого, нічого... бувай здоров!

*

12 мая.

Не можу спати. Ледво прижмурю очи, переслїдують мене обридливі привиди і обіймає мене сильний переляк. Даремно стараю ся вирвати ся від них, вони сильнїйші від мене. Цїлі години витріщую очи в темноту і прикликаю сьвітлі, втїшні привиди, але менї все показуєть ся вона, обнажена із усеї своєї краси, із палаючими, блудними очима... А сї очи такі могучі і так сильно притягають мене та пробивають мене наче острі ігли... і нївечать мене, цїлком нищать мене.

Далї я стрепенув ся з горячцї і запалив сьвічку.

Хвильку мені стало лекше, я успокоїв ся і придивляв ся тим арабескам на стелї.

— Се ренесансовий стиль, — подумав я та чудував ся, що доси нїколи не спостеріг їх.

— Глупо, вже два роки сплю в сїй кімнатї, тай не знаю, що стеля помальована жовтими арабесками в стилї ренесансу.

Ся причина вистарчила, щоб їх тепер подрібно, докладно оглянути...

— Я не знав, що вже до сього дійшло.

Гм... та я цїлком добре бачу... Але звідки сї слова прийшли в сей медальон у лївім кутї?... Хто їх там виписав?...

А слова горять — горять якимсь синїм полумям...

Зачав мною трясти переляк... Чому те реченє там написане? Неможливо, щоб я собі се лиш уявляв. Та от на стільчику горить сьвічка... я виджу свої меблї... там шафа... там диван... а от тут лежить моя одїж...

Нараз я скочив із ліжка...

Мій Боже, чи я божевільний?!

Я почув, як менї піт проникає чоло, як мої ноги проймає безкрайна неміч... а там на стелї все ще горять слова та горять...

Хочу втїкати до дверий, але не можу порушити ся з місця, чую, що в мене зломана вся фізична сила, що не маю хисту підвести руки...

Несказана трівога проняла мене. Дзвоню зубами, піт холодний як смерть котить ся по лицї, цїле тїло дрожить, уста отви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рають ся до страшного, очайдушного крику, а очи нерухомо дивлять ся в грізні, огнисті слова...

Ні! Ні! Ні!

Неописаною енерґією доказую собі, що всьо се неправда, що я сплю і що се лише сон, а потім кидаю ся бідний і зрозпучений на ліжко загасивши рукою сьвічку.

Лежу кілька хвиль у темноті... Огнистих слів не стало на стелї.

Супокій.

Зачинаю роздумувати. І майже хочеть ся менї сьміяти ся, як я міг хвилю перед тим бути таким дурним.

Втім отвирають ся двері. Я цїлком добре бачу, як отвирають ся. До покою входять дві жіночі мари. Бачу їх зовсїм добре. Розріжняю навіть кожду рисочку їх лиця, кождий миг їх ока. Одна біла, а друга чорна. Та біла ще зовсїм молода, з невинним миленьким лицем. У тамтої чорної, старшої глубокі, палаючі очи.

Дивно, що в сю мить чую в собі повний супокій і якесь неописане вдоволенє.

— Прошу, сїдайте, мої панї.

Біла ступила наперед.

— Хто ти? — запитав я.

— Я те мале, невинне дївча, що ти ще до недавна любив і що в твоїй любови бачило житє повне тихого, чарівного щастя.

— Я мав тебе любити, моя мала? Що тобі приходить до голови? Іди до дому до своєї мами, я жартував тільки з тобою.

В лицї білої мари появив ся невимовно болючий вираз, а в її очах спостеріг я дві великі сльози, чисті як краплї роси і блискучі мов вечірня зоря.

Чорна мара усьміхнула ся демонїчно.

Тихо, без слова щезло біле дївча. Із собою немов понесло мій супокій, бо мене в сю мить проник страшний переляк.

У темноті блищали очи чорної мари.

— А хто ти? — спитав я дрожачи.

— Твій упир, — відповіла женщина.

Потім поволи наблизила ся до мене, сїла на краю ліжка і зачала холодними, мягкими пальцями розбурювати моє волосє.

„Ти впав у моє житє мов промінь лїтнього сонця“.

— Ні... ти не упир.. ти моя любов!

І тодї пив я з її уст — житє.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

14 мая.

Боже, чи то все ще я?... Даремно шукаю в собі своєї минувшини, тої спокійної, розумної минувшини.

Сей вічний несупокій, се тремтінє при кождій думці, безнастанна горячка, наче від повільної отрути. І не маю сили зробити сьому конець... не маю сили кинути ся перед неї, щоб їй розтворити своє зболіле серце, щоб їй сказати, як її люблю безтямно, шалено.

Може би тоді всьо змінило ся, може би настав супокій.

...Та величня тиша, яку творить воля, що в ній можемо та сьміємо говорити про любов... Чому стримую в собі всї свої почуваня, чому відриваю ся від признаня, що скорше або пізнїйше мусить прийти? Вона мене любить, я се чув у кождім її слові, в кождім відтїнку її голосу.

Отже чому зволікаю?

Та я від неї не хочу нїчого крім любови. Тої чистої, ясної любови, що містить ся в тихих шептах, у повільнім дотику рук... у поглядах глубоких мов море...

А все таки не можу; раз-у-раз будить ся в менї душа, тільки нїчю покидає мене, коли терплю та болїю...

Совість! А на що совість!

Чи я загадую зробити злочин? Чи гріх любити замужну женщину, як я люблю отсю?

О, пан муж може бути зовсїм супокійний, між нами не може прийти до конфлїкту... Те, чого я від його жінки бажаю, він уже давно стратив: любови... тілько любови...

Спільність думок... гармонія серць, пане мужу! На се ви вже не маєте права, се вже моє і я вам сього не можу звернути...

Затримайте собі жінку, яку ви собі взяли, але не боронїть менї любити в ній того, що моє... Ту сутїнь, у яку ви нїколи не кинули проміня сонця.

На що отже совість? Чому саме ви її пробудили в менї оттак несьвідомо?

Задля вас... або не задля вас, але задля того, що вона ваша жінка, замужна жінка, я мушу волокти ся як вибитий песик, мушу терпіти і страждати... а може попаду і в божевілє...

Чи се не ясно нікому, що ми мусимо любити ся? Се просто так призначене, сьому не можна нїяк оперти ся. Я не винен, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мене її постать слідить усюди, що заповняє кожду мою думку, кожде моє чутє...

Та от, як я отсе виглядаю: блїдий та змарнїлий, мої очи блудять довкола, наче у божевільного, а губи вічно шепчуть її імя.

Чи се примха мабуть? Чи се не надприродна сила, що мене руйнує, нищить та випиває?... Ось від рана до сумерку і від сумерку до рана бігає по моїм тїлї проклята пропасниця, кровю зайшли мої очи і я весь дріжу від немочи та слабости...

Чи я не досить терпів? Чи я не досить плакав, чи я не досить боров ся лише для того, що люблю і глупо уявляю собі, що не сьмію любити?!

Далї вже не йде! У мене всї нерви напружені мов струни на скрипцї: один дотик і з них виривається ся ледво чутний, але очайдушний крик — вони луснуть.

І тим-то я хочу любити сильно та свобідно, хочу полетїти до неї, щоб упасти перед нею та щоб їй тихенько шептати свою любов і свій біль.

Ха, ха, ха, совість! Се теорія — його теорія!

Се божевілє, а я хочу — житя!

*

Того самого дня в ночи.

Я був у неї. І от я тут, знищений, у горячцї — на порозї божевіля.

Що тепер?

Була весела, коли я прийшов. Незвичайно весела. Я стояв кілька хвилин перед нею мов скаменїлий. Знаю, що я мав іще в дверех твердий намір признати їй усе, а тут я не міг витиснути анї слова.

— Що вам? — запитала мене з якимсь дивним усьміхом.

— Нїчого, — сказав я твердо і кинув ся в крісло з поручєм. Вона сїла близько мене.

— Який ви дивний!

— Болить мене голова.

І обняла мене дика якась любов; я міг би був із особливою роскішю вдарити сим глупим черепом о стїну, щоб розтрощив ся на тисячу куснів.

Вона кілька хвилин дивила ся нїмо перед себе. Нараз запитала мене:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Знаєте Морського?

— Ні. Хто сей Морський?

— Пишний чоловік!

Я глянув їй в очи. Були сьвітлі та ясні; на устах усе ще той дивний усьміх...

— Пишний чоловік, — повторив я механічно.

— Нема сумніву, що розумнійший ніж я, — подумав я при тім і мене обхопило невимовне чутє болю, я міг би майже корчити ся перед нею...

Потім я почав на весь рот сьміяти ся. Вона все здивована глядїла на мене, та чим більше дивила ся на мене, тим більше дусив мене сьміх... Був се судорожний, нервовий сьміх, за яким криєть ся безмір болю та море сліз.

Може й вона відчувала се, бо ніжно положила руку на моє чоло і сказала: „Ви хорий“.

Дотик її руки нараз перемінив мене. Я перестав сьміяти ся, голова моя охляла, і в души почув я безмежну, тиху тугу.

З її руки спливало стілько тепла, стілько мягкости та любости, що я чув, як у менї розтаває біль, як напружені нерви попускають... як у менї родить ся вохке, таємниче чутє, подібне до того, що нас обхапує тодї, коли маємо розплакати ся.

І я хотів очайдушно крикнути, коли вона відняла свою руку з мого чола і менї здавало ся, наче з рукою відняла мою душу...

Сумерк спускав ся. Без слова встала вона і поволи пішла до рояля.

Я замкнув очи та слухав..

Кождий акорд вдаряв наче на струнах мого єства, на сих тонких струнах сплетених із нервів моєї любови: то тихої, понурої і болючої, то невгамовної, дикої, руйнуючої.

Поволи щезала в сїй музицї вся моя неміч, довго стримуваний дух свобідно розходив ся; в мою душу входила титанїчна сила... я чув, як у менї родить ся нове житє — цїлого мене виповнювало одно, одиноке бажанє...

Пролом!

Ясно снувало ся передо мною пізнанє всїх цїлий, за якими я доси мацав лише на потемки: елємент — женщина!

Я здрігнув.

— Отже прецїнь!?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я вхопив ся обома руками за голову, бо почув, що тут у мізку щось дістало більшу, сильнійшу міць, чим душа...

— Знаєте отсю сонату?

Сїла знов обік мене.

А я, я в сю хвилю стратив память, кинув ся перед неї, обняв її колїна, закрив лице в фалдах її одїжи і без слова довго, довго плакав...

Вона мягкою рукою розбурювала моє волосє і дала менї плакати...

В кінцї сказала: „Йдїть“.

І я пішов, пів пяний, безтямний, знищений.

Сей плач був послїдним останком моєї душі...

Лише не знаю, чи був для неї признанєм моєї любови...

*

15 мая.

La comedia e finita! Ось я тут, лежу на підлозї моєї кімнати, та корчу ся від болю — від сорому!

Тепер уже нема сумнїву, що я збожеволїв. А чому я збожеволїв? Тому, бо кохав жінку, бо хотїв їй віддати своє житє, бо вона мене цїлого, просто цїлого виповнювала.

Переслїдувала мене, висисала мою душу, втиснула свої острі зуби в мій мозок, цїлого мене обвила павутинєм своєї краси та пристрасти...

А коли я впав при нїй і плакав, гладила моє волосє і упоювала мене своїм теплом...

І збудила в менї шалену тугу... А з сеї туги родила ся в менї безмежна жадоба, що дрожала в кождім акордї дикої сонати...

Я гинув у її поглядах, одурював ся звуком її голосу, умирав у роскоши її дотику... я був в її власти мов миляна банька, яку можна знищити одним подихом...

У такім надмірі любови я перестав бути чоловіком, перетворив ся в одно, одиноке понятє — в понятє совершенства та вічности...

Вона сього не бачила в менї. Бо коли я знов прийшов до неї, блїдий, хорий, в горячцї свого мізку і коли безтямно шукав її уст, відтрутила мене від себе і суворо крикнула:

„Дїтвак!“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І тому я збожеволів, бо я дітвак... Дітвак без молодости, яку вона знищила — старець без житя, яке вона випила...

Всьо лежить марне, нікчемне переді мною, без змісту, розтрощене... без ваги...

Лише тіло корчить ся... фізично чутка маса... купа болота... жадоба, що дістала поличник...

Саме досить, щоб обплювати і вбити.

Перекладено з хорватського.

Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Галицько-руське письменство 1848—1865 р.

Уваги й спомини Остапа Терлецького.

V.

Окрім тої відповіди, яку на се питанє давали провідники руської інтеліґенциї, Галичина сама із себе, із свого житя, не могла дати ніякої иньшої. Але бо й Поляки із одної лише Галичини не багато могли витягнути здорового і живого, що їх публичному житю надало-б було вищий полет, окрасило-б його вищими ідеалами. Бо хоч вони безперечно стояли вище від Русинів, жили в дуже вигідних матеріяльних обставинах і мали, по крайній мірі в порівнаню з Русинами, досить високу культуру, то полишені самі на себе вони теж не богато би були розумнїщого вигадали, як і галицькі Русини. Їх ратувало те, що не вважаючи на державно-політичний упадок Польщі інтеліґенція польська ніколи не тратила моральної звязи і що ві всїх трьох частинах вона жила одним духовим житєм. В моральнім відношеню польська інтеліґенція по роздїлї мала навіть ту велику користь, що знайшла в плянї реставрації своєї держави проґраму, яка нерозривним вузлом лучила всїх осьвічених Поляків, де-б вони не жили, що-б не робили. Се вийшло на пожиток також і галицьким Полякам, які що до осьвіти і культури стояли і доси ще стоять найнизше посеред польської інтеліґенції. Бо хоч польська лїтература в Галичинї так само мертвіла як і руська, то блискучий розвиток еміґрацийної лїтератури не дав галицьким Полякам закошлявіти під деспотизмом і упасти. А крім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

того безперестанні революції польські, хоч не осягали безпосередної своєї цїли і з одного боку навіть ослаблювали польську інтелїґенцію, то з другого боку пролитою за державну свободу кровю і великим мартирольоґом робили таку сильну пропаґанду національно-патріотичну, що й пасивну галицьку Польщу підтримували на моральній високости решти польського народа.

Сього всього не могли мати галицькі Русини. Державну самостійність Русини давно вже стратили, а довговікова боротьба за народні права так була ослабила нарід і інтелїґенцію, що тепер, прийшовши ще раз під чуже пановане, вони зовсїм підпали під вплив культурного житя тих держав, під які дістали ся. Такої моральної звязи як польська інтелїґенція, руська не могла мати і довго не мала; кожда частина жила иньшим духом і під иньшими впливами вироблювала свій полїтичний і суспільний сьвітогляд. Моральна звязь між руською осьвіченою верствою в Галичинї і на Українї могла отже виробитись лише з часом, із поступом свободи і культури в обох державах, де жив тепер руський нарід. А що галицько-руський нарід найдовше жив у польській неволї і найбільше утерпів у народнїм відношеню, то й брак моральної звязи з рештою руської інтелїґенції найтяжше дав ся йому в знаки, бо ще більше як галицькі Поляки від решти польської інтелїґенції залежні були галицькі Русини від духового житя рідної їм закордонної України. І навіть тодї, коли й Україна поволи стала еманципувати ся з під впливу державної великоруської культури, плоди її духового руху слабо знаходили вступ до Галичини.

А про те вже тодї Україна мала великий вплив на лїтературний розвиток галицької Руси, якій піддавала свої ідеї, свої традиції і свій науковий матеріял. Доки той вплив удержував ся, доти й рух між галицькими Русинами яко-тако держав ся не вважаючи на утиск і переслїдуваня з боку міродайних сфер. І хто знає, як би не катастрофа Кирило-Методієвого брацтва в Київі, може й лїтературний рух галицький не був би так знидів і ми не дожили би були до поновного виданя „историчного перекенчицтва Малорусинів“, як каже Богдан Дїдицький, що знайшло вираз в утвореню кружка Зубрицького-Погодина.

Велике щастє для народнього відродженя Галичини, що якраз тодї, коли конституцийні реформи в Австрії викликали в Галичинї щирше полїтичне житє, відновлений народнїй рух на Українї удїлив ся також Галичанам. Бо коли хто, то лиш одна Україна

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

могла заспокоїти інстінктове стремлїнє галицької молодїжи до висшої, справдї живої і народньої дїяльности, могла справити його на добру дорогу і не дати йому вивітріти ся в самих церковно-обрядових демонстраціях.

Придавлений на короткий час деспотичною рукою царя Миколи український народнїй рух, користаючи зі свобіднїщих полїтичних обставин почав тепер розвивати ся з новою енерґією. Тепер він підкріплений історичними і етноґрафічними працями Костомарова та Кулїша став навіть більше упорядкований, більше сьвідомий своїх народнїх і суспільних цїлий. Тай прихильний демократичним ідеям напрямок публичного житя в Росиї в перших роках царюваня Александра II додавав народньому рухови українському богато моральної сили. Випущеного на волю Шевченка приймала Велика Русь як поета народньої свободи і горячого противника кріпосного права з дуже великим поважанєм і щирими симпатіями; „Народнї оповіданя“ Марка Вовчка, написані в сам розгар аґітації проти кріпосного права, переведені Турґеневим на великоруський язик збудили між великоруською публїкою щирий ентузіязм. Вроджений українському рухови демократичний, мужицький напрям не лиш доказував його животність, але й популяризував його між проґресивною верствою російської суспільности.

Сей демократичний напрям удїлив ся скоро й галицькому народньому рухови, увільнив його від полу-мертвої церковної схолястики і надав йому здоровий внутрішний зміст, звертаючи його безпосередно до мужика і мужицьких інтересів.

Як знаємо, симпатії для мужика, демократичні ідеї не були для галицького народнього відродженя річею зовсїм новою. В сю саму сторону братня Україна вже раз звертала його за часів Маркіяна. Ідеї ті були придавлені, але зовсїм не завмирали нїколи. Представники руської інтелїґенції оживлені революцийним рухом 1848 року зараз собі їх пригадали, хоч лиш на хвильку. Тай ширша публїка не без симпатій відносила ся до них у тих часах. Передрукована в 1849 роцї ві Львові Квітчина „Маруся“ дочекала ся в Галичинї в короткім часї двох видань. Навіть в упадку лїтературнім 50-тих років ті ідеї не вигибли і були хоч на стільки сильні, що в значній мірі ослабили противний мужикови і його бесїдї кружок Зубрицького і причинили ся до його упадку. Появляли ся навіть нові письменники, що старались оживити Маркіянові традиції саме в той час, коли загальне знеохоченє додало було не-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ґативному напрямкови Зубрицького таку силу. В Зорі Галицькій 1854 і 1855 року перший раз виступили в літературі галицькій Ксенофонт Климкович і Евгеній Згарський, що в своїх поезіях і оповіданях старали ся разом із старшими народовцями, як автором „Недібраної жінки“, „Недібраного Мужа“, з Й. Лозїнським і иньшими писати народним язиком і не дати загинути прихильним для простого народа стремлїням. Але чи за-для загального упадку і розчарованя, що в 50-тих роках так сильно загнїздило ся було в руській публїцї, чи за-для того, що народнї письменники окрім доброї волї мало що більше вносили в свою діяльність і не годні були перебороти загальну апатію, — досить, що при обновленім житю народнїм із початку 60-тих років безпосередного слїду їх діяльности не було видко. В піднесених проводирями руськими справах демократичних ідей не було.

Все-ж таки діяльність народних письменників 50-тих років богато причинила ся до того, що кружок Зубрицького не зовсїм опанував лїтературний рух; а хоч вони не годні були перешкодити утвореню „сальоново-попівської“ лїтератури, то бодай з початку не дали їй загнати ся там, куди вона хотїла. Найлїпше видно се на типічнім представителю сеї лїтератури, на Богданї Дїдицькім. Між його діяльністю в 50-тих роках, його редаґованєм Зорі Галицької в 52 та 53 роцї, його Отцем Ігнатієм і Конюшим, а його редаґованєм Слова в першій половинї 60-тих років і його Буй-Туром така велика ріжниця, що можна би подумати, що се два зовсїм иньші письменники. Фанатичний прихильник кружка Зубрицького-Погодина не лише сам змяк і свого Буй-Тура заправив хоч гомеопатичними дозами народньої бесїди, але видав поезії Микола Устияновича, ба й поезії Федьковича; в переднїм слові до остатнїх жалував ся навіть на історичне перекинчицтво Русинів, що гонить їх то в польський, то в російський бік і не дає утворити ся самостійному малоруському науковому язикови, та тїшив ся, що і в Галичинї появив ся Федькович, „самородный геній людовои поезіи, который мовъ фениксъ на противоположномъ кранци Малои Руси возлетѣлъ изъ родинныхъ горъ, абы новымъ житьемъ засіяти по надъ пепелища, въ которыхъ скрыто недавно посвятныи останки Тараса Шевченка.“ А в „Слові“ і в видаванім під його й Якова Головацького редакцією „Галичанинї“ 1862 р. поміщувались не лише поезії і патріотичні повісти українських письменників, часто навіть фонетичним правописом Кулїша, але навіть острі по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

літичні статї проти московського централїзму полїтичного й лїтературного. Певне, що до сього причинювало ся багато побічних причин, особливо алїянс старшого поколїня з урядом, але говоріть що хочете, метаморфоза все таки була велика.

Чи вона була щира, чи нї, в те не входимо; констатуємо лише факт. Анї Богдан Дїдицький, анї Яків Головацький, анї нїхто иньший через цїлий сей час не мали відваги чи не хотїли виступити публично і отверто проти демократичного, мужицького руху на Українї, що став тепер переходити і в Галичину. Часто навіть через самого Богдана Дїдицького!

Бо й того не треба забувати, що крім дуже невеличкого числа отвертих противників і отвертих прихильників народнього стремлїня загал галицької публїки не мав у справах лїтературних і народних ясно вироблених понять, які-б могли керувати письменниками і полїтиками галицькими. Виступити рішучо з одною або другою проґрамою значило виставити ся на можливу невдачу і зробити ся неможливим між публїкою. Тим більше мусїли отже письменники старшого поколїня оглядати ся на всї боки, не виступати нїде так різко, щоб зробивши один крок наперед не можна було вже вернути ся назад і більше приватною нїж публичною аґітацією робити для своїх переконань пропаґанду. З сеї також причини випливає та обережність, змінчивість і дволичність у поступуваню старшого поколїня тепер і в слїдуючих кількох роках.

На кождий спосіб демократичний рух, що переходив тепер із України до Галичини, не знаходив між старшим поколїнєм отвертої опозиції, хоч не знаходив і багато отвертих приятелїв. Руська публїка, що з патріотизму приймала кожду книжку писану руським письмом, кожде стремлїнє, скероване проти польських претенсій на руський нарід, приймила також і мужицький напрям у лїтературі, хоч може з меньшими симпатіями, як стремлїнє „книжне“, більш відповідне галицькій атмосфері і безпосередно витворене нею. У декотрих „могіканів“ Маркіянового руху, що лишили ся вірні його традиціям, рух сей будив навіть милі споминки недавної, повної надій бувальщини.

За те серед молодїжи українська лїтература зробила цїлковитий переворот у думках і поглядах. Тут вона майже від разу знайшла рішучих приятелїв і викликала щирий ентузіязм. Але тих молодих людий, до яких безпосередно став доходити вплив із України, було зразу дуже мало. „В роцї 1860 — оповідає один із них,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мб. Володимир Шашкевич — двох тільки було з людий молодших ві Львові, которі вже тоді думали, але тілько думали о принятю українського нарічія за основу дальшого розвитку нашої літератури і о введеню у нас української правописи. Пригадуємо собі як нині, з яким ентузіязмом читали ми тоді переписаних кілька пісень Котляревського, которі яко спадщина нам дістали ся, — або уступи з Шевченкового Кобзаря, которого пильно переписував Танячкевич. Якось тоді переїздив через Львів сердешний наш друг, покійний Бернатович, Українець з тілом і душею. Він їхав з Києва на купелї, опісля в Париж і до Праги. В тісній піддашній комнатці прочитували ми твори великого нашого ґенія Шевченка, подоповнювані з манускриптів рукою покійника і дивлячись на живого живісінького Українця — першого, которого ми пізнали — ми слухали, задержуючи в памяти кожне його слівечко про Тараса, київську громаду, про тамошні порядки, чудували ся красоті його мови — і мужніли. Опісля прибули до Львова п. Заревич, п. Згарський а далї і п. Климкович, і бач, вони були щирими народовцями! А найти в ту пору народовця, который явно і голосно виповідав свою гадку, значило найти який то дорогий брилянт, яку то заховану перлу. Стала нас отже мала громадка, громадка з пятьох людей...“

Розумієть ся, виробивши собі зовсім иньші переконаня про народню літературу і народ, ніж ті, які словом і ділом пропаґувало старше поколїнє, мала ся громадка, повна доброї віри в сьвяте діло, не могла довго ховати ся зі своїми гадками в тіснім кружку. Коли гадки ті мали весь літературний розвиток галицьких Русинів справити на нову, єдино-здорову дорогу, то перша річ була, познайомити галицьку публїку з ними і робити для них пропаґанду. Користаючи з політичної свободи громадка задумала ширити свої ідеї журналїстикою. Саме тоді переїхав був із Самбора до Львова Юліян Лавровський. Довідавшись, що ся громадка хоче поставити незалежний орґан із чистим народно-руським прямованєм, він сам узяв ся за те діло: підпомагав молодих літератів руських грішми і радою; у нього сходила ся громадка на літературні поговірки, і перед нею він складав свою політичну сповідь. Окрім сеї горстки з пятьох людий, що зрештою тоді не мала ще ніякої орґанізації, бував на тих поговірках і др. Осадца, проф. Шараневич, проф. Лавровський і иньші. Радили там про всї важнїщі справи народні, укладали гарні пляни. Задумане було видаванє нового політичного

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

народно-руського орґана „Руська Правда“, щоб енерґічно виступити проти Слова, зложене німецько-руського Словаря і таке иньше. Але пляни розбили ся мабуть через особисті інтереси Юліяна Лавровського.

Тоді молода горстка почала видавати „Вечерницѣ“, те-ж відай з початку за підмогою Лавровського. Основателї нової ґазети і партії поступали з великим тактом і оглядно. Вправдї свою лїтературну проґраму вони поставили досить отверто і ясно. „Насамперед ми запитали себе,“ каже редакція в переднім слові, „хто се ми, і що за народ? Ученї сказали і доказали, що ми словянського дерева, восточної росохи, руського конара, малоруська галуза. Таких галуз, як ми, є більше на словянськім дереві; одні уже посохли, другі марнїють, а третї розбуяли і глоском ростуть, процвитають. Ми собі в других — марнїємо, а понад нашою галузою, із давна ломаною і загуканою сильними вихрами, росте близька великоруська сестриця так пишно та буйно, що з-за неї нїхто уже нашої і не бачить. Тому-то деякий і каже: руський конар — то одна галуза. А вони і не бачуть, що наша бідолашня на силу витягає рамена, щоб і на неї ясне сонечко цїлим своїм видом, та не крізь сестрине листє, подивило ся; вона-б і віджила... Що теє сонце, від которого відживають народи і приходять опять до гаразду і сили — є саме просьвіченіє, то уже всякий знає. За просьвіченієм довжен і наш малоруський народ прийти колись єще до своєї долї і осягнути в людськім мірі своє призначенє.. Кождий народ говорить своїм язиком, кожда галуза на племеннім дереві є народом, кождий нарід і язик уважати належить за недїлежну цїлість, хоч би на нїй замічати було ще иньшії вітки і гилечки. Такий то вам і той наш малоруський народ. Зріс він собі на свою питоменну стать, як кождий иньший; єго такого виховало время, і уже єму зрости ся з яким небудь иньшим народом не зможно. З єго особним розвоєм розвив ся і єго язик — самостатно, а з того єго питоменного язика має розвити ся єго письменная словесность, на которій єму належить подати просьвіченіє. Се є головна гадка, на якій основує ся наше дїло. Ми загадали видавати письмо для образованя руського народнього язика в письменности, котора повинна як найблизша бути живому народньому слову...“

В осібних статях редакція обіцювала виложити, в який спосіб гадає осягнути свою цїль. Се треба було тим конечнїще зробити, бо не вважаючи на своє умірковапє вона в старшім поколїню ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кликала була вправді затаєне, але тим більше невдоволенє. Що прихильники засади „руський конар, то одна галуза“ не могли симпатизувати з новими гадками, се кождий розуміє, хто собі пригадає, з якою погордою „отаман Погодинської кольонії“ Денис Зубрицький дивив ся на народ, народню бесіду і просьвіту. Але не меньше невдоволені були й апостоли „тверезої науковости“, як каже Дідицький, які вироблюючи малоруський науковий язик зробили з нього дивоглядну мішанину, де всьо було окрім „тверезости“ та „науковости“. Проти обох сих кружків звернені були опублїковані в першім річнику Вечерниць одна за другою статї: „Народ і словесность“, „Руський язик“, „Небувальщина тай невидальщина“, „Гадки ученого о руській словесности“, де з тим запасом наукового образованя, на який могла здобути ся тодїшня галицька молодїж, доказувано самостійність малоруського язика в родинї язиків славянських і конечність розвивати відроджене письменство малоруського народа в язиці малоруського мужика. Хоч без великої оріґінальности, але з тим більшою іронїєю написана статя „Руський язик“, де автор боронить самостійність руського народнього язика від польського і великоруського словами „Розправи о южноруськім язиці“ Якова Головацького, який сам від давна вже вирік ся був своїх народнїх переконань і тепер у часах Вечерниць належав до завзятих противників малоруської самостійности, хоч, як усї противники народа, крив ся зі своїми гадками, і навіть писав українофільські листи до петербурської Основи. Свої змаганя старали ся зрештою Вечерниці навязати до традицій Маркіянових, надіючись таким способом, а також і умірковавєм своїм позискати собі здоровіщу частину осьвіченої руської публїки. Се їм по части удало ся, коли судити по числї передплатників, яких вони мали в першім роцї коло 900.

Певне, що ті лїтературно-язикові статї мали також вплив і на молодїж і причинили ся до виясненя лїтературних відносин Русинів до польського і великоруського народа. Але самі собою вони не могли би були зробити того перевороту в переконанях молодшого поколїня, який відвернув його від поглядів поколїня старшого і виробив із нього в короткім часї відрубну партію. Не було в них тої глибокої оріґінальности, того огню, що пориває за собою і своєю внутрішною силою ломить вкорінені старі погляди і на місцї їх ставить нові ідеї. „Нам треба писати по народньому, по мужицьки, бо ми мужицький народ“, була головна гадка сих

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

статей. Не вважаючи на Маркіянову діяльність анї на те, що гадка ся не була зовсїм нова, нас молодих людий вона зразу дуже здивувала. Писати по мужицьки? Яке нам дїло було до мужиків? Кождий знав, що між иньшими людьми є на сьвітї також мужики, кождий бачив їх що-дня, але що він мав спільного з ними? Положенє мужика і по знесеню панщини не багато поправило ся, його соціяльне і полїтичне упослїдженє робило на нас таке саме вражінє, як і на наших батьків. Ми бачили, як мужик у нїмій покорі хилив ся перед кождим чоловіком із „вищого“ стану; ми знали, що ми паничі, бо так називав нас мужик; ми надіяли ся, що й самі колись будемо „ксьондзами“ або панами і мужик і перед нами буде в покорі хилити ся; ми були переконані, що так воно мусить і повинно бути. Нїхто доси не казав нам нїчого иньшого.

Правда, в наших руках були видані недавно поезії Федьковича, що швидко став найпопулярнїщим галицьким поетом. Може то особливо ми, молоді, дуже полюбили його задля того, що він, хоч слабо і несьміливо, вдарив у симпатичну, живу струну, що його устами перший раз заговорив до нас чоловік, якого серце „сардаком ся крило, під бланев ся кохало, під ременем било.“ Сердечним, тужливим голосом скаржив ся він на недолю, на тяжкі обставини житя що не дають йому як слїд жити, за тїсні на його серце і душу. Але в його поезіях пробивала ся більш індівідуальна недоля поета; а там, де він відкривав перед нашими очима картини народнього житя, картини ті тримали ся в тїсних рамках жовнярських злиднїв і слабо звязані були з загальним положенєм народа. Тому-то й не зробив він глубшого впливу і так само як Вечерницї не годен був викликати перевороту.

Переворот у поглядах молодїжи зробив аж могучий талант Шевченка. Тепер і гадки Вечерниць не показали ся нам дивними, і Федьковичеві піснї ми побачили в правдивім сьвітлї. Внутрішний неспокій, інстинктове невдоволенє зникло як роса перед сонцем. Новий, нечуваний сьвіт отворив ся нам із „Кобзаря“ і молоде, сьвіже, незопсоване серце від разу полюбило його. Зовсїм инакшим показав ся нам тепер мужик. Погорджений і зневажаний до недавна він нараз піднїс ся на висоту народнього ідеалу і став в очах молодїжи нїмим, довготерпливим мучеником, якого всї били, катували, надуживали, а який своєю довговіковою боротьбою за свободу, за віру і правду уратував перед судом історії честь укра-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

їнського імени. Не мужик нам, а ми мужикови повинні були служити, не мужик, а ми заслугували на погорду і зневагу.

Чого ми так довго не знали сеї великої правди і замісь під мужицькою стріхою шукали свого народа в давних розвалинах князівських замків, між боярами та владиками, між усякими Владимірами, Игорями та Данилами? Бо так нас учило старше поколїнє і його література. І ми почули глубоку ненависть до всїх тих людий і книжок, що наш розум кормили такими гадками. Читаючи Шевченкові поезії, нам тепер хиба те було дивно, як ми могли від разу не пізнати ся на нашій дотеперішній літературі і брати за поважні літературні роботи те, що не варто було шматка того паперу, на якім було надруковане...

Все наше дотеперішнє поведенє видало ся нам якимось великим народним гріхом, якого не можна инакше відкупити, як лиш безмежною любовю до того скривдженого мужицького народа. Щирість молодих душ, які так швидко і міцно прилипли до нової правди, показувала, який здоровий і неспожитий іще цїлий наш нарід. Без проводу, без науки, в глухім занедбанім кінчику руської землї молодїж розбуджена голосною кобзою поета встигла прорвати грубу греблю схолястичного неуцтва і пробрати ся в атмосферу якогось ширшого, людського житя, хоч троха похожого на житє европейське, яке до руської дитини в Галичинї майже нїколи не доходило, і про яке нїхто у нас не мав найменьшого понятя.

Шевченко для тодїшнього поколїня був не тільки великим поетом, але й істориком, із якого всї вчились своєї історії. А мав він тим більший вплив, бо рідко де можна було його дістати. Надрукованих поезій було лише стілько, що в Вечерницях. Решту кождий мусїв переписувати собі з присланих зі Львова відписів. Де не-де лише видко було петербурські передруки з Кобзаря. Коли з'явив ся був 1863 чи 64 року в Станїславі один екземпляр „Гайдамаків", присланий одному школяреви якимсь добрим чоловіком зі Львова, то його за пару день майже на шматки рознесли. Всїм годї було дати нараз прочитати і за властителем тягнув ся все по школї цїлий рій хлопцїв, яким він на голос мусїв читати цїлу поему, поки не охрип. Потому виривав йому другий книжчину з рук, і на корідорі в ґімназії, або на вулици, або де будь, зачинав читати далї... Всїх голосна Муза великого поета як клїщами тягла до себе і всї ми тодї поробили ся горячими хлопоманами. Аж дивно згадати, як одна ґазета і кілька книжочок у короткім часї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

перевернули весь наш сьвітогляд до гори ногами і зробили формальну революцію в наших головах.

Точного наукового корму молодїжи нї звідки було брати. Наукових книжок тодї і на лїкарство не знайшов би нїхто. Кормилась отже молодїж переважно поезією і белєтристикою, оповіданями Федьковича, Вовчка і Квітки, яких одначе також досить тяжко було дістати. Лиш часом дістав ся декому то який том Записок о Южной Руси, то яка книжка Основи, то Маркевича Исторія Малороссіи, то Костомарова Богданъ Хмельницкій. Найщасливішою в сьому оглядї була ще ґімназія Самбірська і Перемишль. Решта молодїжи мусїла помагати собі то переписуваними історичними думами, то фраґментарними виписами з якої будь книжки про українську історію. Та молодїж помагала собі як могла. Не так у холодних наукових розправах, як більше в пориваючих серце і фантазію поетичних творах шукала і знаходила вона заспокоєнє своїх духових потреб. Українські оповіданя показували їй теперішнїй мужицький сьвіт і то до слїз поривали описуючи злиденне житє робучого чоловіка, то чаром напоювали малюючи іділлїю сїльського житя. А історичні думи, а особливо Шевченкові поезії майже живими клали перед її очи героїв козацьких, що бороли ся за свободу свого народа, терпіли і умирали за нього. І всї сї книжки, із мужиками і козаками, із іділлїями і глубокою журбою, із веселим сьміхом і гіркими сльозами, із бренькотом шабель і потоками крови зливали ся в її душі в один хаотичний образ і перемішували ся так, що нїчого виразного не можна було в них розпізнати. Але цїлий той хаос преспокійно уживав ся в молодих головах. Він був сам у собі самостійним сьвітом, повним пишних іллюзій, поетичної краси і як раз відповідав настроєви молодїжи, яка так липне до всього, що через свою неясність лишає вільний простір фантазії, чого розумом не можна зрозуміти, а хиба лиш серцем відчути.

Одно лиш було ясне молодїжи: що всї дотеперішнї змаганя галицькі для освободженя народа не робили ся так як треба, бо не було нїкого, хто-б у ті змаганя кинув здорову гадку, хто-б тлїючу в душах щирих людий искру любови розпалив і загрів до щирої громадської роботи... Аж Шевченко показав ту дорогу, якою мож дійти до народньої свободи. І молодїж, зрозумівши серцем ту дорогу, посьвятить себе совісній працї народнього освободженя і просьвітою і патріотичними змаганями підойме нарід із

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

погибелї. Вона почувала ся до сил — перебороти усї трудности, які стояли їй на дорозї і на всї перешкоди відповідала енерґічними словами: „Дамо собі раду, як схочемо дати“.

І як поезією кормила своє серце і свої ідеали, так і поезією відзивалась до сьвіта, говорила до себе і до других. Поетичними словами вона й дала відповідь Шевченкови устами Климковича, який вірнїсїнько представив у піснї „На вічну память Тарасови“ душевний настрій і полїтичну ісповідь галицької молодїжи, що виливав ся лише в загальних чутях і ще не вспіла виробити ся в ясно сформуловану проґраму. Пісня ся була свого часу дуже популярна і цїнилась майже на рівнї з поезіями Шевченка. Усї майже знали її на память і деклямували, бо всї знаходили в нїй вірний образ того, що самі гадали. Тому я й подам важнїйші уступи з неї, хоч може сього не повинно бути:

Сходило сонце, заходило:
Воно не гріло, не сьвітило, —
Його не бачили у нас...
Явив ся віщий наш Тарас
І бач! заплакана родина
Всьміхнула ся у перший раз,
І нинї стало жити в нас:
В умі засьяло, бєть ся в груди, —
Є гадка, є серце, є люди!

Як сам нарід винен свому горю, бо сам віддав ся ворогам на поталу, самі люди відцурались свого роду, ті Москвою повернулись, ті Ляхами стали, так сам він і зможе піднести ся зі свого упадку, коли полюбить свободу, яку кождий може досягнути, хто її щиро бажає, коли пробудить ся з довгого сну. А коли нарід стане свобідний, то чия се заслуга? А вже-ж Шевченкова.

Твоя отсе, наш Тарасе,
Твоя отсе слава!
За се-ж тебе вся родина
Батеньком назвала;
За се-ж колись твоя слава
Піде на край сьвіта,
Що ти збавив од затрати
Свій люд, свої дїти,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що сиріток розійдущих
Зібрав у громаду
Що ми таки свому лиху
Дамо колись раду...
Дамо йому раду, дамо — хоть би всюди,
На сьвіті, край сьвіта знікчемніли люди,
Здоптали всю правду, зрекли ся свободи;
Дамо йому раду, — хотя-б всї народи
Невольні на вольних хотїли вставати;
Дамо йому раду — як схочемо дати!
Хиба що остатнїй із руського люду
Одцураєсь роду і правду забуде,
Забуде одвічний завіт України, —
Тодї хай загине — хай люд той загине,
Слїду не оставить... хай звалять ся гори,
Днїпро нехай висхне, і виступить море,
Й затопить ті люди — бездушні потвори!
Но доки на горах, край моря і в полї
Народ наш великий, пропащий без долї
Живе-проживає милуючи правду —
Дамо собі раду, дамо собі раду!
І — з попелу фенїкс — з тієї руїни
Таки ще воскресне доля України!

І як би того жару, який підсипувала під молоді душі Шевченкова муза, ще було за мало, і наш Федькович став обертати ся до молодїжи з патріотичними зазивами. Під впливом Шевченка розвив ся й його поетичний талант, став більше сьвідомий і розширив свій поетичний виднокруг. Поезії, які він написав тепер, в часї Вечерниць і початків народнього руху в Галичинї, найкращі, які коли-будь вийшли з під його пера. З щирою симпатією молодїж читала його рукописні і друковані поеми, з гордощами називала його галицьким Шевченком, своїм дорогим Кобзарем. Не стояв він так високо над нею як Шевченко, бо й сам він як і вона називав його своїм „Татом“; але й він був немалий талант, показав, що й наш маленький куток годен породити правдивих поетів, і тим підіймав нас у наших власних очах. Тому то й він знаходив у молодїжи щирий відгомін, коли співав:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Доки маю сьвітом нудить,
Доки маю люди гудить,
Доки маю дожидати,
Заки Галич зможе встати?
Тай чи встане, чи не встане?
Ліпше сам я рано встану,
А сповівшись щиро Богу,
Займу воли круторогі,
Тай з'орю гори, долину,
З'орю свою Буковину,
Як наш Тарас, як мій Тато
Научив мене орати;
І віру, любов, надію
Буковинов скрізь посію.

(Далї буде.

Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ІМ. ГРУШЕВСЬКОГО

Біля моря — між Басками.

I.

Поки то з його вирвеш ся, з отого Парижу!... І тільки тоді, як вже вирвеш ся, то почуєш, який то у йому чоловік робить ся втомлений. Нема мабуть міста на сьвіті, окрім може Лондона або Ню-Йорка, де-б так переїдало, так нівечило чоловіка, як у Парижі... Не у тому Парижі, куди пани їздять гуляти та розкидати не ними зароблені гроші, а в тому, що працює без відпочинку, що не має часу й глянути на усї оті дива, на які приїздять дивитись із усїх кінців сьвіта. Втомлює у Парижі усе: і крик і гамір на улицях і неперестанний рух того люду, що біжить по них, поспішаючись щоб здобути хто хоч шмат хлїба, хто — гроший, а хто — ще більше гроший; втомлює й те, що трохи не на кождому ступні треба стерегти ся, щоб тебе не переїхало яким небудь скаженим автомобілем або ще більше скаженим возом, що поспішаєть ся з молоком або з мясом... А найбільш усього втомлює у Парижі праця, тяжка, незмірно тяжка праця, праця на випередки, така праця, про яку ми славянські люди не маємо досї нїякої й гадки. Тут треба робити швидко, бо чекати на тебе нїхто не стане, треба робити багато, бо зараз знайдеть ся такий, що зробить більше, треба робити добре, бо тут аби-як нїхто не робить і той хто зробить краще, той і стане на твоє місце. І так у всьому — чи се простий робітник, чи ремесник, чи купець, чи вчений, чи який урядник — усе одно... на кого не подивиш ся — тільки дивуєш ся тому, як то чоловік тут може багато і швидко і гарно і так уміючи зробити... так зробити, як не вміють іще, та не скоро й

Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

умітимуть робити у нас... Та инакше й не можна, — се величезна, незмірна машина, де усе одно до одного приробленo, усе одно одного чепляєть ся, де ніщо не може зупинитись, де кождого тягне з переду і штовхає з заду, де не має і не може бути відпочинку... І раз чоловік устряв у се машинне життє — його закрутить, понесе, він уже собі не господар, він навіть не чує вже, що він і втомлений... І тільки тоді, як часом вирвеш ся з Парижу, тоді тільки почуєш, щó він із тебе зробив...

А поїзд біжить собі, посуваючись потроху на захід... ще кілька годин, і опинимось коло океану, коло тієї „великої води", куди ховаєть ся сонце і яка завдавала стільки думок нашим колишнім прапрадідам. От уже й Сомюр... величезний зелізний міст через Луару, чийсь старинний замок, широкі розлогі поля, багато вже винограду. Се вже не околиці Парижа, де усе так чи инакше нагадує велике місто — тут ширше й спокійнійше. Навкруги балки з лісочками, по полях купами дерева і де-не-де наші тополі. Зовсім як у нашій південній Київщині! Тільки земля трохи не та, та не так вона й оброблена. Земля жовта, глини багато; по дорозі видно перерізані залізницею скелі глинястого лупцю, багато каміння — і тільки зверху трошки, на яку четверть, півтора — не більше, трохи чорнійшої землі. Ріля жовта, а то й червона, як цегла. Наш хлібороб мабуть би тут тільки потилицю чухав, а у них нічого — гарна пшениця і чим далі тим більше винограду. Французький салдат, що сидить біля мене у ваґоні, — настоящий хлібороб: тільки про те й дума, як би спекатись тієї служби, та знов вернутись до свого поля, — каже, що багато роблять дуже хорошого білого вина. Біда тільки, що пшениця місцями дуже іржею попсована — цілі лани стоять такі почорнілі, мов би їх огнем попалило. Чимало гречки, пшенички (кукурудзи), картошки, багато капусти, свиріпи, де-не-де мак, гороху, трохи, бобу. Вівси не дуже гарні — рідкуваті, і колос не дуже рясний.

Сінокосу не багато, а досить гарний — більше сіяний, а то й простий, такий таки як і у нас, тільки трава не та, багато низша і пліхша. І копиці такі-ж як і у нас, а косити не вміють: так рядки й знать — драбинками. Дивлюсь оце — й косять люди зовсім мов тії кацапи: мах, мах, мах... Тим то воно у них так і виходить; та де-ж їм було й вивчитись — хиба у них такі степи, як у нас?!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Камяної огорожі по полях не видно, межі пообсаджувані деревами й кущами. Річечки й канавки скрізь пооброблювані, камінням пообкладувані, пообсаджувані здовж тополями. Дороги гарні — куди нам до таких доріг, — навіть зовсім маленька доріжка між ланами і тая убита камінням, обсаджена деревами, містки скрізь камяні, здовж доріг рови покопані, те-ж викладені камінням. Навкруги скрізь ліски невеличкі і дуже доглядані. Дерево — більше дуб, грабина, ясінь, чимало акації, по полях більше яблуні, горіха волоського багацько, черешень, часами персики (брусквиня) і морелї. І росте воно не аби як, як йому біг дав, а дуже доглядане і дуже оброблене. На полї кожде дерево таким робом виправлене, щоб віти йшли не до гори, а вширш, парасолею, а яке дерево біля стїни — то віти витягнуті по обидва боки здовж муру і поприв'язувані, і дерево виходить зовсїм плоске і наче приліплене до стїни: йому й вітер не ушкодить і тепла більше від муру. Дрібна ростина така, сказать, як і у нас. Ось поузбіч залїзницї видно деревій, кашку, дрік, звіробой і дикий мак — якийсь жовтогарячий, аж рудий і дуже маленький — багато його, чимало й папороті.

І хоч би тобі хоч одна яка птиця! От уже зовсїм над вечір, а з самісїнького Парижа хоч би тобі одного горобця побачив, тільки й бачив що одно якесь гнїздечко під стріхою на якійсь то стациї. Нема птицї — і се не у самій тільки Франциї, а мабуть чи не скрізь по всїй західній Европі — більш або меньш звичайно! Се перше, що кидаєть ся у вічи кождому, хто їде з наших країв. І навіть там, де лїси великі, от як наприклад у Швайцарії, або що — і там її не багато, далеко не стільки як у нас на Українї і далї по східнїх сторонах. Чи її повибивано усю, чи їй плодити ся нїде, чи нїчого їсти — хто-ж її зна, мабуть усього по троху, а тільки її нема тай годї, аж сумно якось. У Парижі горобців досить багато, і по великих парках і так по садках, навіть по вулицях: їх там не бють, а навіть дуже кохають і кождий кидає їм їсти. От і у мене у Парижі вони завше товчуть ся на балконцї, так позвикали, що й не боять ся зовсїм, деякі навіть і у хату застрибують, як сидиш собі тихенько та пишеш. А по великих городах, то вони ще живлять ся і від иньшої птицї: там по озерцях багато держать лебедів, качок усяких і иньшої водяної та болотяної птицї — і усї її годують, приносять хлїба, як ідуть гуляти, найбільше дїтвора; а горобцї й собі тут — кидають ся й хапа-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ють поки великий птах повернеть ся щоб дістати. Не займають їх — то вони собі й живуть. А так по полях та по лїсах зовсїм не видно птиці.

Не багато побачиш їдучи зелїзницею, а усе-ж таки як дивитись, то де-що у очи й вскочить. От хоч би й скот видно по полях та по дорогах. Худоба добра, не дуже велика на зріст, але здорова, сильна, сита і добре доглядана; якоїсь осібної породи — уся як одно — рудовато-сїра з невеликими рогами. Конї великі і не дуже гладкі — видно що у роботї — а де-не-де трапляють ся й величезні нормандські возовики, перед якими наша знївечена маленька українська конячка видаєть ся мов яка небудь миша. Лихо, який у нас той скот понївечений, зовсїм нї на що звів ся! Років з двацять або й більше тому їхав я з Швайцарії до Київа з жінкою і своїм більшеньким хлопцем — йому тодї 5 років чи що було. То дитина як побачила у Радзївілові наших селянських коний, то не хотїла й няти віри, що се конї дорослі: „Чого се, каже, батьку, тут на маленьких лошятках їздять?“

Села видно дуже часто, а хутори, чи по тамошньому ферми ще частїйше. Тут не побачиш такого рівного безлюдного поля як у нас, що тільки з краю де небудь синїє лїсок, або манячить яка небудь далека церковка. Тут не то: скрізь порозкидувані хуторцї, скрізь червонїють черепяні дахи, і людий більше — і більше тїсноти. По селах хати стоять улицями, притулені одна до одної, от так як у нас по великих містах. По хуторах — вільнїйше: хати стоять поодиноко, або невеличкими купками. Усї хати камяні, з камяними коминами, з черепяними дахами; у біднїйших людий такі як у нас у Подольщинї, вимазані вапном, біленькі, досить чепурні. У заможнїйших — далеко краще, у два поверхи, і обійстя усе гарне — як у нашого доброго полупанка — тільки далеко огряднїйше. Видно, що се не примхи, а господарство: воно й скотинї хлїв будує такий як і собі хату. Побудовані хати не так як у нас, усї на один вид, однаково, а є усякі: і такі як у нас на дві половини — у однїй люди живуть, а у другій не комора, як у нас, а стайня задля скотини, — і у два поверхи: знизу стайня, а зверху хата, і такі що стайня приліплена з боку, і такі що хата окрімно, а обійстя навкруги. Чим далї на захід до моря, тим більше трапляють ся великі хати зліплені з двох, трьох, а иноді й більше хат, що одна до одної помалу пристроювались. Садків не видно, квітки більше на вікнах, або до стїни пущені — земля

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дорога дуже! Колодязї зовсїм не такі як у нас — пообкладувані каміннєм, з камяною-ж цямриною. Воду тягають цебром на зелїзнім вальцї з комсом, або так із ручкою, а зверху ще й дашок невеличкий зроблено, щоб валець від дощу не псував ся, не ржавів. У нас такі колодязї хиба у Бесарабії побачиш, або у Криму, та по нїмецьких кольонїях коло Одеси. Де-не-де білїють вітряки — те-ж таки зовсїм не такі як у нас: високі, муровані з каміння, крутить ся у їх верх, крил четверо або шестеро — не більше, дуже огрядні й великі - мабуть чимало коштують. Возів таких як у нас, або великих нїмецьких хур тут зовсїм по дорогах не видно, а за усе править короткий хоч і досить широкий візок на двох колесах. Так як на його дивитись, то він і не великий, а як повідкидать задок та передок, та покласти довгу вію, то на йому можна трохи не цїлу скирту сїна звезти. Возять більше волами, а то великими нормандськими кіньми, запрягаючи їх удовж по одному, по двоє, по троє й більше — як що важке. На двох колесах такий віз іде багато лекше і везе далеко більше нїж наш, — тільки до нього вже не наших маленьтих конячок треба.

На що не подивись — зараз видно, що тутешнї селяни — люди заможні, мають на чому робити і мають чим робити — не те що по наших сторонах. Тільки-ж не треба забувати й того, що тутешнї селяни зовсїм не те що наші і рівняти їх до наших зовсїм не можна. Були й вони колись трохи не такими-ж як і наші кріпаками, але визволились із кріпацтва далеко ранїйше, а за великої революції 1793 р. після того, як багацько панів повтїкало із Франції і їх добра розпродувались, декотрі з селян, хто мав гроші або зумів їх здобути, покупили собі землї — решта-ж мусїла йти до них у найми, або кидати хлїборобство і робити по фабриках та заводах. Отим-то сїльський люд у Франциї такий заможний і коли його можна рівняти до нашого то хиба тільки до багатих козаків, або полупанків. Тай люду того не дуже багато, бо з заможної сїльської сїм'ї далеко не всї дїти зістають ся хлїборобами, звичайно буває так, що господарства не дїлять, а один старший або молодший син (який де звичай) бере собі землю і усе господарство, а иньшим сплачує ратами їх пайку. В остатнї часи дійшло у Франциї навіть до того, що у селян дуже рідко буває більше як двоє дїтий. За те у Франциї дуже багато зовсїм нїчого не маючого бідного люду, що живе тільки зі своєї щоденної працї, такого люду, якого у нас поки-що ще не дуже багато. Тільки втї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шатись сим те-ж таки нема чого бо як прирівняти тутешнього простого наймита до нашого селянина, то виходить, що його доля все-ж таки краща — і далеко краща — дарма, що він не має ні хати, ні землї, ніякого господарства. У цілій Франциї не знайдете чоловіка, щоб не знаючи з роду ніякої постелї спав на голій лаві підмостивши кожуха, або щоб їв самий хлїб із цибулею та зі сьвятою водицею. Який би не був чоловік убогий у Франциї, а все-ж таки він має постїль — дійсну постїль із подушками, простиралами, ковдрою — як слїд, їсть що дня мясо, пє вино або сидр. Тим то їх і пяними ніколи не побачиш, бо вони горілки не дуже вживають, тай на що їм горілка тая, коли є вино, або сидр, або пиво, і може собі випити до кождої їжі.

Люди роблять у полї у сорочках, білих штанях і брилях соломяних. Здалеку зовсїм як і наші, часом ще й пояс червоний. Тільки штани хиба не такі широкі як у нас. Народ крепкий, здоровий, запалений сонцем, на зріст не дуже великий, але міцний, більше чорнявий — білявих тут рідко де побачиш. І пани навіть не такі як у Парижі, більше пикаті, а трапляють ся часом і такі, що от хоч заприсягтись, що бачив його десь на одеській зелїзницї. От хоч би сей, що зараз пройшов коло мене мимо вікна: товстий, пикатий, морда червона, трохи не лусне, ще й одягнений у довгу чесунчову халамиду — зовсїм наш степовий поміщик, навіть і ніс картошкою. І їх тут чимало видно оттаких халамидників.

Після полудня люди сплять у полї, спочивають — так як і у нас. Та хоч би тобі де під деревом, або що, — ні, просто так на сонцї, хоч би й до дерева недалеко. Тай то сказать: воно у них і не пече дуже, так як наше — море недалеко. Тим то у них у лїтку холоднїйше, а у зимі далеко теплїйше ніж у нас.

А поїзд усе наближаєть ся на захід. От уже видно й похилє деревя — і усе в один бік, на східню сторону — се від вітру з моря. Аж чудно дивитись — се ще мене колись на острові Джерсеї здивувало: кожде дерево, неначе його великим вітром пригнуло, — і само похилене на бік і усї віти повернені в один бік. Такечки вони виростають, такечки й стоять. Море вже зовсїм недалеко. І копицї — то були копицї зовсїм як у нас, — а тут їх кладуть уже не так, а боком, і усї снопи на один бік, колосєм до сходу, щоб вітром не порозносило. І земля вже не та: або пісок, або земля зовсїм сїра, часом зовсїм темна і уся засїяна маленькими камінцями та черепашками. Скрізь рівчаки покопані і пороблено

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

так, щоб із горбків вода у дощ текла не туди, куди їй прийдеть ся, а по рівчаках, туди куди треба хліборобови. Де-не-де вже видно літають і ластівки. Вівці усі білі — мабуть порода вже наближуєть ся до еспанської. Хати дуже великі і дуже поштуковані, позліплювані з кількох хаток. Спитавсь я у чоловіка, що сів біля мене у ваґоні, а він і каже, що то або від того що скоту багато, або тим, що дуже велика сім'я, бо тут сем'ї не ділять ся як у нас, а так як у Сербів, або місцями у Московщині — жонаті сини живуть із батьками і сім'я складаєть ся з кількох семей — і усі живуть у одній господі. І каже, що коли часом так прийдеть ся, що поставлять молодим осібну хату, то господарство усе-ж таки спільне, не ділять ні землї, нічого, а усе у спілку.

От здалеку блиснуло й море — отсе вже й Royan. Треба буде пересїдати до другого поїзду і їхати — назад! Мабуть і тут теж — тільки ворони та пани навпростець літають. Менї треба їхати на Бордо, а я мусїв заїхати аж сюди і звідси вже звернути на Бордо в об'їзд — бо так дешевше виходить, хоч і довше. Ну, та менї се однаково, ще навіть і краще: більше проїдеш, більше й побачиш. Особливо як оттак їдучи собі на самотї нї з ким не балакаєш, дивиш ся собі навкруги, та у книжечку й заводиш.

У Бордо довело ся приїхати зовсїм уже по ночі. Переночувавши в маленькому готелї, другого дня пішов оглядати місто, а найбільш подивитись музеї. Дуже велике і гарне місто, і хоч французьке, а дуже мало подібне до Парижа. Нї крику того, нї галасу, нї біганини, нїщо не блищить, не кидаєть ся у очи, а скрізь видно спокійну працю, великий промисловий і торговельний рух. Особливо бачиш се у самому торговельному осередку Бордо, на пристанї коло Ґаронни. Величезна ріка, — скорійше лиман, нїж ріка — трохи не у два рази ширше нашого старого Днїпра, уся застановлена великими кораблями. пароходами, суднами усякими; до річки підходить і зелїзниця. Довгошиї парові гаки, мов які небудь велетнї-чаплї запускають свої дзьоби у глибокі нутра кораблїв, витягають звідти величезні паки усякого товару, плавним рухом повертують ся на пів-круга і спокійно й обережно складають свою вагу на вози зелїзницї; або беруть із зелїзницї зразу по пів-десятка, або й більше бочок (куф), так-же легко і якось поважно підіймають їх до гори, повертують ся і потихеньку спускають їх у широко роззявлені черева кораблїв. Се — Бордо посила усьому сьвітови своє добре вино. І нїхто тут не бігає, нїхто не кричить,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ніхто ні з чим не набиваєть ся, а усе йде тихо й поважно як і усі великі сьвітові процеси. Таке побачите і у льондонських доках, у Марсилії, таке я бачив навіть у Ґенуї і потім у Антверпені. Те-ж саме і по улицях, скрізь по цілому місті: тут зараз видно, що се місто не виробляє на увесь сьвіт дамських капелюхів, штучних квіток, рукавичок, або тих блискучих і нінащо не потрібних цяцьок, що звуть ся дуже докладно articles de Paris. Тай гулящого люду тут не видно, і нарід не такий вилизаний і вимуштрований як у Парижі, і на виді у кождого не написано, що він тільки й нюха як би що вхопити та проковтнути. Навіть і поліцейські сержанти не мають тут такої самодержавної постаті як у Парижи — а так, як і иньші люди. Мабуть і настоящої републіки (не на словах, а у життю) тут більше; хоч тут і меньше чути Марсельєзи, за то зовсім не чути Boże tzara krani!

Одначе роздивлюватись дуже довго не було коли. Треба було заглянути у старинний ґотський собор, та попоївши, після полудня, зараз же поспішатись до музею, із за котрого я більше й зупинивсь у Бордо. Музей археольоґічно-етноґрафічний — не дуже великий, але дуже старанно дібраний і розумно розстановлений. І знов таки не те, що у Парижі. День як раз був такий що музей був зачинений. Я й злякавсь був уже, що нічого не побачу, коли дивлюсь — на дверях написано, що чужоземці можуть дивитись щодня, треба тільки задзвонити, щоб відчинили. От торкнув я за дзвінок: замісь якого небудь париського пикатого консєржа з ґенеральською постаттю відчинила мені якась підстаркувата вже жінка, зараз-же принесла ключі і так гарно і ввічливо запросила мене увійти, що я навіть і з кишені не виймав того листу до директора, що на усяк случай був у мене з Парижа від одного дуже поважного професора. Показала мені: „Оттут те стоїть, а тут те. Дивіть ся, будьте ласкаві!“ а сама й пішла собі, покинувши мене на самоті, без ніякого догляду.

Подивитись було на що. У перших двох салях збірки передісторичні: камяні сокири, скребки, ножі, стрілки. Хоч мені після Сен-Жерменського музею, трохи не найкращого на цілому сьвіті і не легко було знайти що небудь особливо цікавого, але й тут мені довелось ще раз пересьвідчитись у тому що нема мабуть ні одного навіть убогенького музейчика, нема ні одної навіть невеличкої збірки, яку можна було-б нехтувати, скрізь знайдеть ся що небудь цікавого і корисного. От і тут між річами знайденими

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

біля Бордо я побачив наприклад дуже гарненькі кремяні стрілки з під Періґору, трохи повищерблювані з одного боку, щоб лекше було привязувати до палїчок, і ще кращі кремяні скалочки з одного або з обох боків зубчасті, які мабуть потрібні були до роботи коло яких небудь дуже тонких кістяних виробів — голок, шпильок, стрілок, гарпунів, або що. У шафах по стїнах і у других селях дуже великі і досить гарні збірки етноґрафічних річий. Тут особливо хороша збірка музичного струменту: дуже гарна бандура з острова Яви, цимбали зроблені з лушпайок великих кокосових горіхів і зовсїм нехитра гарфа з Нової Каледонії — просто видовбана з дерева коробка з зігнутою палїчкою, до якої поприв'язувані струни. З иньших річий особливо кидають ся у очи великі пальмові боги з Гебридських островів і особливо дві голови від тамошнїх мумій. Се ново-гебридські люди так обробляють голови своїх ворогів: вони печуть їх у жару, потім мясо виїдають, витягають особливою довгою ложечкою мозок і те-ж їдять, а обчищений таким робом череп обкладають глиною скрізь де було мясо, висушують і розмальовують так як небіжчик був розмальований за життя. Оттак пооброблюють голови, тай держать на спомин своєї вояцької слави. Головки сї найбільше цікаві тим, що черепи у них дуже продовгуваті, бо у сїх дикунів, як і у деяких иньших є звичай здавлювати головки дїтям, увязуючи їх міцно у лубки — щоб красивійші були. Є там ще сережки з добрий полумисок завбільшки з Маркиських островів і дуже гарний дукач із білого мармуру на низцї намиста: се на Ляперузовому острові тамошнї урядники носять на грудях, мов наші свої звізди та медалї.

Ну от роздивившись та понамальовувавши собі у книжечку, що було більше цікавого, треба було поспішатись і на зелїзницю. Дорога з Бордо йде вже просто на південь. Зараз же за містом уже бачиш велику зміну краєвиду: починають ся піски, досить рівний степ, де-не-де невеличкі горбки з гарненькими округлими сосонками, що трохи нагадують уже чудову італїйську пінїю. Степові місця — степові й звичаї. Скрізь уздовж зелїзницї видно попалену траву. Тут її не косять (бурян мабуть), а просто випалюють. Земля вже не така оброблена, дуже довгі і широкі степи позаростали низенькими кущиками лубняку та папороттю, де-не-де видно й березки. От пролетїла й сорока — перша сорока, яку я побачив за яких може лїт десять уже свого вештання по західній Европі. І не одна сорока пригадує менї тут свою сторону — і люди тут

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

більше подібні до наших: коротенькі або й зовсім виголені бороди, довгі вуси, чорнявий вид, і одягнені досить подібно до нашого: у білих сорочках, синїх штаних, із червоними поясами.

Аж ось місця знов почали мінятись, пішов лїс, — не дуже великий, видно, що саженний — сама сосна, а земля — чистїсенький пісок. Се вже починають ся лянди — не настоящі ще лянди, а дуже подібна вже до їх Дордонь. На кождому дереві вирубаний здовж рівчачок (се робить ся у них особливою сокирою), а у кінцї рівчачка знизу причеплений горщичок, зовсім такий як у нас на квітки роблять. У тії горнятка тече живиця рівчачком із сосни, потім тую живицю перетоплюють, виливають у широкі плесковаті барила і продають найбільше приморським рибалкам, у котрих вона йде й човни мастить і одежу собі, щоб водою не проходила на морі, і паруси і т. и. Причеплені тії горщики не однаково: які нижче, які вище, і поприкручувані дротом до дерева щоб не падали. Се ще кажуть недавно, лїт може з двацять, як се тут почалось, а перше було тільки у самих ляндах. Ще трохи далї видно вже і гладкозелений портуґальський лавр, а вози запряжені вже не кіньми, але мулами, де-не-де невеличкі пасїки коло хат із плетеними з лози вуликами, більше птиці, побачив навіть і зайця. Усе міняєть ся дуже швидко, з кождим перегоном усе більше й більше почуваєть ся полудень. От уже показалась кукуруза, трохи далї її вже цїлі лани, а ось уже й таке, що я досї й не бачив: корковий дуб — невеличке дерево з дуже темним блискучим листєм і так як з чоловіка заввишки з чисто облупленою корою. І хати вже пішли не такі як були перше: хоч і камяні, а на деревляному рештованнї, оттакі, як побачиш часом у Швайцарії, або й у нас ближче до Польщі, тільки що у нас поміж рештованнєм у глину не камінцї вмазують, а бите печиння. А дахи так і зовсім такі як і у нас — соломяні, та ще й драбинками підрізані, зовсім от як у Київщинї, тільки що на хатї один причілок зрізаний. І верби край шляху по нашому пообрублювані: один пень сторчить, а з його кущем ідуть довгі парости.

Ще далї і ще більше лїса і починають траплятись чималі вже горбки й долинки; окрім кукурузи нїякого вже хлїба не видно, коркового дуба цїлі лїски; не такі вже й люди. Довгобразі, виголені — і усї вже у беретах, плесковатих картузах млинцем без козирка. Се вже починають ся Баски. У ваґонах стає люднїйше, більше гомону, говорять уже більше по баскському, деколи

Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

по еспанському, а повновиді, дуже чорняві і досить великого зросту жінки так уже починають цокотіти, що хоч би й на київський базар. Аж ось блиснуло щось з боку і через кілька мінут перед нами розіслав ся широкий величезний Адур, з зеленими, вкритими лісом берегами, а там і Байонна — столиця французької Біскаії. Недалечко вже й до Еспанії.[1])

І чудна річ: кілько вже раз доводилось мені і переїздити і переходити усякі кордони і завше одно якесь неспокійне, неначе важке почуття, почуття чогось нового, иньшого, невідомого, навіть непевного. І знаєш добре, що нікому до тебе діла не має, ніхто до тебе не чіпляти-меть ся, ніхто від тебе ніякої бумаги питатись не буде — хиба тільки кордонний який у клунок загляне чи нема тютюну або що, тай то не завше, — а усе-ж таки чогось неначе нудно, моторошно. Чи се вже російські порядки так нам на увесь вік у знаки дались, чи се ширше почуттє, що обурюєть ся тими нінащо не потрібними задля людського роду загородами?

Поїзд зупинивсь. Handaye — остатня французька стация; переїдемо через річку і вже в Еспанії. Повиходило чимало людий, дехто прийшов сідати. З гучним реготом приперлась якась весела кумпанія, товсті баби почали лізти до ваґона, а виголений чоловічина у беретї тіпає їх не дуже то ввічливо по заду і кричить: Arriva, arriva, mujeres! (Йдіть, ідіть, баби!) Реґіт ще більший, навіть двоє попів у якихсь четверокутних шапочках, і тії всьміхають ся. Посідали, поїхали.

Через чверть години — птррру! Ірун! От тобі й Еспанія!

II.

Митниця — як і скрізь митниця; одначе чіплялись не дуже, спитались там щось таке за тютюн, а далї побачили у клунку книжки і рукою махнули! У нас би за книжки саме й узялись, а тут сього товару мабуть не дуже страхають ся. Узяв я свій клунок, виходжу, куди люди йдуть, дивлюсь — стоять вози, візки і фаетони. І людий чимало, а приятеля мого нема. Зібрались ми, бачите, туди у купі, аж четверо, а з дитиною і пятеро, земляки усе: студент один Харковець із жінкою Чернигівкою, те-ж студент-

[1]) Нам здаєть ся, що задля української транскрипції сього слова найкраще узяти зразком краєвий вираз — Espana, бо на наш погляд ні латинське Гиспанія, ні німецьке Шпанія до нашої фонетики не підходять. Авт.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кою і з дитиною, та дівчина одна молоденька з Катеринославщини, студентка те-ж (бідна — померла вже) та я. Менї чогось не можна було виїхати з ними разом, та крім того хотїло ся зачепити ся ще у Бордо, а їм із дитиною — аби доїхати швидче. То от вони й поїхали ранїйше, знайшли хату і написали менї куди їхати, кажучи, що з Іруну дістатись до Фуентаррабії не так то легко і що приятель приїде на зелїзницю у Ірун мене стрінути. Ще подививсь — нема, пождав трохи — не видно: ну, думаю, мабуть треба якось самому. А мене вже довго оступили з усїх боків і питають ся, куди менї їхати? Спитав ся, чи нема кого з Фуентаррабії? Де там нема, трохи не усї. — А за скільки повезете? „Дасьте, кажуть, 5 франків!“ — А чи знаєте, питаю, де хата Хозе Наґуераса? — „Хозе Наґуераса?!“ Дивлять ся один на одного — не знають. Коли один кричить: „Саламоне, Саламоне! де Саламон?!“ „Еге! думаю собі. Саламон! Мабуть таки й тут нашому братови без Жида не обійтись!“ Коли прибіг і Саламон — — і справдї, Жидик невеличкий собі, русявий, не придивившись і не пізнаєш що Жид, хиба що вже дуже верткий. Ну, з Саламоном нїчого було довго й балакати: і Наґуераса знає, і приятелїв знає „Тії що з дитиною? Як-же, я-ж їх і возив!“ Усе як слїд, і везти узявсь за 50 сантимів, се-б то як раз у десятеро дешевше, ніж тії запросили. „Що-ж се ти, кажу, чоловіче добрий, аж 5 франків хотїв? Бачиш, що люди беруть!“ — „Еге, чому йому не брати, коли він звідти, а я з Іруну, то менї туди їхати, та знов до дому!“ — Ну, добре, та не в десятеро-ж! — „А що-ж, з кого-ж нам і живити ся, як не з чужоземцїв!“ Скрізь, як бачите, однаково. Сїв я до жидівського дїлїжану, а Саламон уже десь і зник, немає; їхать би вже, а його немає. Коли дивлюсь, веде ще трьох чоловіка, — посадив їх до мене, а сам знов кудись дїв ся. „Так, кажу собі, зовсїм як мій Нухим колись.“ І пригадались менї молодії лїта, як ще за студенства я їздив було з Київа до Ніженя у жидівських балаґулах, поки ще зелїзницї не зробили: як почне було мій Нухим збирать своїх „пасажирів“, то як раз через півдня було виїдемо. Аж ось мій премудрий Саламон ще привів чоловіка зо три, та ще паню якусь, впер їх до нас, а сам заходивсь стягати на гору скринї і усякі клунки. Нарештї таки поїхали. Напхав Жидик повнїсїньку хуру народу, а сам уже вчепивсь із заду коло дверець. Побігли швидко, навіть несподївано швидко, наче на шабас поспішаючись. Темно зовсїм, нїчого навкруги не видно,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

потім щось блиснуло, і меньш ніж через пів години ми вже були у Фуентеррабії. Позавозив Саламон кого до одного готелю, кого до другого, а мене повіз далї, виїхав уже аж за місто, повіяло сьвіжим вітерцем, почув ся плеск морської хвилї, і за яких пів мінути ми були вже біля хати Хозе Наґуераса. Почули й земляки, що я приїхав, повиходили і завели мене до хати. Поки шукали чого попоїсти, я спитав ся, чи не можна трохи вмитись, бо з дороги зовсїм аж чорний став від пилу. „От там, кажуть, на веранді є усе що треба!“ Вийшов я на веранду, а вона довга, здовж усієї хати; дійшов я до краю, та як глянув, то аж крикнув: „Якже тут гарно!“ І справдї таки гарно було: зійшов місяць і осьвітив усе. Як раз проти кінця нашої веранди — море, і дуже-дуже близенько — кроків може з півсотнї, не більше; у ліву руку скелї, у праву далекі гори, а просто — широке, безкрає море. Але-ж мої земляки зразу-ж почали мене розхолоджувати: „Де там, кажуть, гарно. От нехай у день подивитесь, зовсїм не те, чого бажало ся: і море не таке, і беріг не такий і усе не таке“. Не дуже то їм повіривши я вмив ся, попоїв добре тай пішов спати.

Другого дня, прокинувшись досить раненько, поки другі спали, я найперше вийшов на веранду, щоб роздивитись усе як слїд. Се був саме час низької води: море відійшло від нашої хати геть далеченько, а здовж берега замісь моря бігла між пісками невеличка вузенька річечка. З лївого боку вона завертала понад берегом і виливала ся у море, а з правого текла під самісїнькою Фуентеррабією відрізуючи її від сусїднього міста на тім боцї — Гандаю. Ся невеличка, але дуже бистра річечка і є тая Бідассоа, що становить кордон між двома державами — Францією по той бік і Еспанією по сей. На сїй самій маленькій річечцї, яких лїт з тисячу вже, били ся Французи з Еспанцями і може й ще коли небудь битимуть ся. В 1638 роцї, тодї саме як Гуня з Остряницею боронили нашу Україну від Ляхів, Фуентеррабія боронила ся від Французів і славно боронила ся, а отся маленька Бідассоа стала їм тодї добре у пригодї, потопивши у собі більше двох тисяч ворогів. Вона-ж таки дала містови й назвище: Fons rapidus — бистра річечка по латинському, Fuenterrabia по еспанському. У високу воду море її заливає, загоняє з неї воду геть у гору, так що верстов може на 10 а то й більше вода у нїй підіймаєть ся, і тодї Гандай уже відділяєть ся від Фуентеррабії не річкою, а цїлим лиманом. І чудова річ отся висока і низька вода у океанї. У нас

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на Чорному морі і навіть у Середземному сього зовсім немає, а у океані вода шість годин підіймаєть ся, підходить до самісінького берега, а потім шість годин спадає і відходить геть — як де і як коли: по деяких місцях — не дуже далеко, а по деяких — на кілька верстов, по весні меньш ніж в осени, у повний місяць більше ніж у молодик; у вітер із моря — далеко більше ніж у вітер із землї. І що дня — на одну годину спізняючись. Отсе як я дивив ся у 7-ій годині, море було зовсім далеко, вода дуже низька, а у півдні найвища, а на завтра у тую-ж годину у ранці вона вже почне прибувати, через 12 днів у 7-ій годині вона буде найвища, а о півдні найнизша. Так і йде, з дня у день, з року у рік, вірно і непохибно як годинник, так і йтиме, поки буде на сьвіті земля, на землї море, а коло землї місяць.

Прибравшись трохи, вийшов на беріг, підійшов до річки, навіть воду покуштував, сказать що зовсім і не солона, і пішов далї, наближаючись до моря. Де-не-де камінне пооблїплюване черепашками, по затоках та вимоїнах позіставали ся маленькі рачки — креветки, по піску бігають більшенькі круглясті раки — жовті і зелені краби; у їх одна передня лапка завше багато більшенька від другої і через се вони бігають боком, мов кульгаючи. Місцями повикидало хвилею цїлі купи морської капусти, шмаття дерева; скрізь скакають піскові блохи — те-ж маленькі рачки, тільки дуже швидкі, а за ними бігають прегарні маленькі птичечки, з нашого сорокопуда завбільшки, на вид так мов наші коростелї. Швидкі, та такі проворні — і чоловіка не жахають ся, хиба вже підійдеш зовсім близько, як рукою дістати, тодї зразу усї здіймуть ся, відлетять маленьким табунцем кроків з пять, або що, тай знов бігти. А море плещеть ся та стогне — немов дише. Хвиля йде за хвилею рівненько й тихо, наближаєть ся до берегу, росте усе більше і більше, підіймаєть ся острим зеленим гребінем, нарештї гребінь ламаєть ся і хвиля розсипаєть ся білою піною, розливаєть ся і лиже жовтий пісок, потім помаленьку відходить, а на її місце набігає, мов граючись, нова хвиля і знов ламаєть ся і знов розсипаєть ся і знов лиже пісок. А чудове, чисте повітря сьвіжим, ласкавим вітерцем неначе само розпирає тобі груди і так спокійно, гарно і весело стає чоловікови. Забудеш і город і людий і сьвіт увесь і тільки дишеш, живеш і, не думаючи нї про що, мовчки дивиш ся на тихії, вічнії хвилї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вернувсь до дому, напив ся кави, побалакали трохи, розібрав привезені книжки, а тут уже підійшло й до полудня — час купатись. Позабирали свою морську одежу і пішли. Кабінки, або як тут кажуть, кабанки, се-б то невеличкі будочки, щоб роздягатись і одягатись — як раз навпроти нашої хати: наші-ж таки господарі й держать і беруть з нас по 15 сант., а з чужих по 20. А море вже не те: вже високе, вже біля самого берега, річки більше й не знать, і не таке вже й тихеньке — хвилї досить величенькі, хоч вітру й не має, йдуть одна за одною досить швидко і шпурляють ся на беріг неначе вже трохи сердячись. Тай купатись-же гарно у морі, особливо у високу воду і коли є хоч трохи хвилї. Спокійно і весело — течії ніякої немає, а сильна, здорова вода неначе руками тебе підхватує, підносить у гору і потім тихенько спускає, поки нова хвиля не підхопить знову і не підкине знов до гори. І чим більше хвилї, тим веселїше — треба тільки трохи до них призвичаїтись і вміти з ними поводитись. А як що є добрий вітер і хвилї ревуть і несуть ся на тебе мов скажені — оттодї саме з їми й играшка! Летить вона на тебе, мов тая гора, от здаєть ся, як на голову впаде, то й задавить: а ти її встережеш, та їй же на кудлату голову й кинеш ся! Вона тебе підхопить, кине до гори, а потім зразу й спустить, тут дивись тільки на другу і не дай їй себе піймати. Ну, а як пійма, то так бува стусоне зненацька по пиці, що й сьвіту божого не побачиш, а як що дуже вже сердита, то часом переверне та на пісок і кине до гори ногами. Або ще й так із нею граєш ся: станеш до неї, вибачайте, задом, та добре впреш ся руками у колїшки, щоб бува ле перекинула, то вона на тебе налетить, на спину скочить, тай переплигне мов звірюка через голову, а тодї і впаде собі. А бува й так лусне по спинї, що не встоїш на ногах, та головою у пісок. І так тебе наляпає, що як вилїзеш із води, то таке тїло червоне стане, що аж горить, дарма що холодно. Одягнеш ся яко мога швидче, та миттю до дому, тільки й дивиш ся, чи нема де якої чарки! Тай їсть ся-ж після такої купелї — нїколи у містї живучи стільки не з'їси, який би не був голодний. А тут наїсись і зараз же тебе сон почина брати, хоч з пів години задрімати треба, а там нїчого... підеш собі знов куди небудь, а у вечері, дивись, знов їси, мов би й цїлий день не їв. І не диво, що від моря чоловік стає здоровійший, неначе молодшає, набираєть ся сили на цїлий рік. Менї як би не море, то хто його зна, що-б уже з мене

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

й було... Навіть і на очі — вони вже у мене гараз потомлені — і на очі лекшає: як поживеш біля моря, то й бачиш краще і більше можеш писати без відпочинку. Шкода тільки, що не часто таке щастє трапляєть ся!

Поснідавши і відпочивши трохи після купелї, пішов дивитись на тую Фуентеррабію. Зовсїм невеличке місто, але має у собі багацько зовсїм особливого і нї крішечки не нагадує сусїдніх французьких міст. Скрізь оточене високими, колись-то кріпкими, камяними мурами; воно довго було досить міцною фортецею і довго могло відбиватись від неситого сусїда. У серединї й досї ще стоїть на половину розвалений замок; якась жінка з дїтьми сидить на порозї біля великої зелїзної брами і за кілька пятаків пускає подивитись. По старинних стоптаних сходах підіймаєш ся у гору, дивиш ся на великі просторі хати, де жили колись військові люди, де-не-де видно ще й старинні потрухлі і поїдені червою меблї; лїзеш ще вище і виходиш на самісїньке горище, на широкий парапет, де стояли колись гармати. А тепер звідси так гарно дивитись на море, на Гандай і на Бідассоа, як вона крутить ся змійкою і зникає десь то далеко у синїх горах. Не так то спокійно дивились колись люди з сього парапету на той бік і не раз увесь оцей замок дрижав від зелїзних сусїдських гостинців. Минулось... і добре що минулось, бодай би й не верталось. Так от-же чи минуло ся ще? Оце ззаду голубіють гори, а на однїй трохи повище якось дуже вже рівненько вирізуєть ся щось таке на небі, неначе-б то дашком. Ото новий форт і звідти летїти-муть тепер зелїзні буханцї на зустріч ворогам... а се — се тепер дїтська играшка, згідна хиба тільки на те, щоб показувати от таким волоцюгам, як ми...

А колись-то воно було не те... У серединї між мурами ховають ся й досї і невеличкі хатки і трохи більші купецькі будинки і старинні почорнїлі палаци — palacios — колишнїх панів із довгими шпадами і ще довшими назвищами. По деяких палацах тепер уже й нїхто не живе — пустують собі. І самі вони зовсїм невеликі і мало чим відріжняли ся-б від будинків иньших заможних людий, як би не превеликі камяні герби поналїплювані звичайно по серединї, на версї над дверима окованими зелїзом з дуже великими цвяхами. Один такий палацик сховавсь зовсїм у маленькій вуличцї, так що з великої вулицї його тільки й видно, що один ріг... Що було робити? Не ховати-ж герба десь у закутку: от

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його й приліпили хоч на розї — аби було знать! Будівля скрізь, а особливо на великій улиці, що йде від городської брами у гору до церкви й замку, старинно-середньовічна: верхні поверхи висовують ся кождий над низчим і у горі вулиця виходить вузшою ніж долї. До домів попричіплювані і великі і маленькі балконцї — дуже часом штучно пороблені — се вже спадщина арабського будівництва. Найкраще дивитись на велику вулицю знизу від міської брами, або й крізь неї. Вузька, мов яка щілина у горах, з висячими балконцями і ґратками у вікнах, помощена грубими камяними булигами — вона зовсїм переносить чоловіка лїт на триста або й більше у старовину: дивуєш ся навіть, чого се люде ходять по нїй одягнені по теперішньому, а не у якій небудь середньовічній одежі. І сама брама не аби яка: стара, аж чорна, постріляна, порубана, уся обросла мохом та плющем; над нею величезний міський герб, трохи не з саму браму завбільшки, з камяною Богородицею зверху, з марморовою дошкою знизу, на котрій написано, що „се королївське місто Фуентеррабія, найславнїйше, найзавзятїйше і завше найвірнїйше (muy noble, muy valorosa ed siempre muy fiel), що належить воно до провінциї Ґвіпускойської і до повіту Сен-Себастіянського. По старинному еспанському звичаю королї давали своїм містам герби з більш або меньш пишними підписами і девізами. У кінцї улицї на горі видно крізь браму церкву. Зверху церква, як і палаци, належить по будівлї до доби відродження (Renaissance) з початком уже рококо (як і більша частина єзуїтських церков — починаючи з Gesu у Римі), і уся обтикана зверху і знизу ріжними закрученими вивертами, шишечками і т. и. У серединї-ж вона досить чистої ґотської будівлї з високими тоненькими стовпами, з гостро, мов стрілки, зведеними кроквами і з довгими, дуже вузенькими розмальованими вікнами. Стїни як і завше у католицьких церквах, трохи не голі — де-не-де почеплено хреста, або камяну парсуну якого сьвятого. У праву руку від вівтаря — велика ікона Богородицї, уся оточена робленими квітками і обвішана восковими, бляшаними або й срібними ручками, ніжками, очима, вухами і т. и., а окрім того ще й двома величезними чотками (рожанцями) з деревляних кульок з дитинячу голову завбільшки. У ліву руку невеличкий вівтарик, те-ж увесь у роблених квітках, а коло його на стїнї досить велика рама зі склом і у нїй сотнї може з півтори маленьких коробочок з уломками біленьких кісточок, з шматочками якоїсь тканини, чогось такого, що не можна

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гаразд і роздивитись — се усе часточки мощей усяких сьвятих... їх тут так за склом і держать. Де-не-де з сволоку висять невеличкі, неначе дітські кораблики з усіма як слід снастями й парусами, подаровані до церкви тутешніми рибалками за чудесне спасеннє їхніх човнів на морі. Але найбільш цікава річ, яку ми побачили у церкві — се були люди. Чоловіків було не дуже багато, а більш жінки — усі як одна одягнені у чорному, з чорними-ж великими платками на головах, якими, мов ряднами у дощ, вони були вкриті з голови трохи не до пят — мов тії черниці — і старі й молоді і навіть маленькі, усі однаково. І перед кождою розстелена на долівці невеличка хусточка — те-ж більше чорна, а на тій хусточці дуже довга, досить товста воскова сьвічка, скручена колесом, так щоб тільки кінець стремів до гори. Як іде тутешня жінка чи дівчина до церкви, то насамперед одягнеть ся в усе чорне, напнеть ся чорним великим платком, а у руках у хусточці несе отую сьвічку. Прийде, постелить хусточку, поставить на неї сьвічку, запаливши у сусідки, стане навколішки і стоїть.

Вийшовши з церкви ми обійшли далї усе місто і опинились коло високого, те-ж на половину розваленого вже муру, що боронив колись місто з суші. Вздовж муру обгороджено низенькою камяною стінкою продовгуватий точок, те-ж викладений каміннєм. Се — місце де грають у мняча. У мняча тут грають не тільки діти або парубки, а й зовсім дорослі люди, навіть жонаті й старі... і грають по всяк час — як тільки виберетъ ся вільна година, а окрім того грають і у особливі днї, коли збирають ся найкращі грачі з усієї округи: тодї грають куток проти кутка, одно село проти другого. І тодї вже не переливки! І тії що грають, і тії що дивлять ся, усі роздратовують ся до такого завзяття, що їм уже перешкоджувати й не думай, а инколи часом і за ножі беруть ся! От через се у кождому баскському або еспанському містї безпремінно й є хоч один такий точок, щоб грати у мняча; на вулицях же, та по базарях, або що, грати заборонено, щоб часом бійки не було як хто грати перешкодить їдучи або несучи що небудь. Вертаючись із міста до дому, ми пройшли мимо досить великого будинку біля самісінького моря, де пристають звичайно рибальські байдаки. Се — „Рибальський двір“: туди зносять спійману рибу, важать її, продають; тамечки-ж простилають або розвішують неводи, лагодять та обмазують смолою човни і т. и. І над ворітьми великими літерами написано: Se prohibe jugar a la pelota — заборо-

Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

няєть ся грати у мняча. Ми зразу й здивувались були побачивши таке, і почали розпитуватись, що їм рибалкам тії мнячі шкодять, що вони їх забороняють, і тоді вже нам розсказали як і що. Тай самі рибалки як би почали грать там, то ні один човен не вийшов би завчасу до моря.

Над ворітьми того-ж таки рибальського двору вгледіли ми й невеличкий дзвін, а на що той дзвін, про те довідались тільки другого дня перед полуднем, коли наша дівчина-куховарка, превесела дитина літ 14-ти (а на вид не меньш 20-ти), почувши того дзвона сказала нам, що за рибою нема чого й ходити, бо рибалки сьогодня вловили тільки сардельку.

— А ви-ж по чім знаєте? — спитали ми її.

— А хиба-ж ви не чуєте, як дзвонять? — І тоді розказала нам, що перші рибалки, які вертають ся з моря, ще здалеку оповіщають особливими короговками на щоглах, яка риба ловилась, а на рибальському дворі зараз же починають дзвонити: як мала риба, се-б то сардель ка, то й дзвонять дуже часто, дрібненько, а як велика — тунець, то повагом. Бо там рибальство ведеть ся на великий розмір і рибу ловлять не яку попадеть ся, а тую, яка йде на великий торг — сардельку й тунця. Піймавши її зараз-же відносять на заводи, ріжуть, чистять, підсмажують трохи і заливають оливою у маленьких бляшаних коробочках і продають по всьому сьвітові, між иньшим і у нас на Україні і в Галичині. Тільки до нас іде більше сардель ка з Нанту і з південного берега Бретанії, а тунець більше з Італії, де він найкраще ловить ся і олива дешевша, ніж у Франциї, хоч і далеко не така хороша. Отже по таких місцях, де така риба ловить ся, там уже цілі села і навіть міста побережні тільки коло неї й порають ся. А як коло сардельки один захід, а коло тунця — другий, то треба заздалегідь знати, з чим вернуть ся рибалки, щоб встигли зійтись усі робітники (найбільше жінки) і щоб усе було наготовлене, бо особливо сардель ка така риба, що її не можна держати й однієї години — зараз завоняєть ся. Її треба навіть солити зараз же спіймавши, бо інакше не довезеш і до берега, і рибалки беруть сіль задля того з собою на човни, а як привезуть, то зараз же перемивають у особливих кошиках, відрізують головки, чистять, знов солять і т. д. Усе се треба робити дуже, дуже швидко. От через се-ж то й дзво-

Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нять у дзвона і дають знати, яку рибу спіймали щоб як поприходять човни усе було вже готове.

Одначе з рибальства тут не дуже то легкий хліб. Одно, що праця дуже важка і дуже небезпечна, особливо у зимі, бо такого скаженого моря як біскайське мабуть і нема ніде, а друге, що й заробітки плохі. Воно може й нічого було-б, як би рибалки самі були й господарями, як колись-то бувало, та де-ж там тепер бідному чоловікови спромогти ся на човен із парусом то що, на кілька неводів (бо задля кождої риби иньша й сітка), на сіль, на оливу, на коробки і усе иньше... а щоб сардельку ловити, треба ще й досить дорогу принаду купувати, яку привозять аж із Норвеґії. От і виходить, що усе рибальство тепер від хазяїв. Має чоловік грошенята, щоб справити човна, неводи, усе що треба, найме рибалок, щоб у море їздили та ловили, а сам або у шинку сидить, або лежить дома, та тільки виходить на пристань записувати, кілько риби привезли наймити. Оттим то й рибалять тут тільки самі найубогійші люди. Живуть вони найбільше за містом, ближче до моря, у обідраних хатках, побудованих одначе так як і иньші, се-б то великими балконами, чи верандами. Як ідеш по Марині, по нашому-б сказати — по рибальській слободі, то зараз їх пізнаєш, бо з балконів завше висять коли не нитки задля сіток, то довга морська трава на кошики, або просмальцьована живицею одежа, у котру рибалки одягають ся як їдуть у море в час непогоди.

Далеко спокійніш і краще живеть ся тут хліборобам, хоч і їхня праця не дуже тут легенька. Досить подивитись тільки на землю: руда зовсім, иноді аж червона, на половину з піском та з камінцями; орати її дуже тяжко і родить вона не дуже то добре. Села, у яких нам доводилось бувати, невеличкі, дуже брудні: не тільки кожда хата, а й кожде поле огорожене височенними камяними мурами, мабуть чи не більше ще ніж у Франциї; через се улички вузенькі, скрізь болото і скрізь смердить, бо тут, як і скрізь по в їй західній Европі, землї не багато, тай плоха вона, без гною не родитиме, а через те гній тут збирають і бережуть, не нехтують навіть і чоловічим калом і його туди-ж викидають у великі гноїща, що звуть ся тут селянськими дворами. Як не дуже далеко до моря, то до гною додають ще морської трави: її збирають на березї у низьку воду, кожен раз як буває великий вітер, складають у стіжки і потім розвозять по полях і городах. Тим ти йдучи дорогою і дивлячись на поле дуже часто бачиш — на землї білїють

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

черепашки, завезені туди з морською травою. По селах і навкруги міст багато садять городини, особливо капусти, скрізь по городах груші і яблуні, по нивах найбільше видно пшеничку (кукурудзу). Вона тут на все йде: її й їдять (се-б то муку з неї), нею і скот годують, а яке стебло останеть ся, то у печі згорить. Дерева дуже мало. Їздячи з Фуентеррабії верстов за 30 і далї, я не бачив нї одного доброго лїса, де-не-де кущі, тай годї. По горах понад морем дерево не росте, за то дуже багато нікчемного колючого буряну; його у осени рубають і палять ним замісь дерева. Вище по горах чимало трави і у лїтї випасають багато скоту — овечок, кіз, а найбільше волів. Воли тут дуже гарні, їх тут дві породи — одна така як у південній Франциї, мабуть помішана з італїйською, зросту не дуже великого, з короткою мордою і з короткими-ж дуже закрученими і товстими рогами, на масть трохи не вся руда, дуже кріпка і сильна, а друга — іберійська, на зріст меньша, з рогами тонкими і гострими, більше наперед, зовсїм чорна, дуже сильна й дика. Запрягають тут волів не так як у нас, бо тут вони везуть не шиєю, як у нас, а лобом, і через се ярмо тут прикручуєть ся волови до лоба, до рогів. І поганяють не пужками або лозиною як у нас, — а довгою тичкою з зелїзною спичкою на кінцї... нею погонич не бє, а коле вола у спину, або у боки, одначе колоти так скотину не дуже часто й доводить ся, бо вона у Басків добре вивчена і слухає голосу: чоловік іде завше собі попереду, та й гука по тихеньку, а воли слухають і йдуть. Не такі тут і вози як у нас, а трохи подібні до татарської гарби і тим що на двох тільки колесах, і ще більше тим, що сї колеса крутять ся не на осї, як наші, а разом з вісю. Се у них ще з старини зістало ся, бо колись-то так було й скрізь. Може бути, що се у них ще римські вози, бо у давнїх Римцїв теж були такі вози, може вони у них як навчились оттак робити, то й досї так роблять. А мажуть вони їх салом, а найбільше милом, і через се як ідеш часом іззаду за возом, то не коломазю, а наче чим горілим смердить; не знаючи подумаєш, що занялось що небудь на возї.

(Конець буде).

Хведір Вовк.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Новини нашої літератури.

„Зъ надъ хмаръ и зъ долынъ“. Український альманах (Збірник творів сьогочасних авторів). Впорядкував і уложив М. Вороний. Одесса 1903, ст. 251, ц. 1 р. 20 к. Виданнє О. Л. С.

Від недавнього часу почали виходити у нас на Вкраїні літературні альманахи, збірники з красної літератури. Досї вийшли три такі альманахи: „Літературний Збірник“ (присьвячений памяти Кониського), „Дубове Листє“ (на память П. Куліша) і оце в червні „З над хмар і з долин“. З часописий довідуємось, що готують ся або вже мають вийти ще иньші альманахи. Так Катеринославцї складають альманах „ріжнородного змісту“; в Чернигові складають альманах дд. Коцюбинський та Чернявський; в Київі готуєть ся „Нова Рада“; в Одесї задумують видати цїлий ряд збірників і складають уже один з їх „Багаттє“ (або краще другий, бо першим числом серії являєть ся власне згаданий альманах „З над хмар і з долин“) і т. д. Се змагання видавати альманахи вказує на потребу української часописї, на потребу пекучу. Що не кажіть, а кількість української читаючої публїки значно зросла супроти давнїйших часів, не дивлячись на ріжні нелюдські утиски.

Зріст українських видавництв останнїми часами не можна з'ясняти тільки цензурними попусками, — він вказує власне на зріст українського читача. Се дає нам право з вірою і бадьорістю дивитись у будуччину України. Українського літературного руху, як і взагалї українського руху, не задавити нинї ніякими заборонами. Про се голосно промовляє також і поява останнїми часами цїлого ряду молодих українських письменників.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але вернімось до альманахів. Мило вражає читача в нових альманахах змаганнє впорядчиків знайомити українську публіку не тільки з новими, або ще недрукованими на Вкраїні творами українських письменників, але й з творами їх галицьких товаришів. За се можна тільки подякувати редакторам та порадити їм давати Галичанам більше місця ніж досї і вибирати річи цікавійші. Менї здаєть ся, що гнати ся за творами ще досї недрукованими нї по той, нї по сей бік кордону впорядчикам не слїд. Дуже добре, звичайно, коли вони матимуть добрі новинки для альманаха, але ми, українські читачі, волимо краще гарне хоч стареньке та невідоме ще нам, а ніж новеньку дурничку, невідому нї нам, нї Галичанам. Краще нехай вона й лишить ся невідомою. В Галичинї стільки гарного лїтературного матеріялу надрукованого досї, що з одних його передруків можна скласти чимало всяких збірників. Справдї, чи багато відомо у нас на Вкраїнї з писань Франка, Кобилянської, Стефаника, Бордуляка, не кажучи про иньших, меньш видатнїйших письменників? Сливе тільки те, що уміщено в „Віцї". Тим-то, поки цензура не пропускатиме галицьких друків до нас, будемо, панове, передруковувати у себе те краще, що надруковано в Галичинї.

В усїх трьох вище згаданих альманахах, крім невідомих ще досї творів, трапляють ся й передруки; крім Українцїв бачимо, як уже казали, й Галичан. Але й передруків писань українських, і творів властиво галицьких дуже обмаль, особливо в перших двох збірниках. Складені сї два збірники дуже гарно, хоч, звичайно, не без огріхів. Трапляють ся й слабенькі річи (напр. місто „Медалї" д. С. Єфремова в „Лїт. Збірн." хотїло ся-б бачити що краще, хоча-б уже й друковане за кордоном); дещо в кращім разї полишає невиразне враження, напр. „Лялька" д. Коцюбинського, слабійша за перші його оповідання (взагалї, на наш погляд останнї писання д. Коцюбинського „Дорогою цїною", „Поєдинок" і „Лялька" слабійші попереднїх, зібраних в 1-й та 2-й книжках його оповідань); ще слабійшою вважаємо ми „Болотяну квітку" д. Б. Грінченка. Але взагалї збірники впорядковані добре і тільки можна дякувати впорядчиків за такі напр. річи, як „Лихо давнє й сьогочасне" П. Мирного, „Вона письменна" Григоренка то що. Шкода тільки, що з Галичан мало кого стрічаємо в сих двох збірниках. В „Лїт. Зб." напр. бачимо тільки Франка („Муляр"), в „Дубовому листї" є твори Франка („Мій злочин"), Кобринської („Очі"),

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чудова „Битва“ д. Кобилянської та слабенькі вірші Маковея. Наймолодших із галицьких письменників не бачимо в сих збірниках. Тим-то дуже зацікавив нас третій альманах „З над хмар і з долин“. З проспекту видання можна було довідати ся про значну участь в сьому збірнику як раз Галичан, а химерна назва „З над хмар і з долин“ (як також і відозва д. Вороного, редактора складки, до письменників) сьвідчила про змагання до „нової краси“. На жаль так нетерпливо очікуваний збірник розчарував нас (хоч і раніїш були зловісні авспіциї, бо в проспекті фіґурували дд. Крушельницький та Хоткевич).

З творів Галичан у збірнику крім „Зівялого листя“ Франка та поезий д. Карманського не варто більш ніщо, хиба що тільки остання з „лілій“ д. Кобилянської. Твори дд. Мандичевського, Колцунякової, Крушельницьких, Кобринської, Лопатинського та дещо з Щурата можна було-б сьміливо полишити до прочитання самим їх авторам. Те-ж можна сказати й про деякі українські писання, наприклад дд. Липи, Панченка, Кравченка — їх твори зовсім не прикрашають збірника. Ритмічна фантазия д. Липи „Турки“ не має нічого поетичного і сьвідчить про нездатність шан. автора до поезиї: се нудна, нецікава проза. Знати, авторові її заздростало на лаври Дніпрової Чайки та тільки треба йому сказати, що лаври сї дає природній талант, а не „голівне потіння“. Вірш д. Панченка сьвідчить про його велику любов до України, а разом і про велику його наївність. Оповіданнє д. Кравченка, се змагання до сатири, але змаганням тільки й лишилось; до того-ж і тема занадто нецікава. З приводу віршів дд. Липи та Панченка можна сказати, що, здаєть ся, нема Українця, котрий би не віршував і не уявляв би при тому себе великим поетом. Се ще-б нічого, а горе те, що зараз же й друкують плоди своєї „музи“ і вважають себе щиро робітниками на рідньому полї, збогатителями рідньої літератури. Містотого, щоб спожити свої відомости, свої знання на що небудь корисніще для українського народу, люди пишуть і друкують ріжні „Сонети“, „Мотиви“, „Зірочки“, „Квіточки“ і т. и. і т. и., забуваючи, що яка-небудь популярна книжочка з медицини чи що принесла-б рідньому народови більше користи, а авторови її більше слави й подяки, ніж ріжномастні ритмовані фантазиї...

Навіть справжнім поетичним талантам треба закинути небажане хапання друкувати ся. Не всякий вірш годен друку тільки задля того, що він вірш і дуже прикро читати віршовану прозу

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

людини відомої за талановитого поета. А таку віршовану прозу, підписану іменами д. Лепкого та П. Карманського, доводило ся нам читати в „Руслані“.

Але вернімось до збірника. З українських писань у ньому безперечно гарні — вірші Лесї Українки, П. Грабовського, Кримського, Надії Кибальчич,[1]) Старицької та прекрасна акварелля д. Коцюбинського, відома вже читачам ЛНВістника („На камені“). Про твори д. Хоткевича скажемо далї. Опроче — все таке, що нічим не виділяєть ся, нї в сей, нї в той бік: нї погане, нї хороше, сказав би „невтральне“. Половину з його не треба б друкувати було в сїм збірнику, бо збірник невеличкий. В більшому збірнику воно-б губило ся й не дуже-б мулило очі читачеви. Дещо (як „Ярмарок“ д. І. Левицького), придатне хиба до якої шкільної читанки, а не для альманаха; дещо, бувши не вельми цїнним, тільки по дурному забрало багато місця в невеличкому збірничку (як пр. „Чарівний жарт“ д. М. Старицького; в більшім збірнику він був би більш до речі).

До „невтральних“ належить і більшість віршів д. Вороного, редактора альманаха. Коли-б шановний редактор обмежив ся відповіддю Франкови, поемою „Евшан-Зїлля“ та, наприклад, віршом „Нудьга гнїтить“, не було-б погано. До того-ж і не тактовно, бувши впорядчиком збірки, заповнювати її своїми творами, хоча-б вони були навіть і не „невтральними“.

Що до „нової краси“ — то й її ми не знайшли. Про неї може мали повідати сьвіту поезиї дд. Кобилянської та Кобринської та Aria passionata д. Хоткевича. Але сьвіт профанський не добачить тут красоти. За виїмком останньої з „Лїлїй“ д. Кобилянської (Сарна) все иньше зовсїм не цїкаве і не „красиве“. „Обвислі, зомлїлі, вздовж спущені руки“ д. Кобринської найменьше „красиві“. Повторюваннє аж вісїм разів із деякими тільки відмінами вище наведеного речення не надає того кольориту болю та скорботи, якого певне сподївала ся від нього д. Кобринська Відповідного настрою не викликає ся психоґрама. Взагалї обидві психоґрами нецїкаві і написані без найменьшого таланту. Поминаємо їх і пере-

---

[1]) Можна тільки пожалїти, що так мало її поезий, із яких кожна варта більш десятка віршів напр. д. Вороного.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ходимо до писань д. Хоткевича. Безперечно, вони вказують на талановитість автора. Друга навіть із його „життьових анальоґій“ і зовсім непогана, хоч екстраваґанция та невправність помічаєть ся і в ній. Що-ж до його „Aria passionata“ — то се один із цьвіточків „нової краси“ і найкраща ілюстрация до погляду пана редактора на поезию. „До мене, як горожанина,“ каже д. Вороний, „ставляй вимоги — я людина; а як поет: без перепони я стежу творчости закони“. В поезиї, на його думку, „всї краси кольора сяють, в ній всї чуття і змисли грають.“

Отже в „Aria passionata“ — грає, так мовивши, змисл похоти. Д—їй Хоткевич, ідучи за вказівками д. Вороного, узяв ся виспівувати не більше, не меньше як половий інстинкт. (Обуреному читачеви він, певно, відповість словами свого вчителя:

„Творю я їх не для шаноби;
Не руш, коли не до вподоби!“)

Гарної маєвої ночі не спало ся гарній дївчинї, вона замарила про царевича, лицаря, морського царя, а коли вони не з'являли ся, коли „нїхто не відкликав ся на поклик жагливий той“, панна з розпачем закричала: „Хто-б не був ти! Хто-б не був ти!...“ Ось сюжет сеї арії полового інстинкту. Нехай читач сам розсудить, чи вона допоможе нашій душі, по слову д. Вороного,

„Схопитись і злетїти в гору,
Життя брудне, життя нїкчемне
Забути і пізнать надземне,
Все неосяжне — охопити,
Незрозуміле — зрозуміти.“[1])

І чи не прав був д. Єфремов, гостро висловляючись про сучасне декаденство, кажучи, що воно, бувши спершу неґацією натуралїзму, в розвою своїм дійшло та ще й перейшло натуралїзм. Ріжниця між ними тільки та, що раніше на гидоту дивили ся як на гидоту, взивали її порноґрафією і принаймнї привселюдно не захоплювались нею, відчуваючи весь бруд її та соромляючись явно з нього милувати; тепер же, навпаки, не ховають ся з нею, виносять на вулицю те, що перше смакували в тїснім колї ама-

---

[1]) »З над хм. і з дол« ст. 5.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

торів, подають читачеви ту-ж самісіньку порноґрафію тільки вже під сосом „обновленої штуки“, під пишною назвою „нової краси“.[1])

Коли в поезиї всї краси кольора сяють, всї чуття і змисли грають, то й валяй, поете, без перепони! Який небудь Барков[2]) тепер уже не порноґраф, а дослїдник творчости законів. Aria passionata д. Хоткевича не ода полового бажання, а теж розвідка з необмежного.

Тільки-ж поезия не бруднить душу, вона, як каже д. Вороний, повинна підносити душу над бруд життя, — чи-ж підносить душу „Aria passionata“ д. Хоткевича? Нехай скаже сам читач.

І так ми роздивили ся зміст цїлого збірника. Слїд тепер сказати дещо й за форму. Мова взагалї гарна, і хоч у Галичан і помітний деякий місцевий кольорит — він не дуже вражає українське ухо. Найбільше місцевої замішки у д. Карманського, але вона, як на мою думку, ще прикрашає його вірші. Се тому, що д. Карманський — раз, талант, вдруге, добре володїє мовою і пише не задля мови, не задля того, щоб насадити ріжних викрутасів та „місцевих“ слівець (як прикл. д. Перекидько). Тим-то у його і до ладу і не вражають сї домішки.

Дещо закинути що до мови треба-б д. Старицькому, котрий, здаєть ся, не може обійти ся без своїх улюблених слів (ласиво, збещений) та неольоґізмів (як „тружень“, „віщуля“) і по части москалїзмів („рвань“); про те, загалом бравши, мова у його дуже гарна, суто вкраїнська, а вірш легкий і вільний. За те д. Хоткевич і досї не вивчив ся до ладу української мови і сипле москалїзмами як із мішка. Він напр. уперто пише: рівнодушний (р. око), розрішити (р. загадку), розрішення (р. питань), натиск (падати під натиском), безконечний, безконечність, бездонний, хвиля бризнула в боки (рос. в стороны), замовкла птиця в гилках (sic!) (рос. в вѣтвях), знесуть ся на верх буття, роспадення (в останнїй стадиї роспадення), стволина, судорожний, зїяти, олицетворення, мисль, ласкати і т. д. і т. д. Редактору слїд би було повиправляти сї помилки.

Взагалї збірник впорядковано не зразково. Половину слїд би викинути, бо то переважно лїтературний мотлох; „невтрального“

---

[1]) »В поисках новой красоты«, Київ, 1902, ст. 101—102.

[2]) Відомий російський віршописець-порноґраф.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

елементу треба було брати в певній пропорциї, відносно до цілого обєму складки.[1]) З галицько-руським письменством альманах мало знайомить українського читача, бо більшість із галицьких писань збірника не варта друку. А тим часом д. Вороний міг би взяти щось із Стефаника, Бордуляка, Мартовича, віршів Б. Лепкого, Пачовського! Було-б і гарно і не противило ся-б і назві збірника „З над хмар і з долин“, а то тепер сей збірник мало цікавий для Українця.

Треба сподївати ся, що дальші альманахи, видавані О. Л. С., будуть краще уложені.

Вол. Дор—ко.

---

[1]) Дещо, хоч і гарне, але не цікаве власне тим, що відоме. Такі напр. поезиї д. Кримського. Вони відомі і по той і по сей бік кордону з окремого видання, а тим часом впорядники всїх трьох збірників дещо звідти передруковують.

Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ІЗИДОР ВОРОБКЕВИЧ.

(Некрольоґ).

Сей рік зазначив ся досить сумними слїдами в нашій лїтературі; помер Іляріон Грабович, помер Остап Левицький, помер Корнило Устиянович, а дня 19 вересня прийшла черга на Ізидора Воробкевича. Крім Грабовича, всї три иньші належали до найстарших діячів нашого народнього відродженя в Галичинї і на Буковинї і найбільша їх заслуга лежить не так у лїтературі, як у тім, що всї вони були піонерами нових думок між нашою інтеліґенциєю в 60-их та 70-их роках, що своїми виступами потягли за собою цїлий ряд иньших людий та дали підставу до нинїшної сили наших націоналів і національної ідеї взагалї. Се факт занадто важний, щоб на нього не звертати уваги і не признати заслуг першим його творцям. Значна частина тої заслуги спадає власне на І. Воробкевича, що довгий час разом із Федьковичем був виключним представником Буковини в нашій лїтературі. Завдяки тим першим піонерам вийшли з поля, засїяного ними, теперішні наші молодші письменники, з яких багато здобуло собі славу вже й поза нашою тіснїйшою вітчиною. А не було-б їх, коли-б не було Воробкевичів, Левицьких, Устияновичів і иньших. Так буває в кождій лїтературі, так було і в нашій.

Покійний Ізидор Воробкевич родив ся 1836 р. в Чернівцях, де його батько був катехитом у тодїшнім лїцею. Осиротївши скоро (1845 р.) виховував ся зразу у свого дїда, протопопа в Кіцмани, а опісля в Чернівцях, де ходив до нормальних шкіл, до ґімназиї, а потім до духовної семінариї, яку скінчив 1860 р. В 1861 р. ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сьвятили його на сьвященника і призначили до Давидовець, а опісля до Руської Молдавиці. Здавши іспит у віденській консерваторії з науки гармонії, ґенерального баса і контрапункта, одержав (1868 р.) місце учителя співу в православній духовній семінарії в Чернівцях із титулом і характером професора богословія; на тім

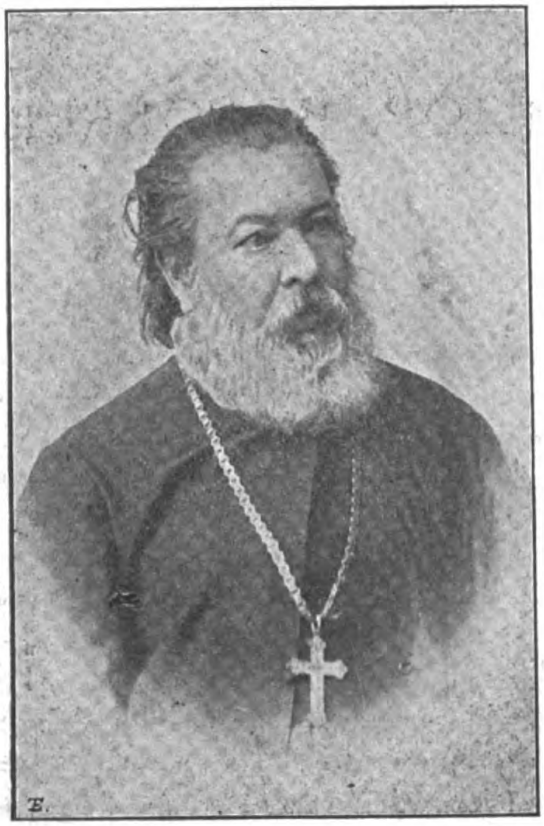

Ісидор Воробкевич.

становищи й пробув до недавна. Перед пару роками іменовано його архіпрезвітером-ставрофором, а крім того дістав він орден Франц-Йосифа. Останніми часами слабував сильно, а від довшого часу не видів на одно око.

Діяльність покійного Воробкевича була досить ріжнородна. Довший час був він редактором руського відділу в румунській

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

церковній часописі „Candela“, що виходила в Чернівцях, де й надрукував багато своїх „наук для народа“. В 1877 р. видав перший буковинський альманах „Руська хата“, де крім своїх творів помістив твори свойого брата (Наума Шрама), Федьковича, Корнила Устияновича, Ѳ. Поповича, Кулїша і Кулїшевої, Шанковського та Мартиновича.[1]) Брав мабуть також участь у редаґованю давнїйшої серії буковинських календарів, що носили тодї назву „Буковинско-рускій Мѣсяцесловъ“.

Крім редакцийної роботи писав популярні статї для народа, друковані переважно в тих „місяцесловах“, як: Где щось о музицѣ древныхъ Євреєвъ, Фанаріоты въ Болгаріи, О хмарахъ, Стклянка чаю, Де що про письмо, папѣръ, перо и чорнило і иньші. Брав також діяльну участь у громадській роботї, як член товариств і виділовий, головнож у „Буковинськім Боянї“, який іменував його за заслуги своїм почесним членом так само, як товариство „Руська Бесїда“.

Воробкевич звісний також як композитор і то не лиш у нас, але й у Румунів. Він видав дві церковно-славянські і дві румунські лїтурґії, видавав збірники руських і румунських пісень для народнїх і середнїх шкіл і т. и. У галицьких і буковинських Русинів з'єднав собі славу композитора головно своїми мельодрамами і оперетками, які довгий час виставляв галицько-руський театр, та композициями до своїх і чужих пісень, як: Ой чого ти почорнїло — Шевченка[2]), Мово рідна, Буковино моя мила, Гей орлику соколику сьвітами лїтаєш, Чабан вівцї зганяє, Щебетлива пташка в лузї, Млиночку, ставочку, до вас я вертаю, Соловейко щебетав цикіть, цикіть, Спи, дитятко, спи — Воробкевича, Гей річенько бистренькая — Шашкевича, Там де Татран круто веть ся — Богд. Залеского і инь. Деякі його пісні співають ся загально в Галичинї і на Буковинї і належать до незвичайно популярних, як: Ви дївочі синї очи, Як бим була я зазулев, Над Прутом у лузї, Сонце ся сховало за високі гори, Чом красна Буковина і ин.

---

[1]) Так твердить пок. Ом. Огоновський і так стоїть у титулї книжки. Одначе менї відомо напевно, що не лише плян виданя, але й цїле його виконанє було дїлом Володимира Барвінського. »Руська Хата« друкувала ся у Львові його заходом, він збирав для неї матеріяли, а яка була в тому виданю участь пок. Воробкевича, не знаю. *Ів. Фр.*

[2]) У мене в руках була рукописна збірка Воробкевичевих композицій на яких 40—50 поезій Шевченка, в друку було-б того на здоровий том. *Ів. Фр.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Найбільшу славу одначе з'єднав собі Воробкевич як поет. На літературне поле виступив він рівно сорок літ тому назад. В 1863 р. надрукував Б. Дідицький в літературнім збірнику „Галичанинъ“ перших пять його віршів п. н. „Думки изъ Буковины“. Від того часу містив він рік-річно в ріжних галицьких і буковинських виданях, як: Нива, Правда, Галичанинъ (додаток до „Слова“), Слово, Родимый Листокъ, Буковин. Альманахъ, Буков. Мѣсяцесловъ, Буков. правосл. календар, Candela, Руська хата, Бібліотека для молодіжи і ин. свої твори, головно вірші. Своїм іменем підписував ся звичайно лише на композициях, а на літературних творах переважно псевдонїмом Данило Млака; уживав одначе й иньших псевдонїмів, як Морозенко, Семен Хрін, Демко Маковійчик. Та слабість до псевдонїмів була у покійного так далеко посунена, що доводила до сьмішности, хоч зрештою зовсїм невинної. На всїх, приміром, його композициях, в яких і тексти були його власністю, клав написи: Слова Данила Млаки, музика Ізидора Воробкевича.

В 1887 р. обходили буковинські Русини 25-лїтний ювилей літературної діяльности покійника.[1]) В обходї взяли участь і делеґати галицьких Русинів, О. Барвінський та Е. Олесницький. Останнїй виголосив навіть вірш власного укладу в честь ювилята, який і був надрукований в 57 ч. „Дїла“ того року. Ювилей випав дуже гарно і належав безперечно до найкрасших днів, які пережив покійник.

Поетична спадщина Воробкевича складаєть ся з коротких лїричних віршів, із більших баляд та поем (переважно історичних).

До красших його дрібних творів, переважно лїричних, належать такі вірші як: Гуцул-сиротина, Сумні веснянки, Фата Морґана, На чужинї, Звіночок долом чути, Дика рожа у роскошах, Як ми вірно ся любили, Клонить вітер всї тополї, Снує ся паутина, Згадка старини і ин. З них видно, що у Воробкевича справдї був поетичний талан, який при відповіднїйших обставинах міг виробити ся далеко красше, та до того треба було йому жити в більшому містї, стикати ся з високо осьвіченими людьми, слїдити за літературними творами і напрямами у иньших народів і т. и. Того

---

[1]) За вихідну точку для сьвяткованя ювилею взято 1862 р., в якому Воробкевич написав перші свої вірші, друковані з початком 1863 р. в »Галичанинѣ«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

всього не було у нього в Чернівцях, тож і не дивниця, що він не зніс ся в своїм леті понад звичайний обрій пересічного, середнього поета. Та всеж полишив по собі значне число „дрібних, ліричних пісеньок, у яких являєть ся вповні паном своєї сили, розсипає велике богацтво житєвих спостережень, осяяних тихим блиском щирого, глубоко людського і народолюбного чутя“, як каже др. Іван Франко (пор. його передмову до збірки поезий Воробкевича „Над Прутом“).

Розчитавши ся в нашій бувальщині задумав був Воробкевич з'образити її в цілім ряді історичних поем, маючи надію розігріти ними духа не зовсім іще сьвідомої національно інтеліґенциї. І справді оголосив друком їх цілий ряд, як: Мурашка, Нечай, Тимош Хмельницький, Стефан Дашкевич, Богдан Ружинський, Іван Підкова, Конашевич-Сагайдачний, Гетман Наливайко, Гетман Павлюк, Казнь Івана Підкови, Богдан Хмельницький. Коли одначе такі річи мають розбудити ентузіязм, мусять промовляти не до розуму, але до серця, мусять бути горячі, мусять розпалювати всї почуваня читачів, навіть ті, що скриті дуже далеко і які не легко збудити; тимчасом поемам Воробкевича бракувало всього того, вони були зимні, тяжкі, і через те нині вони цілком забуті. Ще гірші були його відривки тз. довших поем: „Клеопатра“, епическая поема, частина первои пѣсни; „Пожога Ромы“, уступъ зъ поемы „Неронъ“; „Царь Иванъ Грозный“, историческо-епическая поема въ XII пѣсняхъ. О. Огоновський говорить про них: „Тай нїгде правди дїти, довші єго поеми заповняють ся часто реторичними фразами, або прозаїчним оповіданєм, в котрім лиш денекуди зустрічає ся поетичний опис природи або й вдатне порівнанє. Іменно в тих поемах, котрі надруковано лиш в деяких уривках, не видно того таланту поетичного, котрий з'являє ся в давнїйших думах і балядах Млаки.“[1]) А про Івана Грозного говорить той сам автор: „Неприродні патетичні ситуациї обмінюють ся тут з млавими прозаїчними рефлексиями; опроче мова в сїм уступі єсть тверда, яка досїль в письмах Млаки нїколи не появлялась.“[2]) Взагалї треба зазначити, що Воробкевич не був нїколи стилїстом, а мову знав лише з бесїди, бо нїколи не студіював її, навіть в елементарних нари-

---

[1]) Пор. Історія лит. рус. II, 1, ст. 338.

[2]) Тамже, ст. 339.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сах. Задля того його мова не сьвітла, хоч народня; виїмок творять лиш його твори друковані в москвофільських виданях (Родимый листокъ, Бесѣда), де вона досить „язическая“. Цікаво було-б знати, чи він для тих видань писав спеціяльно „язичієм“, чи його звичайну мову перероблювано на „язичіє“ в редакциях. Може хто з дотичних редакторів схоче сю справу вияснити.

Найкрасші між тими історичними поемами Воробкевича: Мурашка та Нечай. Між балядами ліпші: Кифор і Ганнуся і Мертвецька нічна гульня. Докладнійше говорити про його поетичну діяльність на разї досить трудно, головно з-за того, що його твори порозкидувані по ріжних виданях і доси не були разом зібрані. Виїмок становить одинока невеличка збірка „Над Прутом“, видана 1901 р. заходом укр.-р. Видавничої Спілки та маленька збірочка „Флояра“, видана 1902 р. в Чернівцях. Та се лиш мала частина його творчости, тому не може бути основою оцінки її в цілости тим більше, що по нім полишали ся ще й недруковані твори. До останніх належать три мельодрами: Гнат Приблуда, Бідна Марта, Новий двірник — та чотири оперетки: Три ґрації, Золотий мопс, Молода з Боснії, Янош Іштенгази. До текстів підложив він сам і музику, але про неї, як і взагалї про його композиторську діяльність, повинен заговорити хтось із фахових музиків.

Прозою написав іще Воробкевич пару оповідань: Амброзій Остапкевич, Турецькі бранці, Месть Чорногорця, Хто винен, Муштрований кінь і Старий Мартин. Оповіданя сї не визначають ся особлившими прикметами, але не зашкодило би видати їх окремою книжечкою. Особливо селянам подобались би вони певно.

Багато між творами Воробкевича має патріотичний зміст; із того погляду не зле було-б їх розширювати між низшими верствами нашого народа. У збірці „Над Прутом“ надруковані вони навіть в окремім віддїлї п. н. „Чом красна Буковина“.

На кінці належить іще звернути увагу на один момент у творчости Воробкевича. Багато віршів творив він під впливом або народнїх пісень, або иньших поетів і від того впливу полишали ся навіть слїди в тих його творах. Але дуже рідко вони дорівнують первовзорам. Докладно розібрати се питанє можна лише в окремій статї, тут вистане само зазначенє. І так не може підлягати ніякому сумнївови, що його „Заповіт“ зложений під впливом Шевченкового

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Заповіту“. Та який же він блїдий, який слабий проти Шевченкового! Ось він:

На цвинтарі не ховайте
Моє тїло, як умру:
Доста трути за житя ще
Вляли люди у мою
Душу; мира, супокою
І в могилї не дадуть.
Занесїть мене, де бистро
Гра' водами синїй Прут,
Де на березї високім
Верболози знай шумлять,
Де в повітрі риболови
Колесуючи летять.
Прут невпинним хвилї шумом
Мою тугу розжене —
Над синеньким Прутом, братя,
Поховайте ви мене.[1])

„Гарна Волошка“[2]) мимоволї нагадує народню пісню:

Ти дївчино чорноока,
Не ходи ти до потока,
Бо в потоцї зимна вода,
Як ся втопиш, буде шкода.

А отся пісня майже зовсїм узята з народньої так, що до неї навіть не треба подавати паралелї:

Як ми вірно ся любили,
Сухі дуби буйно цвили;
Як любитись перестали,
То й зелені геть повяли,
Дївчино моя![3])

Та треба признати, що вона дуже гарна і майже зовсїм не уступає ориґіналови; але се мабуть виїмок, бо більше подібних наслїдувань не вдало ся нам — на борзї — знайти.

Розумієть ся, що поет пишучи свої вірші не парафразував чужих, не повторяв, не наслїдував змістом, але поодинокі слова і розмір вказують виразно на такий вплив, як повисше зазначено. Сей вплив завважав уже й О. Огоновський, пишучи про нього ось що: „Подекуди повертають в його думках ті гадки, які давнїйше висказав Шевченко; одначе Млака вміє погодити свій подив

---

[1]) Над Прутом, ст. 62.
[2]) Тамже, ст. 8.
[3]) Тамже, ст. 36.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

для більшого поета зі самостійною проявою своєї поетичної вдачі, ізза чого й тужливі єго поезії мимо деяких слідів вправного переспіву думок Шекченкових уважають ся твором ориґінальним.“[1])

Така меньше-більше характеристика Воробкевича як поета, писана зі становища, що узгляднює час, серед якого він писав і обставини. Коли-б до його творів прийшло ся приложити мірку теперішности, то осуд їх мусів би вийти далеко острійше і некориснійше для поета. Головне, що тут можна йому закинути, се невідчуванє писаного, непережите його, а звичайне механічне майстерство (по більшій части): він не писав кровю серця, тому й не може промовити до нього, ні його пірвати. Взагалї спосіб віршованя Воробкевича досить прімітивний, старомодний; вірші тяжкі, хропаві; форма їх не дуже ріжнородна, ті самі ритми повтаряють ся раз-у-раз. Круг думок його також не широкий; він часто повтаряєть ся в віршах і через те стає монотонний у читаню. Та все-ж, як сказано вже, тепер иньші вимоги ставлять ся до поета, а иньші ставляно тодї, коли Воробкевич написав більшу частину своїх творів. Через те не можна його осуджувати остро, а його становище як письменника, що належав до перших будителїв національного духа і національної ідеї, буде все красувати ся на визначнім місци в памяти нашого народа.

Дня 21 вересня відбули ся величаві його похорони, на які запрошувано цїлою десяткою порозліплюваних по місті плякатів у руській (5), німецькій (3) і румунській (2) мові. Маси народа, значне число ріжних делеґатів, кількадесять вінців (між ними від „Просьвіти“ і „Руської Бесїди“ зі Львова) вказували виразно на значінє і симпатию, якою тїшив ся покійник у широких кругах. Галичан репрезентували два делеґати: О. Борковський (заступав: Дїло, Просьвіту і Руську Бесїду) та С. Ґорук (заступав Руслана), як колись на 25-лїтнїм ювилею його лїтературної дїяльности, немов нагадуючи 40-лїтний її ювилей, що припадав сього року.

Редакция нашого журнала вислала зі свого боку кондоленцийну телеґраму на руки родини.

В. Гнатюк.

---

[1]) Історія лит. рус. II, 1, ст. 335—336.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Відслонене памятника І. Котляревського в Полтаві.

Вже близько десять літ, як піднесено в полтавській городській раді думку поставити І. Котляревському памятник у його родиннім місци в ювилей 100-літнього відродженя української літератури. Наслідком ріжних обставин, про які були згадки в хроніці нашого журнала, справа перетягла ся поза ювилей на цілих пять літ, та все таки в половині сього місяця дійшла до сповненя.

Ми подаємо отут короткий опис першого в своїм роді національного сьвята в Полтаві, черпаючи до нього звістки зі щоденної преси[1]) і надіємось, що незабаром подамо до нього докладнійші доповненя.

Ціле сьвято було розложене на два дни, 12 і 13 вересня. Проґрама його була ось яка: Першого дня: І. Посьвячене і відслонене памятника о 1 год. в полудне. II. Сьвяточне засіданє городської ради о $7^1/_2$ год. вечером із таким порядком: 1) Отворене засіданя городським головою; 2) Відчит про споряжене памятника; 3) Науковий відчит про значінє і заслуги Котляревського; 4) Відчитанє привітів. — Другого дня була така проґрама: І. Літературно-музичний поранок о 1 год. рано з таким порядком: 1) Біоґрафія Котляревського з виїмками з його творів і відповідними картинами; 2) Співи з текстів Котляревського; 3) Кантата в честь Котляревского, написана М. Лисенком. II. Обід для гостий, виданий городською радою між 4—5 год. по полудни. III. Представ-

[1]) Пор. Діло, ч. 198—199; Руслан, ч. 201 і дальші; Полтавскій Вѣстникъ, ч. 212—213; Кіевская Газета, ч. 243 і дрібні звістки з иньших ґазет.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лене Наталки Полтавки. Наслїдком ріжних обставин ся проґрама улягла трошки змінї, в кождім разї здаєть ся не in minus.

Відповідно до проґрами сьвято зачало ся перед другою годиною панахидою на могилї Котляревського, яку відправив полтавський епископ Іляріон в асистї великого числа духовенства та процесиї. На панахидї були присутні делеґати з України (коло 150), з Галичини (9), з Буковини (2), з Чех (1), дворяни під проводом своїх голов (предводителїв) повітових і ґубернських, радні ґубернського земства і городської ради з головами і маси народа. По панахидї рушила цїла ся маса під памятник, довкола якого площу замкнено кордоном. В середину кордону впущено лише репрезентантів властий і делеґатів та виднїйших Полтавян, а поза кордоном стояли цїлі маси народа. Коло пів до третьої розпочав ся молебен при памятнику, після якого епископ вніс многолїтя тим, яких заходом повстав памятник, почім відспівано ще й вічну память поетови. По сьому заст. ґубернатора Фон-Візін стягнув заслону з памятника, а очам усїх представив ся красний бюст поета, а далї цїла колюмна з чудовими горелєфами роботи академік Позена, які представляють сцени з творів Котляревського. Невмовкаючі оплески та оклики „слава“ і „гурра“, що рознесли ся тепер довкола, трівали довгу хвилю, поки епископ Іляріон міг приступити до осьвяченя памятника. Тимчасом делеґати складали вінцї, яких було понад 40, з чого з Галичини 12; сїм вінцїв було срібних, між ними один від Наукового Товариства ім. Шевченка. При вінцях виднїли ленти з написами, які на жаданє публики відчитувано прилюдно. Кождий відчитаний напис викликав у публїки грімкі оплески і радісні оклики. Коло 4 години скінчила ся церемонія і гостї розійшли ся, але маси народа ходили довкола памятника до пізної ночи, любуючись його видом.

Коло 8-ої год. вечером почало ся продовженє сьвата урочистим засїданєм городської ради, присьвяченим памяти І. Котляревського. В удекорованій салї тов. ім. Гоголя засїла на сценї цїла рада з городським головою Трегубовим, а в партері і льожах делеґати, гостї і публїка. Був присутний також заст. ґубернатора, епископ і командант донських козаків.

Перший промовив городський голова; в своїй бесїдї зазначив він велику вагу сьвята для українського народа, подав коротеньку історію збудованя памятника, а в кінцї привитав делеґатів і гостий, що прибули на се сьвято.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

По сім відчитав радний Маркевич записку про збудоване памятника, в якій вимінував тих, що причинили ся найбільше до сеї будови (Позен, Ширшов, Певний, Волков і ин.) та зазначив, що памятник сей, то перший справді народній памятник поставлений народньому поетови, бо 54% усїх зібраних гроший на нього зложили прості селяни і козаки. Записка скінчила ся проголошенєм слави поетови, що перший дав право українському народови на признанє його учасником у культурнім поступі і рухови людськости.

По д. Маркевичу виголосив відчит про значінє Котляревського в українській лїтературі д. І. Стешенко. Він почав від змальованя стану української лїтератури в XVIII ст., вказав на перших провісників нового народнього напряму в українській лїтературі і скінчив розбором творів Котляревського та загальною його характеристикою.

По д. Стешенку промовляли ще надпроґрамово дві бесїдниці: українська письменничка О. Косачева, яка говорила про стан української лїтератури по Котляревськім, та відома авторка, Росиянка д. Єфименкова, яка вказала, в чім лежить головна вага Котляревського як поета для українського народа.

По сім перейдено до останньої точки проґрами: до відчитаня адрес і привітів, надісланих на сьвято. При сїй точцї прийшло до демонстрациї і то чисто української, першої в своїм родї, якої не було в цїлім XIX ст., хоч у ньому придавлено найсильнїйше українське слово ріжними заборонами, між якими до нинї фіґурує на першім місцї указ із 1876 р., неможливий в нїякій державі, що має претенсию зачисляти себе до цивілїзованих. Цїла демонстрация скоїла ся ось як:

На кілька день перед відслоненєм памятника віднїс ся городський голова до мінїстерства з запитом, чи може допустити урядово українську мову в промовах і адресах. Мінїстер Плєве заборонив се, як кажуть одначе, заст. ґубернатора на власну руку позволив промовляти по українськи галицьким делєґатам, але більше нікому. Розумієть ся, що такий поступок уряду обурив присутних до живого: сьвято чисто українське, відслонюєть ся памятник українському поетови, якого твори написані також по українськи і призначені для Українців, тимчасом вони не можуть у своїй мові віддати йому пошани! Щось подібне неможливе хиба в цїлому сьвітї. Тож сей факт повинен уже раз отворити всім Українцям очи та

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

довести до того, щоб вони постарали ся про рівноправність української мови в Росиї з мовами польською, литовською, шведською, фінською, вірменською і т. д., на яких можна все друкувати і прилюдно говорити. Таж Українців по Москалях найбільше в Росиї, чому-ж їх мова має бути чимось нелеґальним, що терпить ся, але не може мати ніяких прав?

Перші при відчитуваню адрес прийшли до слова заграничні гості, отже Галичани. Гучні оплески засипували кождого делеґата і деякі з них не могли довго прийти до слова. По Галичанах почали відчитувати адреси делеґати російських наукових і культурних інституций, делеґати городів, ґубериських і повітових земств. Всї вони, розумієть ся, читали по російськи. По них одначе прийшла черга на адреси від ріжних товариств написані по українськи. Перший виступив із адресою від чернигівського музично-драматичного кружка відомий письменник М. Коцюбинський. Він відчитав свою українську адресу без перешкоди, але коли по нїм почала читати делеґатка чернигівського драматичного товариства, голова перервав їй, говорячи, що не може дозволити читати по українськи. Між публїкою піднесли ся крики, щоб читано далї по українськи; голова одначе покликаючись на розпорядженє мінїстра, обстає при своїм. Тодї делеґатка складає адресу, а сама виходить із салї. На катедрі з'являєть ся харківський адвокат Міхновський. Він заявляє, що має адресу від харківських земляків написану також по українськи, супроти сказаного недавно не відчитає її одначе, просить натомісь втягнути інцідент у протокол і видати йому копію, щоб на її підставі міг внести до сенату жалобу на незаконну заборону мінїстра. Просьбу д. Міхновського піддержав також чернигівський адвокат І. Шраґ. Після сього почали підходити до голови всї ті, що мали українські адреси, з заявами, що вони також не будуть відчитувати їх і намісь адрес почали складати самі оправи і виходити з салї. Так зробили делеґати харківських і чернигівських Українців, київських українських письменників, київського „Общества грамотности", київського лїтературно-артистичного товариства, редакциї „Київської Старини" і „Кіевской Газеты" і ин. Потім виступив делеґат „Орловскаго Вѣстника" і заявив, що супроти заборони української мови він, хоч має адресу написану по московськи, не хоче її відчитувати. За ним пішли делеґати одеського лїтературно-артистичного товариства і иньші (разом коло 10) і зложили такі самі заяви, почім вийшли з салї. Публїка, що по заяві

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Міхновського почала вже виходити з салї, тепер опорожнила її цїлком; лишила ся лише городська рада. Супроти сього голова чув себе приневоленим закрити засїданє, що й наступило коло 12-ої години в ночи.

Так скінчила ся перша демонстрация в користь рівноправности української мови з російською: спокійно, розважно виконана — дала пізнати, що Українцї розуміють вповнї її вагу та що раз розпочате дїло поведуть далї, доки не уступить указ, що поставив кайдани на живе слово многомілїонового народа.

Другий день сьвята зійшов уже без усяких непорозумінь, а визначав ся тим, що був цїлковито українського характеру. Розпочав ся музикальним поранком коло $1^1/_2$ год. На першу точку припала деклямация Шевченкової поеми: На вічну память Котляревському, яку виголосив знаменито Мик. Садовський. Дальше співали: солїст Внуковський „Гомонїла Україна“, мішаний хор „Пливе човен“, Калиновська „Чого менї тяжко“ і „Ой стрічечка до стрічечки“, і хор „Гей не дивуйте“. В перерві показувано сьвітляні образи з альбому Мартиновича, що представляли сцени з Енеїди. Другу частину проґрами розпочав мужеський хор піснею „Ой щож бо то тай за ворон“ та „Ой сїв пугач“. Опісля слїдували: мішаний хор: „Ой у полї озеречко“, „Посїю я конопельки“ та „Як писаря не любить“ і деклямация М. Старицького виїмків із „Енеїди“ та своєї поезиї „Нива“. На кінець відспівав іще Внуковський: „У досьвіта встав я“, а хор нову кантату Лисенка „На вічну память Котляревському“. Розумієть ся, що всї точки випали зовсїм бездоганно, а хори під батутою Лисенка вправляли слухачів у нечуваний запал. У хорах брало участь коло 200 співаків, усї одягнені в українські строї. Поранок закінчив ся коло 4-ої години, почім наступив бенкет, виданий городською думою на честь гостий.

В бенкетї взяло участь коло 200 осіб, а з Галичан дд. Романчук і Студинський. Промовляло дуже багато осіб, як Цертелев, Лизогуб, Багалїй, Сумцов і ин. Іменем галицьких делеґатів промовив д. Романчук і зложив заяву, що Галичани як австрийські горожани не могли брати участи в демонстрациї проти заборони українського слова в Росиї, вони годять ся одначе з нею вповнї, як і згодить ся ввесь український народ в Австрії, де українська мова здобула собі право горожанства і стоїть на рівнї із иньшими культурними мовами. Промова д. Романчука зробила дуже

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сильне вражінє на присутних і здаєть ся, що наслідком її і демонстрациї була однодушна постанова городської ради в Полтаві з дня 23 н. ст. вересня зголосити протест до сенату проти міністерського розпорядженя в справі відчитуваня привітів по українськи. Рівночасно постановила городська рада непрочитані адреси, письма і телеґрами, надіслані на сьвято Котляревського, відложити до полагодженя справи сенатом і евентуально потім відчитати їх.

Вечером по 7-ій годині почала ся сьвяточна вистава „Наталки Полтавки“ з такою обсадою роль: Наталка — Л. Линицька; Терпелиха — С. Тобилевичева; Макогоненко — М. Кропивницький; Тетерваковський — І. Карпенко-Карий; Петро — А. Жулинський; Микола — М. Садовський. Всї ґазети, що писали про се сьвято, зазначують виразно, що вистава — як і хори попередні — випала знаменито та що артистів і співаків оплескувано без кінця. Один лише „Руслан“ подав иньші думки. З того одначе, що автор відповідної статї в „Русланї“ не лише ганить гру артистів, але порівнує її з грою в галицько-руськім театрі, та каже, що Осиповичева, Ґембіцький і ин. грають ті самі ролї далеко ліпше, ми, знаючи сю гру, переконані вповнї, що иньші ґазети мають слушність та що автор статї в „Русланї“ заїхав за далеко в приперчуваню своєї „критики“. По представленю виконав хор іще дві продукциї, почім закінчено сьвято апотеозою Котляревського.

Подамо тепер текст тих привітів, надісланих на сьвято Котляревського, які маємо тепер у свойому розпорядженю. Наук. Тов. ім. Шевченка вислало такий привіт: „Українсько-руське Наукове Товариство імени Шевченка засилає свій щирий привіт на сьвято отвореня памятника Івана Котляревського — се знаменне сьвято української літератури і українського слова, що своєю силою злучило розсипані й напів винародовлені части українського народа і вливши в них почутє своєї єдности, відтворило історичну традицию та подвигнуло до працї коло національного відродженя. Ми згуртовані коло національної наукової й літературно-культурної роботи в Товаристві імени Шевченка, витаємо земляків зібраних на се сьвято в імя національно-української ідеї й кличемо: „Успіху й поступу невпинного в другім столїтю відродженої української літератури!“

Привіт редакциї нашого журнала звучить: „Редакция Літературно-Наукового Вістника у Львові засилає свій щирий привіт

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

землякам зібраним на велике сьвято відкритя памятника батькови нової української літератури. Признаючи в Івані Котляревськім першого талановитого поета, що промовив рідним українським словом і на українськім ґрунті сполучив европейські поступові ідеї з національними українськими традициями, бачимо в тім власне запоруку його великої популярности, його історичне значінє. Простуючи шляхом, який зазначив Котляревський, а який протерли його наступники, ми в тім почутю солїдарности з кращими синами України і з чільними сїячами людського поступу знаходимо непохитну віру, що діло розпочате Котляревским не вмре, не загине і кличемо з повної груди: Ще не вмерла Україна!"

Ґубернська цензура згодила ся на відчитанє сього привіту з тою зміною, що в місце слів: „Ще не вмерла Україна" вставила: „Ще не вмерла українська Русь".

Привіт товариства „Просьвіта" звучить: „Братя Полтавцї! Сердечна подяка Вам, що поставленєм памятника віддали належну честь мужеви, котрий визволив нашу літературу з 800-лїтних пут церковно-славянщини а відтак ще й польщини та дав почин новій україньско-рускій лїтературі народній. Лїтература для нас щось далеко більше як для инших народів, се нинї майже єдиний обяв всего нашого культурного житя...

„Галицкі Русини беруть живу участь в нинїшнім сьвітлім празнику народнім. Твори Котляревского мають для нас і специяльне значінє: вони перед сїмдесятьми роками причинили ся до розбудженя нового лїтературного руху серед нас, до нашого духового розвою і народної просьвіти, і коли ми нинї плекаємо спільну нам з Вами народну мову, коли через ню бистрійше ширить ся просьвіта межи нашим народом, коли рідна наша мова змогла розвинути ся так, що знайшла приступ до шкіл, навіть до найвисших, до урядів, судів і тїл репрезентацийних, то в великій части завдячуємо се Вашому, але не менше і нашому Іванови Котляревскому.

„Товариство Просьвіта, що має своєю метою „просьвіту і піднесенє добробиту руского народу" в Галичинї, зі своїми 28 філїями і 1300 читальнями витає також щирим привітом усїх зібраних на сьвятї відслоненя памятника Іванови Котляревскому і кличе: Незабутна вічна память родоначальникови нової україньско-рускої лїтератури і народної просьвіти!"

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Адреса від Українців-Кіян невідчитана наслідком міністерської заборони:

Котляревському і Полтаві.
(30 серпня 1903 року.)

Засіяло із туману ясне сонце слави
І поснулі осьвітило майдани Полтави, —
Осьвітило в сьвіт рожевий золоте проміннє,
Де зійшло ся славить батька нове поколїннє.

Тобі слава, Котляревський, що народнє слово
Задзвонило в твоїй пісні так майстерно-ново,
Що вказав нам стежку праці для свого народа,
Ідеали добра й правди, де живе свобода.

Тобі слава, Котляревський, і тобі, Полтаво,
Що зростити вміла сина щиро, нелукаво,
Напувала його словом рідним, повним чарів,
Слави память зберегла нам, пронесла крізь хмари.

Обом слава, — вкупі й разом, старій неньці й сину!
Нехай сяє сьвітлом правди на цілу Вкраїну;
Нехай слава лине гучно, лине не вгаває,
Поки сонце в небі сьвіте, соловей співає.

Ів. Федорченко.

Привіт від київської політехніки має ось який зміст: „Изъ матери городовъ русскихъ, съ береговъ дѣдушки Днѣпра, прославленныхъ громкими подвигами малорусскаго народа, кіевскій Политехническій институтъ шлетъ привѣтъ и искреннія пожеланія г. Полтавѣ, родинѣ чествуемаго нынѣ народнаго писателя. Пусть его славное имя передается изъ столѣтія въ столѣтіе, пусть его примѣръ вдохновляетъ новыхъ дѣятелей на служеніе своей прекрасной, богато одаренной родинѣ. Вѣчная память автору „Москаля Чаривныка“, „Наталки Полтавки“, которые и до сихъ поръ служатъ образцами малороссійскаго творчества.“

Київський університет вислав від себе також привіт, як видно з підписів, уложений звісним приятелем Українців і славістом Фльориньским. На скільки сей привіт відповідає хвилї, для якої його зладжено, і на скільки він розумний, най сьвідчить його текст: „Историко-филологическій факультетъ императорскаго университета св. Владиміра съ живѣйшимъ сочуствіемъ принимаетъ участіе въ

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чествованіи и увѣковѣченіи достойной памяти славнаго украинскаго писателя Ивана Петровича Котляревскаго, возродившаго южнорусскую литературу, какъ младшую сестру общерусской, въ духѣ любовнаго единенія обоихъ великихъ племенъ русскаго народа на почвѣ взаимнаго уваженія южанъ и сѣверянъ и дружнаго служенія общенароднымъ идеаламъ устроенія жизни на началахъ высшей правды. Ректоръ Бобрецкій. Деканъ ист. филологическаго факультета Флоринскій.“

Надіємось, що при доповненях до сеї статї подамо дальше ще деякі тексти привітів, які певно для наших читачів будуть цікаві.

В.

Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Хроніка і бібліографія.

I. З літератури і науки.

Як у Галичині знають історію? Відозва Товариства запомоги убогих гр.-к. церков імени сьв. Апостола Петра, надрукована у „Руслані“ (1903 р., ч. 174, ст. 2) і розіслана кожному сьвященикови, починаєть ся так: „Девятьсот літ минуло, як сьвяті Апостоли Кирило і Методий розширили віру Христову на Руси“. — Скільки тут історичних перлин, коли пригадати, що сьв. Кирило умер 869 а сьв. Методій 885 р. і що на Руси не був анї один із них ніколи. Під відозвою підписано: Пюрко Богдан, крилошанин митрополичої капітули, предсїдатель, і Грабовеньский Володимир, ц. к. совітник суду краєвого, виділовий. Продовженнє тієї відозви знов таки цікаве: „А хотяй нас гнобили Турки і Татари та иньші погани...“ То монотеісти-мусульмани мають бути поганами? *А. К.*

До видання творів Федьковича. Федькович, щоб зазначити звук ґ, вживав рукописної латинської букви **g**, а вона на письмі виглядає так само, як руська буква **д**. Дідицький, друкуючи „Поезиї“ Федьковичеві, так і читав ту латинську букву **g** за руське **д**, і Федькович у своїх листах (вони вже й оголошені) скаржив ся, що в його „Поезиях“ „повно блудів“. Тим часом тії „блуди“ попереходили і в нове видання творів Федьковичевих, що вийшли заходом Наукового Товариства імени Шевченка. І в тім виданню ми читаємо, наприклад:

Матридуно, матридуно,
Крівавії цьвіти!

Тії „крівавії цьвіти“ звуть ся не матридуною, а матриґуною. Варто завважити, що хибну форму „матридуна“ (з **д**) завів до свого словаря й Желехівський; так само й Піскунов; тільки у Верхратського зовсім правильно: „матриґуна“. *А. Кримський.*

В справі вірші д. Павлика на честь Гушалевича, передрукованої мною в книжці за вересень у статї про Гушалевича, одержала

Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

редакція від д. Павлика ось який лист: „Вдячний д-ру Ів. Франкови за опублїковане моеї вірші в день іменин Ів. Гушалевича з 7 (19) січня 1874 р., друкованої справдї у Ставропиґійській друкарни (яко рукопись), — я мушу завважати дещо на додану д. Франком увагу, що, мовляв, мою віршу „прибрано як коня в гусяче ярмо, в погану псевдоетимольоґічну правопись, очевидно для догоди строгому етимольоґови юбилятови“ (ст. 185). Не знаю, на якій основі твердить остатнє др. Франко. В дійсности, ніякої догоди тут не було, бо-ж і я і мої товариші-Русини — ученики 8 кл. академічної ґімназиї з 1874 р., були переконані етимольоґи, і вірша моя надрукована докладно тою правописю, якою я її, з переконаня, написав. Аби я того часу робив що-небудь проти власного переконаня, сего не можуть чейже сказати з одного боку, тодішні мої учителї, живі ще й доси, а з другого й сам др. Франко, з яким я зійшов ся через кілька місяців після написаня тої моеї вірші в редакциї москвофільського „Друга“, де й переконані фонетики Українцї вживали не лиш етимольоґії чи, кажучи словами д-ра Франка „поганої псевдоетимольоґії“, але й досить поганого язичія. Я став переконаним фонетиком аж у 1876 р. під впливом Драгоманова. З поважанєм М. Павлик.

До сего листа додам лише те, що говорячи про „погану псевдоетимольоґію“ в вірші д. Павлика, я мав на думцї не саму правопись взагалї, але такі форми, як: пôлсонно, пôлтемно, заспѣвалъ, гомонѣлъ, вчулъ, дôждалъ, пôслалъ і т. д., де народня форма слова очевидно аж кричить против правописного скалїченя. Що д. Павлик мав тодї „етимольоґічні переконаня“, я знав, але припускав, що ті переконаня держали ся в межах одобреної для шкіл граматики Осадци 3-го виданя, де допущено форми пôвъ, ходивъ і т. и. Оттим то ті тверді форми я вважав концесією для Гушалевича. Коли я в сьому помилив ся, то щиро перепрашаю д. Павлика. Нарушити його переконаня та його характер, я певне не мав наміру. *Іван Франко.*

Історія Кубанщини. Написанє історії Кубанського (Чорноморського) козачого війська уряд останнього ухвалив доручити д. Щербинї, відомому земському статистикови та автору деяких праць переважно з історії та економіки Кубанського краю. На уложення історії військовий козачий уряд ухвалив призначити 26.900 карб. Термін для уложення сеї поважної працї — 2 роки, починаючи з того дня, коли російський військовий мінїстер затвердить проєкт проґрами, по якій буде складати ся історія війська. Що до останньої, то вона досить широка. Д. Щербина більшу увагу в своїй проґрамі звертає на змальованнє громадського життя та культурно-правного розвою чорноморського козацтва, ніж на історію участи в військових походах та боротьби з горцями. В рами своєї будучої працї автор вводить і стародавню історію Кубанського краю по історично-археольоґічним документам та памятникам, починаючи аж від часів до Різдва Хр. і звертаючи особливу увагу на період від 1787 року, коли

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

було засновано з бувших Запорожців нове Чорноморське військо, що тілько в 1792 році перейшло для постійного життя на Кубань. Матеріялу для історії сих часів — велика сила. Особливо багато його в військовому архіві, де зустрічаємо акти кінця XVIII віку, а власне від часів зруйнування Запорожя. По документам сього архіва можна намалювати досить правдивий стан економічного та правно-політичного життя бувших Запорожців, що оселили ся на Дністрі та Бузї, а потім уже й на Кубані. Праця над уложеннєм історії Кубанського війська досить широка; одному чоловікови вона не під силу, тому то д. Щербина має на увазї, як довідуємо ся з проєкта проґрами, закликати двох-трьох помічників та декілька підручних. Вступні працї над обробленнєм архівних документів військового архіва вже почались. *С. П—ра.*

Німецьке виданнє історії проф. Грушевського. Сими днями проф. Грушевський підписав контракт в справі німецького видання його Історії України-Руси зі звісною, сьвітовою фірмою Тайбнера (B. G. Teibner) в Липську. Фірма приймає на себе розпродаж сього видання на 15 літ. На виданнє її проф. Грушевський призначив суму признану Наук. Товариством ім. Шевченка як гонорар його праць у наукових виданнях товариства. Переклад буде робитись із другого українського видання, котрого перший том має появити ся з початком 1904 р.

Дослїди над економічним станом гірських станиць Кубанської области. З порученя „Кубанського Статистичного Комітету“ д. Македонов (фаховець статистик) почав досить цікаві статистичні дослїди над економічним станом гірських станиць Кубанської области. Сї станиці засновані були в 60-х роках XIX ст. під часи війни з „горцями“ і заселені переважно козаками з Чорноморських станиць та еміґрантами-селянами з українських ґуберній: Полтавської, Харківської та Чернигівської. Умови життя в сих станицях — неможливі і нарікання на пануючу тут бідноту та жебрацтво почали мозолити очи навіть військовому урядови, який нарештї зважив ся на економічне дослїджуваннє йменованих станиць. *С. П—ра.*

Новий твір Толстого. Російські часописї сповіщають, що славний письменик викінчив новий свій беллєтристичний твір „Хаджі-Мурат“. Річ дїєть ся на Кавказї в часї царювання Миколи I. Ті, що їм випало познайомитись із новою працею славного письменика, підкреслюють високу вартість її; по їх думцї вона така-ж талановита, як і попередні твори Толстого. З наукових статий останнїй закінчив недавно одну, під заголовком „Христіанская добродѣтель“, що скоро буде уміщена в якомусь російському місячнику. *С. П—ра.*

Дослїди Сєрошевского. Російська Академія Наук доручила відомому польському письменникови Вацлаву Сєрошевскому зробити наукові дослїди над антропольоґічним та етноґрафічним станом Айнів, — народа, що раніш володів островом Ієзо, а тепер швидко вимирає під владою Японців. Сєрошевский відомий своїми етноґрафічними працями про си-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бірські дрібні народи. Деякі з його белєтристичних творів з житя тих народів містились на сторінках „Вістника“. *С. П—ра.*

Соціольоґічна лябораторія. В адміністративному засіданню присутніх на конґресі в Парижі членів міжнародного соціольоґічного інститута одноголосно постановлено просити про затвердженнє інститута d'utilité publique, маючи намір заснувати в Парижі те, що називають „соціольоґічна лябораторія“. З сеї лябораторії будуть користати як члени міжнародного соціольоґічного інститута, так і паризького соціольоґічного інститута. Бувший президент паризького соціольоґічного інститута, небіжчик Кост, заповів їй свою бібліотеку; єсть уже деякі й грошові засоби. В тому-ж засіданю інститута постановлено обібрати головою його на ближчі роки Едварда Тайльора, автора „Первобутної культури“, який буде головою на найближшому конґресі в Берні або в Газі, або в Брукселі. За пропозицією М. Ковальського і Е. де-Роберті одноголосно обібрано associé соціольоґічного інститута В. Лесевича.

В. Д.

II. Нові книжки.

Олександр Сушко. Причинки до студий над текстом Палінодиї. (Відбитка з „Записок“, т. LIV.) У Львові, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 40, 8⁰. Ціна 50 сот.

Олександр Сушко. Петро Скарґа в офіцияльній російській науці. (Відбитка з „Записок“, т. LIV). У Львові, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 42, 8⁰. Ціна 40 сот.

Юрий Кміт. З сільських відносин у Галичині в середині XIX віка. (Відбитка з „Записок“, т. LIV). У Львові, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 8, 8⁰. Ціна 10 сот.

Л. Мартович. Хитрий Панько і иньші оповіданя. (Белєтристична Бібліотека. Ч. 56.) Львів, 1903. Накладом укр. руської Видавничої Спілки. З друкарні В. А. Шийковського. Ст. 112, 8⁰. Ціна 1·50 к. в оправі. Зміст: 1) Хитрий Панько. Ст. 1—12. — 2) Квіт на пятку. Ст. 13—22. — 3) Осьпоси моє. Ст. 23—53. — 4) Зле діло. Ст. 54—63. — 5) Кадріль. Ст. 64—73. — 6) Іван Рило. Ст. 74—78. — 7) Лумера. Ст. 79—97. — 8) Війт. Ст. 98—109.

Ш. Сеньобо́. Міжнародні революцийні партії в XIX в. (1815 1896 р.) (Літ. Наукова Бібліотека. Ч. 68). У Львові, 1903. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 72, 16⁰. Ціна 40 сот.

Іван Франко. Добрий заробок і иньші оповіданя. Накладом Антона Хойнацкого. Львів, 1902 (випущено 1903). З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 136, 8⁰. Ціна в оправі 2 к. Зміст: 1) Передмова. Ст. V—XI. — 2) Добрий заробок. Ст. 3—12. — 3) Мулярь. Ст. 15—24. — 4) Сам собі винен. Ст. 27—44. — 5) Слимак. Ст. 47—63. — 6) Історія моєї сїчкарні. Ст. 67—79. — 7) Домашній промисл. Ст. 83—97. — 8) Довбанюк. Ст. 101—114. — 9) У кузні. Ст. 117—136.

Іван Франко. Малий Мирон і иньші оповіданя. Накладом Ан-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тона Хойнацкого. Львів, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 188, 8⁰. Ціна в оправі 2 кор. Зміст: 1) Передмова. Ст. VII—VIII. — 2) Малий Мирон. Ст. 3—16. — 3) Грицева шкільна наука. Ст. 19—33. — 4) Оловець. Ст. 37—59. — 5) Schön Schreiben. Ст. 63—72. — 6) Отець гуморист. Ст. 75—127. — 7) Гірчичне зерно. Ст. 131—161. — 8) Борис Граб. Ст. 165—188.

Ярослав Окуневский. Листи з чужини. Т. II. Львів, 1902 (випущено 1903). Наклад Ан. Хойнацкого. З друкарні В. А. Шийковского. Ст. 268, 8⁰. Ціна в оправі 4 кор. Зміст: I. Африка. 1) Єгипет. Ст. 9—65. — 2) Із Могребу. Ст. 67—87. — 3) Із Занзібару. Ст. 89—128. — II. Quae supersunt. 4) З України. Ст. 131—151. — 5) Із Риму. Ст. 153—154. — 6) Письмо з Крети. Ст. 161—168. — 7) Із Цейльона. Ст. 169—179. — III. Із записок моряка. 8) Із Крети. Ст. 183—187. — 9) Куди сіялись рускі кости? Ст. 189—194. — 10) Мручок. Ст. 195—200. — 11) Масковий баль. Ст. 201—206. — 12) Із гір Гімаляйских. Ст. 207—212. — 13) На березі Адриятицкого моря. Ст. 213—217. — 14) По морях плаваючи. Ст. 219—222. — 15) Сьвят-Вечір. Ст. 223—227. — 16) Ми нарід старокультурний. Ст. 229—234. — 17) Мої знайомі. Ст. 235—242. — 18) Михайло Драгоманов. Ст. 243—251. — 19) Памяти Остапа Терлецкого. Ст. 253—265.

Кара совісти, народня драма в V. діях, написав Григорій Цеглиньский. Перемишль, 1903. Накладом автора. З печатні Йосифа Стифіого. Ст. 58, 8⁰. Ціна 1 к.

Богдан Лепкий. Нова збірка. Накладом А. Хойнацкого. Львів, 1903. З друкарні В. А. Шийковского. Ст. 104, мал. 8⁰. Ціна 1·50 кор. Зміст: 1) Пачкар. Ст. 5—25. — 2) Сон. Ст. 29—33. — 3) Жертва. Ст. 37—57. — 4) Ту продають трумна. Ст. 61—64. — 5) Босий. Ст. 67—82. — 6) Ще крок, ще два. Ст. 85—101.

Антін Крушельницький. Артистичні душі. Накладом А. Хойнацкого. У Львові, 1902 (випущено 1903). З друкарні В. А. Шийковского. Ст. 104, мал. 8⁰. Ціна 1 кор. Зміст: 1) Артистичні душі. Ст. 5—19. — 2) Молитва вірних. Ст. 23—25. — 3) Заздрісна. Ст. 29—31. — 4) Щасливі. Ст. 35—36. — 5) І для людий і для слави. Ст. 39—41. — 6) Помиріть ся. Ст. 45—46. — 7) Слово по слові. Ст. 49—52. — 8) Культ краси. Ст. 55—60. — 9) Бодай у сні. Ст. 63—72. — 10) Школа житя. Ст. 75—84. — 11) Перед кладкою. Ст. 87—104.

Юрий Кміт. Житє. Накладом автора. У Львові, 1903. З друкарні В. А. Шийковського. Ст. 88, мал. 8⁰. Ціна 80 сот. Зміст: 1) Житє. Ст. 5—9. — 2) Сповідь. 13—23. — 3) На термін. Ст. 27—87.

Яр. Юлев. Небезпечні. Оповідане з житя ґімназияльної молодіжи. Чернівці, 1903. З друкарні тов. „Рускої Ради". Ст. 80, 16⁰. Ціна 40 сот.

Знанє і мораль. (Слово до мужеской молодіжи). Відчит виголошений в Льозанні і Женеві д-ром А. Герценом, професором фізиольоґії на університеті в Льо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ванні. З німецкого перевів А. Гринцишин. Тернопіль, 1903. Ст. 20, вел. 8⁰. Ціна 20 сот. — Говорити про полові справи, а ще більше писати, вважаєть ся в нас майже за злочин; не дивниця отже, що се перша брошура в нашій мові, яка порушує сї справи. З огляду на те, що написана вона популярно, та що представляє поважно річ і перестерігає перед наслїдками страшних венеричних хороб, повинні її навіть старші люди ширити між молодїжю, особливо такою, що доходить до мужности. Ми знаємо багато таких батьків, що не зважуть ся говорити зі своїми синами на сю тему, та підкинути їм сю брошурку для прочитаня не буде важко, а хто знає, чи тим не спасуть нераз здоровля, а навіть житє молодої людини. *В.*

Михайло Лозинський. Любовтуга. Чернівцї, 1901. З друкарнї тов. „Руської Ради". Ст. 42, мал. 8⁰. — Отся невеличка збірка віршів молодого автора була друкована спершу в „Буковинї", а опісля вийшла окремою відбиткою. У иньших народів буває звичайно так, що коли книжечка виходить у другім півроцї, особливо-ж у четвертім кварталї, то її датують новим роком, і по львівських книгарнях можна бачити тепер уже досить книжок із датою 1904 р. Руські видавцї роблять від якогось часу навпаки: надрукують книжку у 1901 або 1902 р., а випускають у 1903, тримаючись очевидно того погляду на книжку, що на вино — чим старша, тим лїпша. Таких книжок появило ся кілька вже сього року, а тепер прибуває до них нова товаришка. *В.*

Студентський календар на шкільний рік 1903/4. Накладом коломийської філії „Руського товариства педаґоґічного". Чистий дохід на бурсу товариства. Коломия, 1903. З друкарнї Вільгельма Бравнера. Ст. 64 + чисті картки. Цїна 60 сот. — Отсе перший календарик, що з'явив ся сього року і взагалї перший сього рода в нас, бо досї таких не видавано. Відбиваєть ся в ньому правдивий патріотизм і велика прихильність до молодїжи майже у всїх стрічках. Зміст цікавий також, треба-б лише в будучности розширити значнїйше інформацийний відділ про ріжні школи, про наукові ґрупи предметів, про стипендиї і т. и. Тодї буде сей календарик корисний і потрібний також старшій молодїжи унїверситетській. Поручаємо його всїм нашим читачам. *В.*

Звіт дирекциї ц. к. академічної ґімназиї у Львові за рік шкільний 1902—1903. Накладом фонду наукового. У Львові, 1903. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 80, 8⁰. Зміст: 1) Народний похоронний обряд на Руси, написав др. М. Пачовский. Ст. 3—32. — 2) Урядова часть директора. Ст. 35—79.

Звіт дирекциї ц. к. II. ґімназиї в Перемишли за рік шкільний 1902/3. Накладом наукового фонду. Перемишль, 1903. З друкарнї Йосифа Стифйого. Ст. 76, 8⁰. Зміст: 1) Плятонова Оборона Сократа, переклав і пояснив В. Кмицикевич. Ст. 3—32. — 2) Шкільні вісти — директора. Ст. 35—76.

Звіт дирекциї ц. к. II. ґімназиї в Коломиї за рік шкільний 1902—1903. Накладом наукового фонду. В Коломиї, 1903. З дру-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

карні Мих. Білоуса. Ст. 80, 8⁰. Зміст: 1) Іван Раковский, Astacus Dybowskii. Ст. 3—40 + таблиця. 2) Урядова часть директора. Ст. 41—80.

Sprawozdanie dyrekcyi c. k. wyższego gimnazyum w Tarnopolu za rok szkolny 1903. Nakładem funduszu szkolnego. Tarnopol, 1903. Z drukarni Leona Wierzbickiego. Ст. 112, 8⁰. На ст. 89—111 надрукована: „Часть адміністрацийна ц. к. ґімназиї Франц-Йосифа I.“

Плятон. Оборона Сократа. Переклав і пояснив В. Кмицикевич. Відбитка зі шкільного звіту. Дохід на школу анальфабетів. Перемишль, 1903. З друкарні Й. Стифиого. Ст. 32, 8⁰. Ціна 70 сот.

Ал. Стефан. Учебник французької мови. I. За дозволом автора зладив др. В. Щурат. Накладом „Руського Інститута для дівчат“. Перемишль, 1903. З печатні Й. Стифіого. Ст. 125, 8⁰. Ціна 2 кор. — Як відомо нашим читачам зі щоденної преси, сього року перемінив ся перемиський Інститут для дівчат на ліцей, який буде управняти своїх вихованок по скінченю його поступати на університет. Сього року отворено I клясу, до якої від разу вписало ся **60** дівчат так, що треба було отворити два відділи. В ліцею користують ся на разї ґімназияльними учебниками, але заряд його має намір поволи повидавати окремі підручники для ліцеїв; роботу сю вже й розпочав видаючи французький підручник для I кл. Усїх таких підручників буде шість, крім систематично уложеної граматики, якої наука буде починати ся в III клясї ліцея. Порядок науки французької мови в ліцею такий: I—IV кл. наука мови; V—VI хрестоматия. Книжка видана тепер, уложена новим методом, в якому покладаєть ся ціла вага на конверзацию. Переклади з нашої мови на французьку, як труднїйші, відложені до II кл. Уступи не зложені з відірваних речень, як у давнїйших ріжних підручниках, але містять усе опис або оповіданє, на підставі якого ведеть ся конверзация. Взагалї ціла наука опираєть ся на погляді, до чого ужиті помічні карти для науки з погляду Е. Гельцля. На кінци книжки поданий систематичний словар; маленькі словарці друковані також по кождім уступі. Ціна книжки може трошки за висока, але супроти того, що її наклад не може бути дуже великий, низшої ціни — без страт — ліцейови не можна було визначити.

Д-ра Жигмонта Самолевича Граматика латиньска для першої і другої кляси шкіл ґімназияльних. Після четвертого виданя за дозволом автора на руский язик переложив Роман Цеглиньский. Львів, 1903. Накладом фонду краєвого. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 84, 8⁰. Ціна 1·20 к.

Д-ра Францїшка Мочника Наука ґеометриї з погляду для низших кляс шкіл середних. Переложив Др. Е. Савицкий. Часть I. (для I. і II. кляси). Друге виданє. З 107 дереворитами в текстї. У Львові, 1903. Накладом книгарні Сайфарта і Чайковского. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 76, 8⁰.

Не плакати нам, гимн на хор мішаний з фортепяном і хор мужеский a capella. Слова Івана Д***, музика Йосифа Кишакевича.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(Видавництво музичне Станїславівского Бояна. Ч. 12). Перемишль, 1903. З печатнї Удїлової. Ст. 4, 4°. Цїна 60 сот.

Проповѣди на свята и недѣлѣ цѣлого року, написавъ Петро Бѣлиньскій, гр. кат. парохъ въ Зарваницѣ. Часть перша. Жовква, 1903. Печатня ОО. Василіянъ. Ст. 284+IV, вел. 8°.

О устройствѣ и реформѣ календаря греко-руской церкви. Написавъ и издавъ Іосифъ Мѣльницкій. Львôвъ, 1903. Накладомъ автора. Зъ друкарнѣ народовой (Манєцкихъ). Ст. 40, вел. 8° + III табелї.

Гельцля стїнна карта Австро-Угорщини для шкіл народних, уложив А. Е. Зайберт, переложив Ом. Попович. Мірило = 1 : 800.000. Наклад ґеоґр. інституту Ед. Гельцля в Відни. Відень, 1903. Цїна 20 кор. Отсе перша мапа в нашій мові видана урядом і призначена до ужитку народнїх шкіл. Шкода лиш, що подано в нїй незвичайно мало місцевостий і то так мало, що не лиш нема всїх повітових міст, але навіть окружних, прим. Золочів. Через те користь із мапи дуже проблематична. *В.*

III. Театр і штука.

Шевченківський театр. У місті Більцї, Бесарабської ґубернії заходами д. С. С. Малого, у маєтностях д. Крупенського збудовано театр, якому дано імя „Шевченківський". У вересні було відчинення сього театру, що, по відомостям ґазети „Театр і искуство", відбуло ся дуже гучно. На сценї був поставлений бронзовий бюст Кобзаря, гарно вбраний гилєм та рушниками, а хор українського драматичного товариства під управою Туманського відспівав український національний гимн та ще де-кілька музичних творів Лисенка на слова Т. Шевченка. Українські діячі великих міст гарно зробили би, коли-б у своїй муніціпальній і громадській дїяльности взяли собі на взірець д. Малого й замісь вшановувати чужих письменників через назву їхнїми іменами бібліотек та иньших просвьвітних інституций, не забували-б діячів своєї нації. *Д—ко.*

Укр. драматичні трупи. Укр. драм. товариство Глазуненка давало вистави в Теодосії, а з кінцем вересня переїхало до Керчі. Трупа Гайдамаки та Суслова дає вистави в Житомірі, а трупа Квітки в Орлї. *Дмитренко.*

Трупа під управою д. Лучицького дає вистави по місточках Чорноморії, а від половини вересня гостює в Катеринодарі.

Український театр у Донщинї. Український театр у Донщинї має досить великий успіх, судячи по тому, що українські трупи дд. Волика та Ярошенка, що грають у Ростові й Новочеркаськім, у продовж, півтора місяця мають добрі збори. На жаль місцева преса на український театр дивить ся неприхильно й у своїх рецензіях виявляє, що її співробітники майже всї не розуміють української драматичної штуки й зазначують невисоку вартість українського драматичного репертуару, не беручи на уваги те, що безідейність антрепренерів не дає їм тримати ся добірного репертуару, а публицї знайомити ся з новими течіями в українській драмі, які

Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

найбільш виявляють ся у творах д. Карпенка-Карого. З одного боку безідейність, а з другого „особисті“ відносини і мотиви в діяльности українських антрепренерів гальмують і псують художний розвій української драми. Майже єдиними інтеліґентними антрепренерами українськими доси є тільки д. Саксаганський і Садовський, під управою яких була до грудня 1902 року найкраща українська трупа, у якій брали участь д. Кропивницький та Заньковецька. Сї чотири „корифеї“ української сцени, та ще д. Карпенко-Карий справді творили школу для молодих акторів українських і високо тримали прапор української штуки, але „особисті“ відносини і мотиви переважили ідею праці на користь рідньої штуки і „корифеї“, як висловив ся попередній дописувач Вістника, „розплювали ся“. Дд. Саксаганський, Садовський та Карпенко-Карий стоять на чолї осібного драматичного товариства, д. Кропивницький поки що ніде не виступає, а М. К. Заньковецька грає в трупі висше згаданого д. Волика. Нам дуже жалко і прикро разом із тим, коли уявимо собі, що українська „Дузе“ примушена виступати на сценї в таких трупах, як трупа д. Волика, якої управитель знайшов, що талант М. К. ні більше ні менче як „устарел“ по його виразу. Ой добродії Українцї, коли то ви підіймитесь вище понад „особисті“ інтереси й коли нарештї почнете кермувати ся „громадськими“ інтересами!?

IV. Персоналія.

До ювилею М. В. Лисенка. Якийсь штабс-капітан Точиський, з Варшавської ґуб., бажаючи всею душею і серцем прилучити ся до тих, що хочуть сьвяткувати ювилей високоталановитого композитора, „бояна української музики“ М. В. Лисенка, радить землякам-Полтавцям і Киянам, в якій формі висловити ювилятови свою вдячність. Рада ся — купити на зібрані гроші шматок ґрунту з помешканнєм — хутір де небудь над Днїпром, і в день ювилею, замісь звичайних хвалебних промов і тостів піднести йому такий подарунок, як се зробило польське суспільство в день ювилею Генрика Сенкевича та недавно для Конопніцкої. Розумієть ся, рада дуже гарна — аби лише українське суспільство дало доказ, що може її виконати. *В. Д.*

Д. Перетца, відомого автора цїнних наукових дослїдів з поля українського письменства XVII та XVIII в. закликано на надзвичайного професора на катедру історії російської лїтератури в київськім університетї. Доси д. Перетц був приват-доцентом петербурського університету. Витаючи одержаннє шан. професором катедри в київському університетї будемо тїшити ся надією, що пробуваннє його в Київі відібє ся корисно на станї розроблювання нашої стародавньої лїтератури, на якому полї за останнї часи не видко було справдї наукових та видатних сил. На такі надії дає нам право попередня наукова діяльність шановного професора. *С. П—ра.*

Збори на памятник М. В. Гоголеви. Мінїстер внутрішнїх справ дозволив у Полтавщинї грошові збори на памятник М. В. Гоголеви в м. Сорочинцях, Миргород-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ського повіту. Для орґанізациї сеї справи засновано виконавчий комітет, у склад якого увійшли видатнійші земські діячі Миргородського повіту. Головою обібрано Б. Б. Мещерського, бувшого саратовського ґубернатора. Комітет перш усього звернув ся до всїх земств із просьбою про матеріяльну поміч із їх боку в справі відбудованя памятника „великому землякови". Питаннє се обговорюватиметь ся на чергових осїннїх земських зборах. Що-ж до раннїйше ще дозволеної всеросийської підписки на памятник Гоголеви в Полтаві, то справа ся дуже небагато посунула ся наперед. Міська управа не обібрала навіть і досї комітету, який би потурбував ся про сю справу, сподїваючись, що до 1909 р. (столїтє народження Гоголя) далеко, і усе можна буде зробити послї. *В. Д.*

Стипендия імени П. П. Гулака-Артемовського. Недавно помер у Кишиневі син українського письменника П. П. Гулака-Артемовського — К. П. Гулак-Артемовський. Небіжчик у заповітї офірував увесь свій маєток київському кадетському корпусови, морському корпусови, морській академії, харківському університетови та иньшим інституциям. Харківському університетови заповів він 20.000 р., які мають бути фондом для стипендиї імени батька небіжчика — П. П. Гулака-Артемовського. Стипендиї призначають ся для бідних студентів, і кожна повинна виносити не меньше 300 р. на рік. *В. Д.*

Заборона сьвяткування 25-лїтнїх роковин смерти Турґенєва. З „Орловскаго Вѣстника" довідуємо ся про цікаву новину, можливість якої про те не може дивувати нікого, хто звик до росийських „несподїванок" з боку уряду. Річ у тому, що міська шкільна комісия в Орлї хотїла справити урочисте сьвято з приводу 25-лїтних роковин смерти славного росийського письменика Турґенєва, що походив із Орловських мешканців. Але виконати сей намір комісиї не пощастило. За кілька тижнїв до 22 серпня — день проєктованого сьвята — вона одержала від орловського ґубернатора на свою постанову відповідь, де між иньшим сей писав, що не маючи нїчого проти осущення иньших постанов комісиї, він уважає потрібним, на підставі 83 ст. „Город. полож." заборонити виконанє сеї одної постанови, з уваги на те, що — згідно з повідомленнєм мінїстер. внутр. справ із 25 вересня 1885 р. государь імператор, з огляду на те, що заходи про подібні сьвяткування почали все більше й більше зростати в числї, „зволив наказати": зовсїм нїяких ювилеїв не визнавати і сьвяткуваннє їх особливо врочистим робом заборонити".

Довго, а красномовно! Цікаво в сїм разї запитати ґубернатора: на що він покликує ся на 83 ст. „Город. положенія", яка каже, що „ґубернатор може заборонити переведення постанови міської ради в тім разї, коли постанова а) незгідна з законом, або виходить із обсягу прав міської ради, або б) не відповідає державним потребам та перешкаджає інтересам місцевих мешканців. Не можна-ж справдї припустити, щоб лїтературне сьвято перешкаджало „інтересам" останнїх, а також щоб воно не відпо-

Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

відало потребам держави, яка мусить уживати всїх засобів задля народньої просьвіти і між иньшим таких, як прилюдні сьвяткування памяти людий, що своєю діяльністю причинили ся до культурного та просьвітного розвою рідного краю. Не виходить постанова орловської шкільної комісиї і по за межі призначених їй прав, бо в такім разї ґубернатор вразу-б підкреслив сей факт, як се завше буває в подібних випадках. Таку нехіть уряду до подібних постанов можна пояснити як доказ того страху, з яким дивить ся він на дрібні навіть факти, що сьвідчать про ширшу сьвідомість громадських інституций, про їх бажаннє сприяти хоча в леґальних формах культурному піднятю народньої маси. Сьмішно б се було, коли-б не було так сумно!

С. П ра.

V. З громадського житя.

Невиконана постанова. Під часи 40-лїтних роковин смерти Шевченка катеринодарська міська рада ухвалила назвати в честь поета один із міських „бульварів" — Ростовський — „Шевченковським". Але не дивлячись на те, що з того часу минуло вже більше двох років, ся симпатична постанова ще невиконана. Бульвар так само, як і раніш, іменують усї „Ростовським"; як раніш, так і тепер на його „міська садова комісия" не звертає жадної уваги. З огляду на невиконаннє думської постанови і занедбаннє бульвару катеринодарський дописувач „Донской Рѣчи", що виходить у Ростові на Дону, умістив докладну допись у сїй справі, де ганьбив поводження „міської ради" і висловив думку про конечність поставлення на бульварі памятника — бюста поетови; останнє по думцї дописувача, мало-б виховуюче значіннє для місцевого суспільства.

С П-ра.

Алькогольна статистика. Недавно рос. міністерство фінансів видало статистичні дані про казенну продаж горілки в Росиї за р. 1900. З сих даних видно, що в 35 монопольних ґуберніях випито за той рік $33^1/_4$ міл. відер вина і спірту і за се заплачено $244\ ^1/_2$ міл. рублїв. Деякі уваги в виданій міністерством книзї дуже цікаві. Так напр. в українських (південно-західнїх) ґуб. випито меньше ніж за попередні роки, меньше і в Катеринославщинї й Херсонщинї (неврожай і промисловий крізіс). Взагалї-ж уживаннє алькоголю в Росиї — рівно $^1/_2$ відра на кожну живу душу, с. є. та сама цифра, про яку міністер фінансів у докладї при державній розписї на р. 1902 сказав: „Варто уваги, що серед річний масового ужитку помітно побільшеннє лише в одному спиртї, уживаннє якого тримаєть ся на протязї цїлого десятиліття норми пів відра 40^0 вина на одного жителя." Се справдї сумно! Скрізь ішов „дужий і глибоко проникливий процес переділу хозяйственних благ": покупні засоби зменьшали ся, зменьшав ся інвентар, запас здорових сил, заробітки падали, зрештою зріст усього національного богатства пішов відворотно пропорціонально розвиткови народнього добробуту, населеннє не в силї далї платити фіскови, через що пішли спішні реалїзациї військових надгород, зай-

Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ми, взагалї „побільшеннє постатї державного кредиту“, — лише єдиний предмет дїйсного масового ужитку в населенню не виходив із своєї норми: „пів відра 40° вина на одну душу“. А може цїкаво знати, де найбільші піяки в Росиї? Так се в Смоленській ґуб., де єсть напр. місто Єльня, в якій пропито 32 р. 76 коп. на кожну живу душу взагалї. Або Сичовка — по 33¼ рубл. — „пів пляшки що дня!“ Взагалї в містах рідко коли уживаннє вина переходить 10—12 р. на душу, а по селах 4—5. Одеса, „цариця півдня“, витрачує 10 р. 88 к., а Київ „мати городів руських“ — 13 р. 28 к. А всїх переважив Олонець, в Олонецькій ґуб. — де пропито по 70 р. на мужеську душу! *В Д.*

Великі маєтности в Правобережній Українї. В Київщинї тепер рахують 320 великих маєтностий, кожна звиш 1500 десятин, на Волинї — 360, на Подїлю — 340, при тім деякі з них мають більш 10 000 десятин. Загальне-ж число приватних маєтностий (не селянських) в сих трьох ґуберніях доходить до 37 635, що містять у собі коло 5,702.000 дес. доброї землї, вартість якої навіть не високо цїнуючи виносить більш 600 мілїонів рублїв. *В. Д.*

Заборона учительського з'їзду в Казанї. Російські часописї сповіщають про досить цїкаву новину. В Казанї в липцї мав відбути ся з'їзд „инородческих“ учителїв Казанської і сусїднїх ґуб. Метою з'їзду було: обговорюваннє методів та засобів що до кращої постанови шкільної справи з „инородческим“ елементом учнїв. Але в самий день відкриття з'їзду 28 липця, по телеґрамі мінїстра внутрішнїх справ до сього не допустили... і учителї мусїли роз'їхатись до дому. Коментарі — зайві! Російський уряд боїть ся всього, добачає скрізь небезпеку та підриваннє „основ“, навіть у такій справі, як наукове обговорюваннє педаґоґічних методів до поправи шкільного дїла. *С. П—ра.*

Нове наукове товариство в Харкові. Серед професорів харківського унїверситету з'явила ся думка з'орґанїзувати наукове антропольоґічне товариство, яке-б не мало спеціяльного характера і було би приступне для кожної осьвіченої людини — неспеціялїста. Ініціяторами і основателями сього товариства виступають репрезентанти ріжних катедр унїверситета. Згідно з проєктом статута, членами товариства можуть бути окрім осіб, що займають ся науковою дїяльністю в унїверситетї, всї осьвічені люди, при тім перших приймають без баллотировки, другі — після баллотировки. Предметами занять у товаристві буде: антропольоґія, психольоґія і етноґрафія. *В. Д.*

Річні збори петербурського „Благотворительного общества“. 16 марця в міській радї відбули ся річні збори „Благотворительного общества изданія общеполезныхъ и дешевыхъ книгъ“ в українській мові. Із справоздання, відчитаного секретарем д. Стебницьким, видно, що товариство видало в протязї минулого року 8 брошюр, із яких 6 видрукувано вперше, а дві — передруком. Усього вийшло в сьвіт у минулому роцї 85.000 примірників, які коштували 2.195 р. 55 коп.; продаж їх дає 50% чистого зиску. До товариства в 1902 р. було надї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

слано 14 рукописів і брошюр, із яких варті друку оказались лише 4. Минулого року прислано було 3 брошюри по сільському хазяйству і 5 по медицині і гігієні. Комісия, в склад якої увійшли В. Філіпєв, В. Котельников, В. Пашкевич, проф. П. Пелехин, др. В. Долинський і др. В. Пасажний, не присудили першої премії по сільському хазяйству нікому, а по медицині і гігієні д. Задьорі за брошюру „Як годувати малих дітий". Конкурс на премію по сільському хазяйству продовжено ще на рік, с. є до 1 січня 1904 року. Минулого року була заснована комісия для уложення загальної проґрами видавництва. З огляду на потребу підняти просьвітний рівень сільського населення українських ґуберній, виділ товариства вніс петицию про допущеннє в читальні і народні бібліотеки книжок в українській мові на тій же підставі, що і в російській мові. Виділ також просив о запомогу з міністерства хліборобства і державних маєтків на дальші видання по сільському хозяйству. Просьбу сю узглядненo, і товариство одержало від міністерства 200 р. Із грошового справоздання видно, що весь дохід виносив 3673 р. 41 к., в тім числі від продажі видань 695 р. 74 к., видатки — 2713 р. 44 к.

В. Д.

З російських ґазет. В ґазеті „Вѣстникъ Юга" (ч. 445) д Г. Ков.-Кол. умістив статю „Товариство імени Т. Г. Шевченка" (петербурське) на підставі справозданя за минулий рік 1902. Автор звертаєть ся до суспільства з закликом подати матеріяльну поміч товариству, яке має на меті між иньшим завести „столовую" і інтернат для учениць родом із України.

В ч. 7742 ґаз. „Южный Край" проф. Н. Сумцов умістив цікаву статю „Із відносин польського суспільства південно-західнього краю до селянської реформи та увільнення від кріпацтва", в якій, умістивши уривки з листа одного Поляка, приятеля Сирокомлї, показує, що польське суспільство було цілком захоплене течією увільнення і їдко пятнувало тих, хто виступав проти сього.

В ч. 1489 ґаз. „Югъ" уміщена статя „Столітє Херсонської ґуб." з приводу сьвяткування 20 мая сього року столітнього істнування Херсона в стані ґуберніяльного міста.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 19:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google